

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Rahulolu kutseharidusega 2017. aasta rahulolu-uuringu andmetel

Marianne Leppik

Rahulolu kutseharidusega 2017. aasta rahulolu-uuringu andmetel

Autor: Marianne Leppik

Viitamine: Leppik, M. (2019). Rahulolu kutseharidusega 2017. aasta rahulolu-uuringu andmetel. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Haridus- ja Teadusministeerium

Munga 18, Tartu 50088, Eesti

E-post: hm@hm.ee

© autor ning Haridus- ja Teadusministeerium, 2019

Keeleline korrektuur ja toimetamine: Wiedemanni Tõlkebüroo OÜ.

Kujundus: Marianne Leppik / Haridus- ja Teadusministeerium

Sisukord

1. Rahulolu mõõtmine kutsehariduse rahulolu-uuringuga	4
2. Kutseharidus Eestis	7
3. Õpilaste rahulolu analüüs	10
3.1 Kool ja heaolu	10
3.1.1 Kooliga seotud heaolu ja sotsiaalmajanduslik taust	12
3.2 Täiskasvanud õppijate kooliga seotud heaolu kogemus	16
3.4 Rahulolu kooli ja õppekavarühma tasandil	20
4. Õppurite autonoomia, enesetõhusus ja seotus	24
5. Rahulolu koolikeskkonna ja kooli mainega	27
6. Rahulolu praktikaga	35
7. Õpetajate rahulolu tööga	40
7.1 Õpetajate rahulolu tööga ja põhivajaduste rahuldatuse	42
7.2 Õpetajate rahulolu juhtimise ja suhetega koolis	45
7.3 Rahulolu õpetajaameti ja kooli mainega	47
8. Kokkuvõtte ja järeldused	52
Kasutatud allikad	55
Lisa 1.	59
Lisa 2.	60
Lisa 3.	61
Lisa 4.	61
Lisa 5	63
Lisa 6.	64

1. Rahulolu mõõtmine kutsehariduse rahulolu-uuringuga

Haridus- ja teadusministeeriumi eestvõttel alustati 2016. aastal ettevalmistustega, et korraldada kutseõppurite seas üleriigiline rahuloluküsitlus. Andmekogumine toimus 2017. aasta novembris-detsembris ning siinses raportis kajastuvad selle, järjekorras esimese kutseõppurite rahulolu-uuringu peamised tulemused. Rahuloluküsitluse järgmine voor viiakse kutseõppeasutustes läbi 2019. aasta kevadel. Kuna 2017. aastal toimus küsitlus esmakordselt, ei ole võimalik vaadelda rahulolu muutumist ajas. Sellest hoolimata on kasvõi hetkeseisu kajastamine oluline, kuna võimaldab hinnata, missugune on eri osaliste (antud juhul õpilaste ja õpetajate) üldine kooliga seotud heaolukogemus, mis seda mõjutab ning milliste aspektidega koolielus ollakse rohkem ja millistega vähem rahul. Käesolevat rahuloluküsitlust on võimalik võrrelda ka koolide poolt eelmistel aastatel läbiviidud asutusesiseste küsitluste tulemuste ja tulemusnäitajate muutustega, mis saavad aluseks koolide tulemusrahastamisel. Mõtlemisainet peaksid need tulemused kahtlemata pakkuma.

Kutsehariduse rahuloluküsitluse andmekorje teostas SA Innove novembris-detsembris 2017. Uuringu valimisse kuulusid kõikide kutsekoolide õpilased ja õpetajad (kõikne valim). Küsitlusele vastas enam kui 900 õpetajat ja ligi 6700 õpilast 37 (kutse)õppeasutusest. Vaadeldavast analüüsist jäeti välja Tallinna Balletikooli õppurid, kuna ei olnud võimalik eristada kutseõppe ja üldhariduse õppureid. Detailsem valimi kirjeldus on allolevas tabelis 1. Ühtlasi kajastuvad tabelis ka sotsiaalmajanduslikud tunnused, mida edasises analüüsis kasutatakse ning mille lõikes rahulolu vaadeldakse.

Tabel 1. Kutsehariduse rahuloluküsitlusele vastanud õppurite jagunemine sotsiaalmajanduslike tunnuste lõikes

Sugu	Mees	54%
	Naine	46%
Vanusrühm	16 ja alla selle	17%
	17	21%
	18-19	24%
	20-24	12%
	25+	25%
Emakeel	Eesti keel	67%
	Vene keel	33%
Majanduslik toimetulek hea	Ei	23%
	Jah	77%
Töötamine	Ma ei tööta	64%
	Töötan osalise koormusega	17%
	Töötan rohkem kui täiskoormusega	3%
	Töötan täiskoormusega (reeglina 40 tundi nädalas)	16%
Kutseõppe liik	Kutsekeskharidusõpe	35%
	Neljanda taseme kutseõpe, kutseõpe põhihariduse baasil	45%

Kutseõppe liik	Teise või kolmanda taseme kutseõpe, põhihariduse nõudeta kutseõpe	5%
	Viienda taseme kutseõpe, kutseõpe keskkohariduse baasil	15%
Õppevorm	Koolipõhine õpe	88%
	Töökohapõhine õpe (õpipoisiõpe)	12%
Kursus	Esimene	49%
	Teine	32%
	Kolmas või kõrgem	19%

Analüüsis vaadeldakse õppurite ja õpetajate rahulolu õppeprotsessiga küsitluse toimumise hetkel. Oluline on seejuures mõista, et rahulolu on oma olemuselt subjektiivne, sõltudes nii isiklikest kui ka välise keskkonnaga seotud teguritest, mistõttu respondendi hinnang võib ajas muutuda. Rahuloluküsitluses vaadeldi õppijate ja õpetajate kooliga rahulolu kui subjektiivset heaolu: st isiklikku kooliga seotud kogemust, mis lähtub vastaja õpi- või töökeskkonnaga seotud tunnetest ja meeleoludest (nt kuidas õppija ennast teatud laadi õppes tunneb, kas talle meeldib koolis käia jne). Selles tähenduses väljendab rahulolu pigem koolis toimetuleku emotsionaalset külge. Subjektiivse heaolu mõttes kajastavad rahuloluhinnangud vastaja suhet keskkonda, aga ei kirjelda objektiivseid keskkonnatunnuseid. Samas olukorras võib üks inimene olla rahulolev ja teine mitte. Rahulolu käsitlemisel lähtutakse enesemääratluse teooriast¹, mille kohaselt inimese sisemise motivatsiooni kujunemise ja heaolu kogemise oluliseks sisendiks on kolme põhivajaduse – autonoomia, enesetõhususe/kompetentsuse ja seotuse – küllaldane rahuldatus. Lisaks mõjutab üldist koolikogemust ka rahulolu spetsiifiliste kooli õpikeskkonna tahkudega, samuti mõningate kooliväliste teguritega, mis võiksid õpetajatel ja õppijatel seostuda kooliga rahuloluga. Kooli õpikeskkonna puhul vaadeldi nii keskkonna sotsiaalset (nt turvatunne, õpetajate ja juhtkonna tegevus, suhted) kui ka füüsilist külge (nt õppevahendid, ruumid, toitlustus, tugiteenused). Keskkonna sotsiaalse külje avamisel käsitleti ka õppetöö iseloomu ning koguti andmeid tunnuste kohta, mis kajastaksid õpikäsituse muutumist². Kooliväliste teguritena, mis võiksid seostuda rahuloluga, käsitleti üldisi hinnanguid kutseõppe korraldusele, õpilaste puhul ka näiteks rahulolu õppetoetustega jne.

Tabelis 2 olevad korrelatsioonid annavad võimaluse hinnata, millised aspektid (detailsemalt vt lisa 1) on üldise kooliga rahuoluga ehk antud juhul kooliga seotud isikliku heaolukogemusega (edaspidi ka kooliga seotud heaolu) rohkem seotud. Kui üldiselt mistahes rahuloluaspekti tugevnedes (nt rahulolu ruumide või toitlustuse või tunniplaani) kasvab ka üldine kooliga rahulolu, siis õppurite kurnatuse³ suurenedes rahulolu väheneb. Kui võtta aluseks seose tugevus, siis peamised rahulolu mõjutavad aspektid on õppijate rahulolu koolikeskkonnaga, eeskätt rahulolu õppetöö korraldusega, aga ka kutsekoolist saadavate oskustega (nii erialased kui muud). Sarnased tulemused joonistusid välja ka üldhariduskoolide rahuolu-uuringust – ka seal määras

¹ Vt täpsemalt https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/hariduse_rahulolu_aruanne1.pdf ja https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/hariduse_rahulolu_aruanne2.pdf

² Vt täpsemalt <https://www.hm.ee/et/opikasisus>

³ Õppurite kurnatus kätkeb endas suhestumist väidetega „kooliga seotud probleemide tõttu magan öösel halvasti“ ja „tunnen, et olen koolitöödega üle koormatud“. 19% õppuritest väidab, et magab kooliga seotud probleemide tõttu halvasti ja 21% tunneb end ülekoormatuna – need on siiski võrdlemisi suured osakaalud. Samal ajal ei ole kurnatuse ja üldise rahuolu vaheline seos kuigi tugev.

rahulolu peamiselt koolikeskkond ning selle eri aspektid (Innove 2019, ilmumas). Tugevam seos rahuloluga on ka kutsekooli mainel.

Edasisse analüüsi on kaasatud kõik tabelis 2 esitatud komponendid, välja arvatud rahulolu muutunud õpikäsitlusega. Analüüs on üles ehitatud vastavalt sellele, kui suur on ühe või teise seose tugevus erinevate rahuolu aspektidega. Detailsemalt vaadatakse, millest sõltub õpilaste üldine rahulolu, st rahulolu nii kooliga kui ka eluga üldiselt. Seejärel keskendutakse erinevatele koolikeskkonnaga seotud ja ka koolivälistele aspektidele. Samuti on analüüsis kajastatud õppijate rahulolu praktikaga. Eraldi peatükis käsitletakse õpetajate rahulolu. Ehkki elukestva õppe strateegia 2020 üks võtmenäitaja on eri osaliste rahulolu elukestva õppe toimimisega ning siht on rahulolu kasv ajas, ei ole veel võimalik hinnata rahulolu muutust ajas, kuna kutsehariduse rahuloluküsitlus viidi läbi esimest korda.

Nii rahulolu üldiselt kui ka selle erinevad aspektid on olulised niihästi kooli kui ka õppuri seisukohalt. Kutsekoolid seisavad silmitsi mitme väljakutsega: õppurite väljalangevuse kahandamine, vastuvõtuarvude suurendamine või stabiilsena hoidmine, tööturu vajadus praktiliste (uute) oskustega spetsialistide järele, kutsehariduse maine parandamine, heade õpetajate leidmine, koostöö tööandjatega, õppe sisu vastavus tööandjate ja -turu ootustele jne. Ühelt poolt osutab suurem rahulolu hariduse ja ka kooli heale kvaliteedile, teisalt aga, nagu eespool öeldud, on rahulolu kujunemise aluseks mitmed tegurid, mis avalduvad eri olukordades erinevalt. Rahulolu uurimine võiks seega anda koolidele infot selle kohta, millised on need aspektid, millele võiks õppekvaliteedi tõstmiseks edaspidi suuremat tähelepanu pöörata. **Riigi tasandil aga võimaldab sissevaade rahulolu eri aspektidesse välja selgitada kitsaskohad, mida võtta arvesse kutseharidussüsteemi arendamisel.**

Tabel 2. Erinevate rahulolu aspektide korrelatsioonid ja keskmised⁴

		Seos rahuloluga (Pearson r)	Keskmine skoor	Standardhälve
Õppijate põhivajaduste rahulatus	Autonoomia	0,555***	3,89	0,85
	Seotus	0,480***	4,25	0,74
	Enesetõhusus	0,497***	4,15	0,76
Õppijate rahulolu koolikeskkonna eri aspektidega	Õppimine ja õppetöö korraldus	0,681***	3,98	0,88
	Õppekava ja tunniplaan	0,554***	3,62	0,98
	Õppedistsipliin	0,627***	3,77	0,93

⁴ Seoseanalüüsi läbiviimisel kasutati lineaarset Pearsoni korrelatsioonikordajat. **Lineaarne ehk Pearsoni korrelatsioonikordaja** mõõdab lineaarset (ehk sirgjoonega kokkuvõetavat) seost kahe arvulise tunnuse vahel. Korrelatsioonikordaja väärtused asuvad vahemikus -1 kuni 1. Kui korrelatsioonikordaja väärtus on positiivne, siis tähendab see kasvavat seost tunnuste vahel: kui ühe tunnuse väärtus on suur, siis on tavaliselt suur väärtus ka teisel tunnusel. Näiteks inimese pikema kasvuga käib tavaliselt kaasas ka suurem kaal. Kui korrelatsioonikordaja väärtus on negatiivne, siis tähendab see kahanevat seost tunnuste vahel: ühe tunnuse suure väärtusega käib siis enamasti kaasas teise tunnuse väike väärtus. **Keskmine** (ehk keskväärus) näitab, milline on läbilõikeline vastus küsimusele. Keskmise saamiseks liidetakse kokku kõigi vastajate antud tunnuse väärtused ning jagatakse vastajate arvuga. **Standardhälve** iseloomustab vastuste hajuvust keskmise ümber ehk erinevust üldisest keskmisest. Suur standardhälve osutab, et vastajate vastused üldiselt on keskmisest kaugel, väike standardhälve seevastu näitab, et vastused on koondunud keskmise ümber.

	Erialased teadmised ja oskused	0,540***	4,16	0,84
	Muud oskused	0,585***	4,09	0,84
	Ruumid	0,636***	4,12	0,76
	Toitlustus	0,434***	3,78	1,14
Õppijate häiritus	Kurnatus	-0,260***	2,44	1,06
Õppijate rahulolu praktikaga	Praktikakorraldus	0,473***	4,01	0,93
	Praktikakoht	0,361***	4,18	0,90
Õppijate rahulolu kooliväliste aspektidega	Eriala väärtus	0,501***	4,01	0,80
	Õppetoetused	0,310***	3,90	0,98
Õppijate hinnang kutsekooli mainele	Kutsekooli maine	0,794***	4,16	0,89
Muutuv õpikäsitlus	Arengut toetav tagasiside	0,529***	4,01	0,87
	Pingutamine	0,462***	3,94	0,82
	Koostöisus	0,144***	3,72	1,28
	Õppijate aktiivsuse toetamine	0,361***	4,71	1,18
	Individuaalne tunnustamine	0,383***	4,62	1,25
	Mõtestatus	0,443***	4,81	1,20

***Oluline tasemel $p \leq 0,01$.

2. Kutseharidus Eestis

Kutsehariduse järjepideva arengu algusajaks Eestis võib lugeda 19. sajandit (Sirk 1983). Ehkki kutsehariduse korraldus on vahepeal oluliselt muutunud, on peamised eesmärgid jäänud suuresti samaks – valmistada ette töö- ja laiemalt ühiskonnaelus, aga ka elukestvas õppes osalemiseks piisavate oskuste, teadmiste ning vilumusega inimesi. Kuna kutseharidus on olemuselt praktilise suunitlusega, on oluline, et peetaks sammu majanduses ning tööturul toimuvate muutustega. See tähendab, et kutseõppe sisu peab vastama tööandjate ja -turu ootustele, iseäranis olukorras, kus majandusstruktuur muutub aina keerukamaks ning suureneb nõudlus spetsialistide ja oskustöölise järele. Edukaks toimetulekuks tööturul on vaja senisest enam panustada erialasele haridusele ja (uute) oskuste omandamisele. Sama oluline on täiendus- ja ümberõpe, kuna olemasolevad oskused võivad kiiresti vananeda. Seega saame rääkida elukestvast õppeprotsessist, milles kutsekoolidel ja -haridusel on kaalukas roll.

Kutseharidust võivad Eestis asuda omandama kõik soovijad sõltumata oma varasemast haridustaustast. Enamasti toimub kutseharidusõpe keskhariduse tasemel või keskhariduse omandamise järel. On ka lõpetamata põhiharidusega õppijatele mõeldud õppekavasid, kus aga õpib väga väike osa õppureid (HaridusSilm). 2013. aastal rakendus uus kutseõppeasutuse seadus,

mille kohaselt eristatakse kutsehariduses esma- ja jätkuõpet⁵ (vt joonis 1). Nii esma- kui ja jätkuõppe õppekavad annavad tööleasumiseks vajalikud teadmised ja oskused, esmaõpe võimaldab lisaks jätkata õpinguid järgmisel haridustasemel. Kutsekoolide poolt täiskasvanutele pakutavad koolitused moodustavad kutseharidussüsteemi mitteformaalse osa. Nii esma- kui ka jätkuõppe lõpetajad omandavad kutsekvalifikatsiooni. Eestis saab kutseharidust omandada neljal kvalifikatsiooniraamistiku (EKR⁶) tasemel: teise taseme kutseõpe, kolmanda taseme kutseõpe, neljanda taseme kutseõppe esma- ja jätkuõpe ning viienda taseme kutseõppe esma- ja jätkuõpe⁷. Teise taseme kutseõppesse astumisel haridusnõue puudub, ent õppurid peavad olema vähemalt 17-aastased. Õpe valmistab ette lihttöölisi nagu nt abilised, elektroonikaseadmete koostajad ja raietöölised ning annab EKR tasemele 2 vastava kvalifikatsiooni. Kolmanda taseme kutseõppesse asumisel samuti haridusnõue puudub ja õppur omandab EKR tasemele 3 vastava kvalifikatsiooni. Kolmanda taseme kutseõppes saab õppida nt seadme- ja masinaoperaatoriks, teenindus- ja müügitöötajaks. Kutseõppe neljas tase jaguneb kaheks. On üksnes kutseharidust hõlmav esma- ja jätkuõpe, mis ei anna õigust järgneval haridustasemel õpinguid jätkata (v.a juhul, kui omandatakse lisaks üldkeskharidus), ning kutsehariduse esmaõpe, mis sisaldab nii üld- kui ka kutsehariduse mooduleid (ehk kutsekeskharidus). Küll aga annavad kõik kutseõppe liigid⁸ õiguse edasi õppida järgmisel kvalifikatsioonitasemel. Esimene kahest ehk üksnes kutseharidust hõlmav esma- ja jätkuõpe annab lõpetades EKR tasemele vastava kvalifikatsiooni 4 ning valmistab ette keerukamat tööd tegevaid inimesi, nt keevitaja, noorem-tarkvaraarendaja, IT-süsteemide spetsialist või põllumajandusspetsialist. Õppima asumise eeltingimuseks on põhihariduse olemasolu. Teine, neljanda taseme kutseõppe esmaõpe ehk kutsekeskharidusõpe annab lõpetajale ka keskhariduse ja õiguse jätkata õpinguid kõrgemal tasemel. Kutsekeskhariduses omandatakse ametid nagu nt tootlustusteenindaja, logistiku abi, metallilõikepinkide töötaja jne.

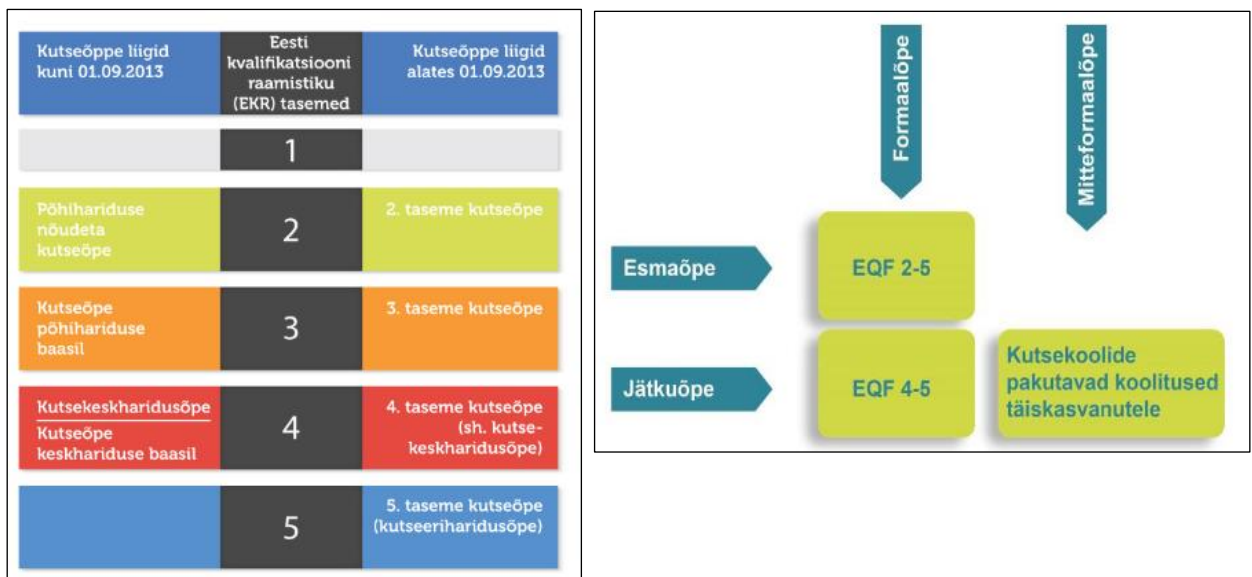
Viienda taseme kutseõppe õppekavad annavad kvalifikatsiooniraamistiku 5. tasemele vastava kvalifikatsiooni. Viienda taseme esmaõppe õppekavad valmistavad ette nt raamatupidajaid, ärikorralduse spetsialiste, müügikorraldajaid ja väikeettevõtjaid. Õppima asumiseks on vajalik keskhariduse olemasolu. Viienda taseme jätkuõppes õppimiseks eeldatakse nii keskharidust kui ka vähemalt EKR tasemele 4 või 5 vastavaid oskusi. Jätkuõppe õppekavad valmistavad ette nt maksuspetsialiste, mootorsõiduki diagnostikuid ja infohalduse spetsialiste.

⁵ Rohkem Eesti kutseharidussüsteemi kohta leiab Cedefopi väljaandest „Eesti kutseharidus: ülevaade“.

⁶ EKR – Eesti kvalifikatsiooniraamistik, vt ka siit <https://www.kutsekoda.ee/eesti-kvalifikatsiooniraamistik-ekr/>

⁷ Vt ka siit https://www.hm.ee/sites/default/files/kutseoppe_liigid.pdf

⁸ Siin ja edaspidi kasutatakse mõisteid õppeliik ja õppetase sünonüümidenä.

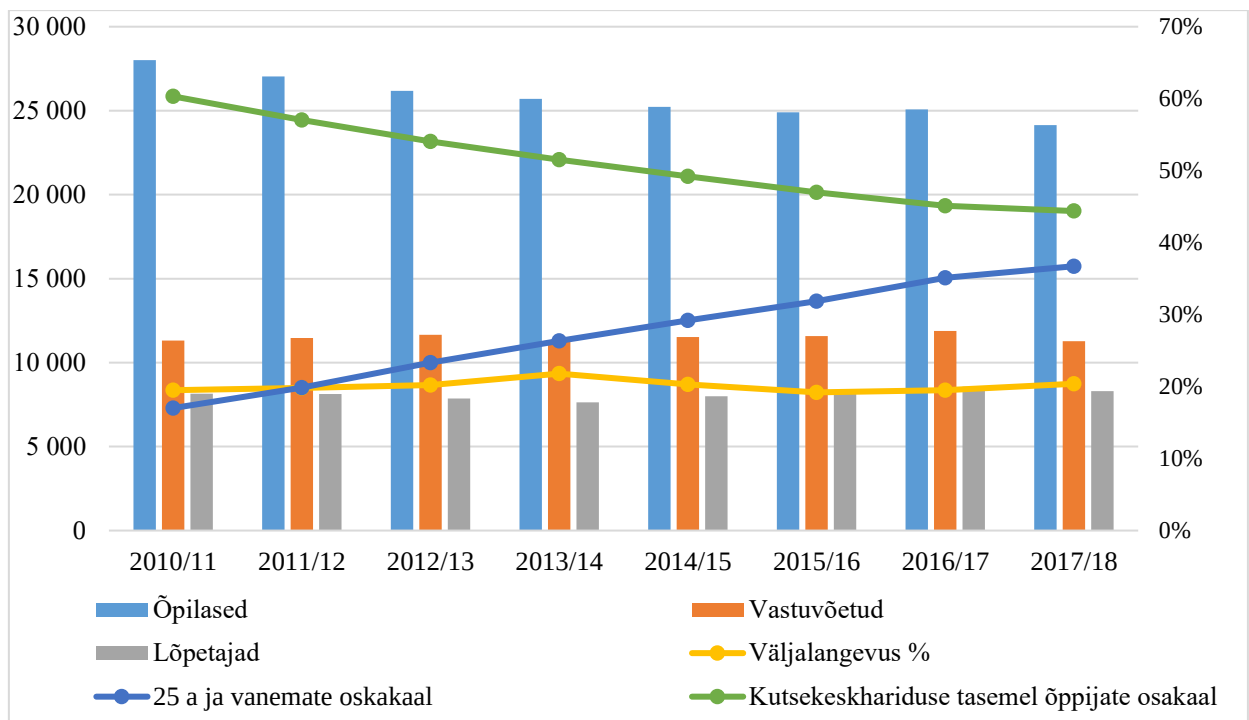
Joonis 1. Kutsehariduse korraldus Eestis. Allikas: Cedefop ja ReferNet Estonia

Kutseõppes on võimalik õppida nii kooli- kui ka töökohapõhises õppes. Alates 2015/2016. õppeaastast on töökohapõhises õppes õppijate arv kasvanud – nt 2018/2019. õppeaastal õppis töökohapõhises õppes 7% kõikidest kutseõppuritest. Töökohapõhises tähendab, et töö praktikakohas moodustab õppekavast vähemalt kaks kolmandikku. Õpe toimub samade õppekavade järgi kui koolipõhine õpe, ent moodulite rakendamine erineb. Töökohapõhist õpet võib korraldada kõigil kutseõppe tasemetel⁹ ja vormides (esma- ja jätkuõppes) ning see annab kvalifikatsiooniraamistiku 2.–5. taseme kvalifikatsiooni.

Kutseharidusstandardi muudatus jõustus 1. septembril 2016 ja sellest lähtuvalt hinnatakse enne 2017/2018. õppeaastat vastu võetud õpilaste puhul õppekavas kirjeldatud õpiväljundite saavutatust erialase lõpueksamiga, mille võib asendada kutseeksamiga. See tähendab, et kui seni oli kutseeksami sooritamise vabatahtlik, siis 2017/2018. õppeaastast õpingute lõpetamise kord muutus: alates 1. septembrist 2017 õpinguid alustavatel õpilastel tuleb kutseõppe lõpetamiseks teha kutseksam kõigil erialadel, kus eksami sooritamine on võimalik.

Kutsekeskhariduse lõpetajad peavad sooritama kas kutse- või erialase lõpueksami. Aprillis 2019 jõustunud kutseharidusstandardi muudatuste alusel hinnatakse õpiväljundite saavutatust kutseeksamiga. Juhul, kui kutseeksami sooritamine ebaõnnestub, on õpilasel õigus sooritada õpingute lõpetamiseks lõpueksam ja kutseõppeasutus saab lõpetatud. 2018/2019. õppeaastal õppis kutseõppes 23 387 õppurit. Viimase kümne aasta jooksul on õppurite arv vähenenud ligi 5000 võrra, kusjuures vähemaks on jäänud just kutsekeskhariduse tasemel õppijaid. Samal ajal on vastuvõetute arv veidi kasvanud ning lõpetajate arv püsinud suhteliselt stabiilne. Kutsehariduses tervikuna on suurenenud täiskasvanud õppijate ehk 25-aastaste ja vanemate osakaal. Kutsehariduse üks suuremaid katsumusi on väljalangevus, mis on jäänud 20% ümber aastas.

⁹ Erandiks on kutsekeskharidusõpe, kus töökohapõhist õpet eriti ei rakendata.

Joonis 2. Kutsehariduse peamised arvilised näitajad 2010/2011–2017/2018. Allikas: HaridusSilm

Kutsehariduses õpib mehi rohkem kui naisi – 53% vs 47% ning see proportsioon ei ole ajas oluliselt muutunud (paari protsendi võrra on kasvanud naiste osakaal). Mehed eelistavad tehnilisi, tehnikaalade, tootmise ja töötlemise, arhitektuuri ja ehitamise õppesuuna alla kuuluvaid erialasid. Naised aga eelistavad heaolu, isikuteeninduse ning ärimise ja halduse õppesuuna erialasid. See on kaasa toonud olukorra, kus mõningatel erialadel on meessoost, teistel aga naissoost õppurid üle- või alaesindatud.

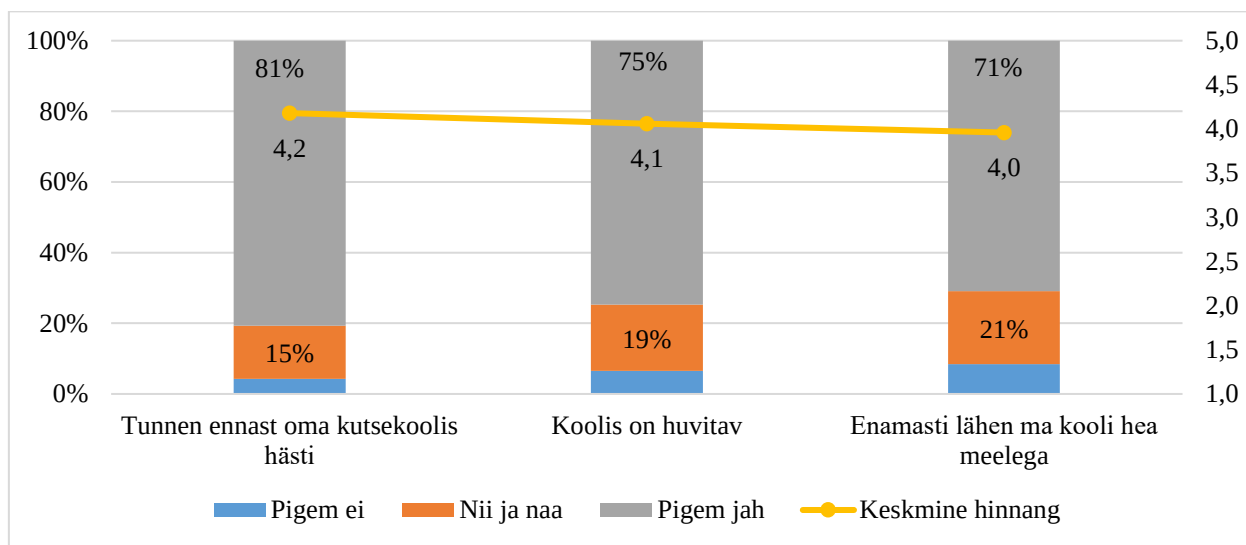
Kutseõppeasutuste õpetajate puhul on aga täheldatav kahanev trend. Vahemikus 2008/2009 – 2018/2019 vähenes kutseõpetajate ametikohtade arv rohkem kui veerandi võrra (27%). Samal ajal suurenes 60-aastaste ja vanemate õpetajate osakaal: 2018/2019. õppeaastal moodustasid nad õpetajaskonnast ligi 25%. Seevastu nooremaid, alla 30-aastasi õpetajaid ei ole juurde tulnud: nii 2008/2009. kui 2017/2018. õppeaastal oli selle vanusrühma osakaal 6–7%. Need andmed osutavad, et kutseharidussüsteemi õpetajaskond nii vananeb kui ka kahaneb (vrd – õppurite arvu vähenemine on olnud samal perioodil märksa väiksem, 11%).

3. Õpilaste rahulolu analüüs

3.1 Kool ja heaolu

Kooliga seotud heaolu mõjutavad mitmed tegurid – nii kooli füüsiline keskkond nagu suurus ja asukoht, aga ka õppetöö korraldus koolis (tingimused, vahendid, õppetöö läbiviimine jms), suhted koolis ning koolivälised tegurid (suhted väljaspool kooli ning mitmesugused individuaalsed tegurid nagu nt sotsiaalmajanduslik taust, eelnev õpikogemus jms). **Kooliga rahulolu on üks peamisi aspekte õppuri elukvaliteedis – õppuri jaoks on oluline tunda end koolis hästi.** Üldist

kooliga seotud heaolu (ehk rahulolu) mõõdeti rahuloluküsitluses kolme väite abil: *tunnen end oma kutsekoolis hästi*, *koolis on huvitav*, *enamasti lähen kooli hea meelelega*. Joonisel 3 on näidatud hinnangute jagunemine väidete lõikes. Üldist kooliga seotud heaolu mõõdeti viiepalliskaalal ning 68% õppureist on hinnanguks andnud vähemalt 4 (ehk pigem rahul). Vaid 7% hinnang on madalam kui 3. Üksiktunnuseid analüüsidest ilmneb, et valdav enamik õpilasi tunneb end koolis hästi ning vaid 5% annab väidetele negatiivse hinnangu. Sarnaselt jagunevad vastused ka teistele heaolu koondtunnust/faktorit¹⁰ moodustavatele väidetele, ehkki vähem nõustutakse väitega „enamasti lähen kooli hea meelelega“.

Joonis 3. Rahulolu kooliga

Rahulolu koolikogemusega on kompleksne nähtus, mida omakorda mõjutab vastaja rahulolu eluga laiemalt. Kutseharidusõppe õpilased on eluga üldiselt rahul – vaid 9% ütleb, et nad pigem ei ole oma eluga rahul, 18% ei ole endas kindlad (vastusevariant „nii ja naa“) ja 73% on rahul. Analüüsist selgub, et seos eluga rahulolu ja kooliga rahulolu vahel on keskmise tugevusega ning positiivne – see tähendab, et **mida suurem on eluga rahulolu, seda suurem on rahulolu kooliga**, ja vastupidi ($r = 0,47$, $p < 0,01$).

Täiendavalt analüüsiti, kes on need vastajad, kes eluga rahul ei ole, ning kas see rahulolematus kandub edasi ka teistesse eluvaldkondadesse. Kogu õpilaskonna keskmine hinnang eluga rahulolule oli 4,0 ning rahulolule kooliga 4,1 8 (viiepalliskaalal). Üldiselt hinnangud rahulolule elu ja kooliga sotsiaalmajanduslike rühmade sees oluliselt ei kõikunud – nt naiste hinnang rahulolule kooliga oli 4,2 ja rahulolule eluga 4,1 (vt täpsemalt lisa 1). Küll aga on märgatavad rühmadevahelised erinevused: **naised on nii elu kui ka kooliga rahulolevamad kui mehed, samamoodi on rahulolevamad 25-aastased ja vanemad õppijad**. Veidi madalama hinnangu rahulolule elu ja kooliga annavad **17–19-aastased ning kutsekeskharidusõppes** õppijad¹¹, samuti õppurid, kelle majanduslik toimetulek on kehvem. Õppuri emakeelest sõltuvalt rahuloluhinnangud

¹⁰ Faktor ehk summamuutuja koosneb erinevatest ühisosa moodustavatest väidetest-tunnustest, mis kirjeldavad ühte ja sama aspekti. Faktorite moodustajatunnused on esitatud lisa 1.

¹¹ Sarnased rahuloluskoorid on 11. klassi õppurite seas.

märkimisväärselt ei erine (eesti emakeelega õppuritel on see 4,1, vene emakeelega õppureil 4,0), küll aga töötamisest sõltuvalt – mittetöötavate õppurite rahuloluskoor on 4,0, osakoormusega töötavatel 4,1 ning täis- või enama koormusega töötavatel õppuritel 4,4.

Kooliga seotud rahulolukogemust mõjutab ka see, kuivõrd hea meelega õppur kooli läheb. Kui 71% kõikidest õppuritest läheb kooli hea meelega, siis on ka neid, kes seda nii hea meelega ei tee (sh 8% ehk ligi 500 õppurit). Mõjutegureid võib siin olla mitmeid – näiteks vähendab kooliminekurõõmu koolis õpitud aeg¹² ($r = -,216^{**}$) (ehk siis mida pikem on olnud õppeaeg, seda vähemaks on jäänud koolirõõmu), samuti õppeliik (kui kutsekeskharidusõppe õpilaste keskmine hinnang antud väitele on 3,7, siis teistel kutseõppuritel on see 4,1). Samas vanusrühmas, nt 18–19-aastaste seas ei erine rahuloluhinnangud õppeliigi lõikes – nii kutsekeskhariduses kui ka neljanda taseme kutseõppes õppijate rahuloluskoor on 3,8. Seega õppeliikidest ehk olulisemgi hinnangute eristaja on vanus – mida vanemad on õppurid, seda kõrgemad on nende hinnangud (see aga seostub ka õppeliigiga, kuna nooremad õppurid on just kutsekeskhariduses). Näiteks korreleerub väitega „enamasti lähen kooli hea meelega“ positiivselt vastaja vanus ($r = ,256^{**}$) – mida vanem õppur, seda parema meelega ta kooli läheb.

3.1.1 Kooliga seotud heaolu ja sotsiaalmajanduslik taust

Regressioonianalüüs võimaldab meil ennustada rahuloluhinnanguid, aga teisalt ka kirjeldada võimalikult hästi ja usaldusväärselt sõltuvat tunnust (ehk rahulolu) mitmesuguste sõltumatute tunnuste, antud juhul sotsiaalmajandusliku tausta kaudu. Binaarse regressioonianalüüsi abil prognoositi tõenäosust, kellel võiks olla keskmisest kõrgem rahuloluhinnang ehk millised sotsiaalmajanduslikud grupid on kooliga rohkem rahul. Tabeli 3 tõlgendamisel tuleb tähelepanu pöörata eksponentsiaalkoefitsientidele $\exp(B)$ – kui see on suurem kui 1, siis sündmuse toimumise tõenäosus suureneb, kui väiksem, siis väheneb. Sotsiaalmajandusliku tausta tunnustest on analüüsi kaasatud järgmised: sugu, vanus, majanduslik toimetulek, emakeel ja kursus.

Tabel 3. Rahulolu prognoosimine taustatunnuste abil

	Kutsekeskharidus	Muud kutseõppeliigid	Kutseharidus kokku
Naised (vrdl mehed)	1,07	1,37***	1,26***
Vanusrühmad	1,30***	1,51***	1,50***
Eesti emakeel (vrdl vene emakeel)	1,32***	1,30***	1,31***
Hea majanduslik toimetulek (vrdl kehv)	1,31*	1,38***	1,37***
Kursus	0,62***	0,58***	0,57***
Konstant	1,20	0,45	0,95
-2 Log likelihood	2721,46	4082,29	6787,28
*** $p < 0,01$, ** $p > 0,01$ $p < 0,05$, * $p < 0,1$			

¹² Kursus, millel õpitakse. Esimesel kursusel õppijad on rahuolevamad jne.

Sugu

Regressioanalüüsi tulemused osutavad, et sugu ei ole kutsekeskhariduse tasemel õppijate rahulolu mõjutajana statistiliselt oluline, küll aga on teistel kutseõppe tasemetel õppivate õppurite seas naiste rahulolu meeste omast ligi poolteist korda suurem. Soolisi erinevusi koolides on uuritud võrdlemisi palju, eeskätt üldhariduse tasemel. On uurijaid, kes on leidnud, et poiste rahulolu kooliga on madalam (Okun jt 1990, Epstein 1981). Üks võimalikke poiste (või meeste) madalama rahulolu seletusi võib olla fakt, et nende suhted klassi- ja koolikaaslastega on negatiivsemad (nt kiusamine, iseseisvuse taotlemine jms) (Smith ja Shu 2000). Samuti katkestavad meessoost õppurid õpingud naistest veidi sagedamini. Teisalt on erinevusi meeste ja naiste rahuloluhinnangute vahel seletatud elukestva õppe protsessiga. Nt Yang ja kolleegid (2016) on tõstnud esile, et naised on elukestvast õppest rohkem huvitatud kui mehed: naistel areneb huvi õppeprotsessi vastu välja suurema tõenäosusega. Sarnase järelduse võiks teha ka Eesti kontekstis. Samas on ka uurimistulemusi, mille kohaselt mehed ja naised tajuvad subjektiivset heaolu sarnaselt, mistõttu sugu ei ole heaolu kujunemisel määrav tegur (Joshi 2010), ning neid, mille kohaselt sugu ja heaolu omavahel ei korreleeru (Kahneman ja Krueger 2006).

Vanus

Nii kutsehariduses üldiselt kui ka kutsekeskharidusõppes on kooliga rohkem rahul vanemad õppurid – **vanuse kasvades suureneb ka rahulolu** (vt ka täiskasvanud õppurite peatükki lk 14). Kutsekeskhariduse mudelis on selle kordaja väärtus veidi madalam, mis on seletatav asjaoluga, et kutsekeskhariduses õpivad valdavalt alla 20-aastased (ühtlasi ei ole vanemad õppurid kutsekeskharidusõppes võrreldavad vanemate õppuritega teistel kutseõppe tasemetel). Ent ka siin on täheldatav lineaarne korrelatsioon – nt on 20–24-aastased rahulolevamad kui 18–19-aastased või 17-aastased. Muude kutseõppeliikide puhul suureneb rahulolu vanuse kasvades veelgi. Kui kutsekeskhariduses on vanus ja rahulolu omavahel nõrgas korrelatsioonis ja see seos ei ole statistiliselt oluline, siis muude kutseõppeliikide puhul on seose tugevus keskmine ning seos on ka statistiliselt oluline. Üldiselt mõeldakse vanemate õppurite all eeskätt täiskasvanud õppureid, st inimesi, kes on 25-aastased või vanemad. Täiskasvanud kutseõppureid on lisandunud iga aastaga järjest enam. Lisaks on õppimiseks palju paindlikke võimalusi ning peamine motivatsioon õpinguteks on ümber- või täiendusõpe. Täiskasvanud õppurite suuremat rahulolu võib selgitada ka kognitiivse arenguga ning muutunud suhtumisega keskkonda ja õppekorraldusse. Nt on Pope jt (2005) USAs kolledžisse sisseastujate (17–19-aastased) näitel leidnud, et nende kognitiivne, käitumuslik ja tundeline areng on sisseastumise hetkest alates pidevas muutumises. 25-aastaste ja vanemate puhul võiks aga eeldada, et eespool mainitud arenguetaapid on läbitud ja isiksus välja kujunenud, mistõttu hinnangud on vähem mõjutatavad.

Emakeel

Ehkki regressioanalüüs viitab, et eesti emakeelega õppurid on rahulolevamad, ei paku kirjeldav statistika sellele head selgitust: **eesti ja vene keeles õppivate õppurite rahuloluhinnangud ei erine märkimisväärselt**, ka mitte õppeliikide lõikes. Rahulolu-uuringu andmetel õpib 65% vene emakeelega õppureist vene keeles, 29% eesti ja vene keeles ning 6% eesti keeles. Kuna ka õppekeele lõikes (ja õppekeel kombineerituna emakeelega) hinnangud märkimisväärselt ei eristu, võib välja pakkuda üldisemat laadi selgitusi. Näiteks on kohaliku keele oskust seostatud

õppeprotsessiga kohanemisega (Lizzio jt 2002) – mitte-emakeeles õppijatel on see keerukam. Ka Vihalemm jt (2011) leiavad, et venekeelse elanikkonna keeleoskus üldisemalt seostub nende eluga rahuloluga – kehvema keeleoskusega vene keelt emakeelena kõnelevad inimesed on eluga vähem rahul. Sotsiaalministeeriumi ja kultuuriministeeriumi tellimusel 2018. aastal valminud uuring „Eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: kvaliteet, mõju ja korraldus“ tõstab esile, et mitte-eesti rahvusest noorte haridustee viib neid suurema tõenäosusega kutsekooli ja tehtud valik ei pruugi olla vabatahtlik. Põhjusena tuuakse välja, et vene emakeelt kõnelevad õppurid võivad tunda, et ei tule osaliselt eestikeelse gümnaasiumiõppega toime. Veelgi enam, erialad kutsekoolides eristuvad õppekeele lõikes, mis omakorda piirab erialavalikuid: kutsekoolides, kus õpe toimub ka vene keeles, domineerivad tehnikaalad, eestikeelsetes teenindusega seotud erialad (Roosalu jt 2018). Oma osa võib olla ka sellel, et venekeelseid õppekavu on vähem ja seetõttu on ka valikuid venekeelsele õppijale vähem. Need on aga selle analüüsi fookust silmas pidades siiski pigem kaudsed põhjused, mis võiksid erinevusi eesti ja vene emakeelega õppurite hinnangutes selgitada.

Majanduslik toimetulek

Regressioonimudeli kohaselt eksisteerib seos rahalise toimetuleku ja rahulolu vahel – **parem majanduslik olukord seostub suurema rahuloluga**. Need, kelle majanduslik toimetulek on nende enda hinnangul hea, on kolmandiku võrra rahulolevamad kui need, kelle olukord nii hea ei ole. Ka mitmete uurijate (Easterlin 1974, Diener 1994) arvates on heaolu ja sissetulek omavahel seotud. Nt leidis Easterlin (1995), et inimeste jaoks määravad heaolu sissetulek, tervis ja pereelu ning et jõukamad inimesed on õnnelikumad. Watson jt (2010) lisavad, et sissetuleku olulisus heaolu kujundamisel tuleb iseäranis esile siis, kui inimese majanduslikud võimalused on kesised ja tema põhivajadused rahuldumata. Kaudselt saab eluga rahulolu sõltuvuse sissetulekust üle kanda ka kooliga rahulolu mõõtmisse. Samal ajal erinevad regressioonimudeli lahendused kirjeldavast statistikast, mille järgi nii paremas kui ka majanduslikus olukorras olevad õppurid hindavad rahulolu 4-ga. Kirjeldav statistika seega ütleb, et nii paremas kui ka kehvemas rahalises seisus õppurite subjektiivne kooliga seotud heaolu on hea. Seejuures on oluline märkida, et **rahuloluskoorid eri eristu ka sellest sõltuvalt, kas õppur töötab või mitte: nii töötavad kui ka mittetöötavad õppurid hindavad oma rahalist seisu võrdselt pigem heaks**. Seega võiks kokkuvõtteks järeldada, et rahalise olukorra mõju rahulolule õpingute ajal on prognoositust väiksem.

Kursus

Ilmneb, et värskelt õppima asunute¹³ rahulolu on suurem – **mida vanem kursus, seda väiksem rahulolu**. Seda toetab ka kirjeldav statistika (vt ka joonis 4). Sellisele järeldusele on jõudnud näiteks Toman (2010) Belfasti Queensi ülikooli tudengeid vaadeldes. Mis võiks olla põhjus, et koolis veedetud aeg kahandab rahulolu? Üks võimalik mõjur võib olla valimi disain (vt ka tabel 1) – ligi pooled vastanutest on esmakursuslased, nad on küsitluse täitmise ajaks jõudnud õppida

¹³ 2017/2018. õppeaasta algas arvestuslikult 1. septembril. Rahuloluküsitlus toimus novembris, u 2,5 kuud pärast õppima asumist.

napid paar kuud ning neil ei ole toimuvast veel täit ülevaadet. See peegeldab aga ka tegelikkust, mis osutab, et vanematel kursustel õppijaid on vähem – nt 2017/2018. õppeaastal moodustasid esmakursuslased õppureist 57%, teisel kursusel õppijad aga vaid 27% (st väljalangevus on suurem just õpingute alguses). Teisalt aga võivad ootused ajas muutuda. Sisse astudes on omandatavale haridusele või koolile seatud teatud kindlad ootused ning nende täitumine või mittetäitumine mõjutab rahulolu. Koolis veedetud aastatega võib lisanduda negatiivseid kogemusi, võidakse märkama hakata ka probleeme ja kitsaskohti. Kahjuks ei võimalda kvantitatiivne andmestik seda täpsemalt hinnata. Küll aga saab näiteks tuua mõningaid vabavastuseid küsimusele „Täpsustage neid asju, mis teid koolis häirivad“. Vastuste analüüsimisel paistab silma erinevus esmakursuslaste ja kauem õppinute vahel. Nii näiteks vastab üks esimese aasta õppur järgmiselt:

„Kuna olen koolis lühikest aega käinud, ei oska õpetajate kohta väga asjakohast infot öelda. Senini olen väga rahul kõigega, mida see kool pakub“

või

„Kõik on okei! Õpetajad on toredad ja sallivad, mõistvad. Ei nõua teadmisi asjadest, mida alles hakkame õppima. suhtuvad meisse kui inimestesse, kellel on ka muu elu peale kooli“.

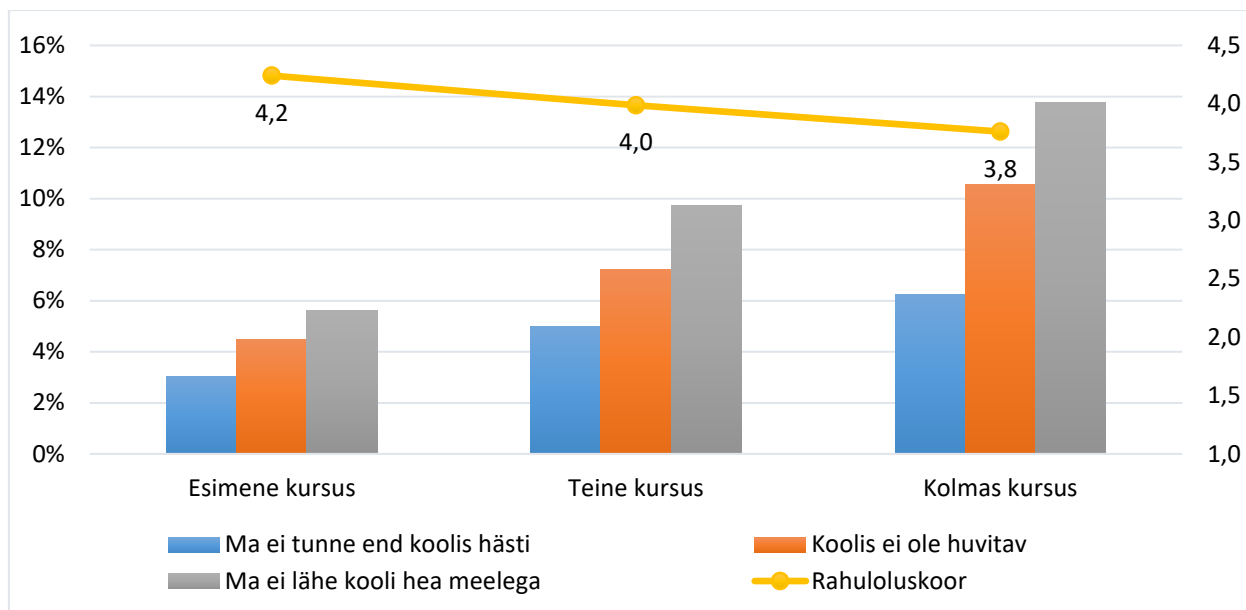
Kui esmakursuslaste vastused on valdavalt positiivsed (ehkki on nurinat nt koolisöökla või toitlustuse osas), siis vanemate kursuste õppurid on juba kriitilisemad:

„Mõne koha pealt pole süsteem kuigi hästi läbi mõeldud ega ole sellisel kujul jätkusuutlik ega tulemuslik. Õppekavas on mitu "ülearust" ainet, mis kuidagi ei seostu erialaga ning on seal justkui kohatäiteks. Eriti kutseõppes on oluline, et õpilased saaksid võtta niigi napist õppeajast maksimumi ning seda just erialaselt.“

või

„Paljudes ainetes teemad korduvad ja mõnda ainet liiga palju, mida poleks vaja. Mida jälle vaja neid liiga vähe.“

Selline oma õpikogemuse refleksioon osutab, et esimese aasta järel õppurite mõttemaailm muutub, kasvab otsuste tegemise teadlikkus, aga ka teadlikkus eriala sisust ja sellest, mis on eriala kontekstis oluline, ning valmisolek eriala õppida. Kui esimese aasta õppurite rahulolu keskmine on 4,2, siis teisel aastal on see 4,0 ning kolmandal juba 3,8. Enim eristuvad esimese aasta ja ülejäänud õppurite vastused väidetele „koolis on huvitav“ ja „enamasti lähen kooli hea meelega“: esimese kursuse õppurid nõustuvad nende väidetega rohkem. Nii või teisiti osutavad selgunud tulemused, et õpingute teisel aastal tekkinud muutused õppurite rahulolus nõuavad tähelepanu.

Joonis 4. Koolis õpitud aeg ja rahulolu (vastusevariandid „ei nõustu üldse“ ja „pigem ei nõustu“)

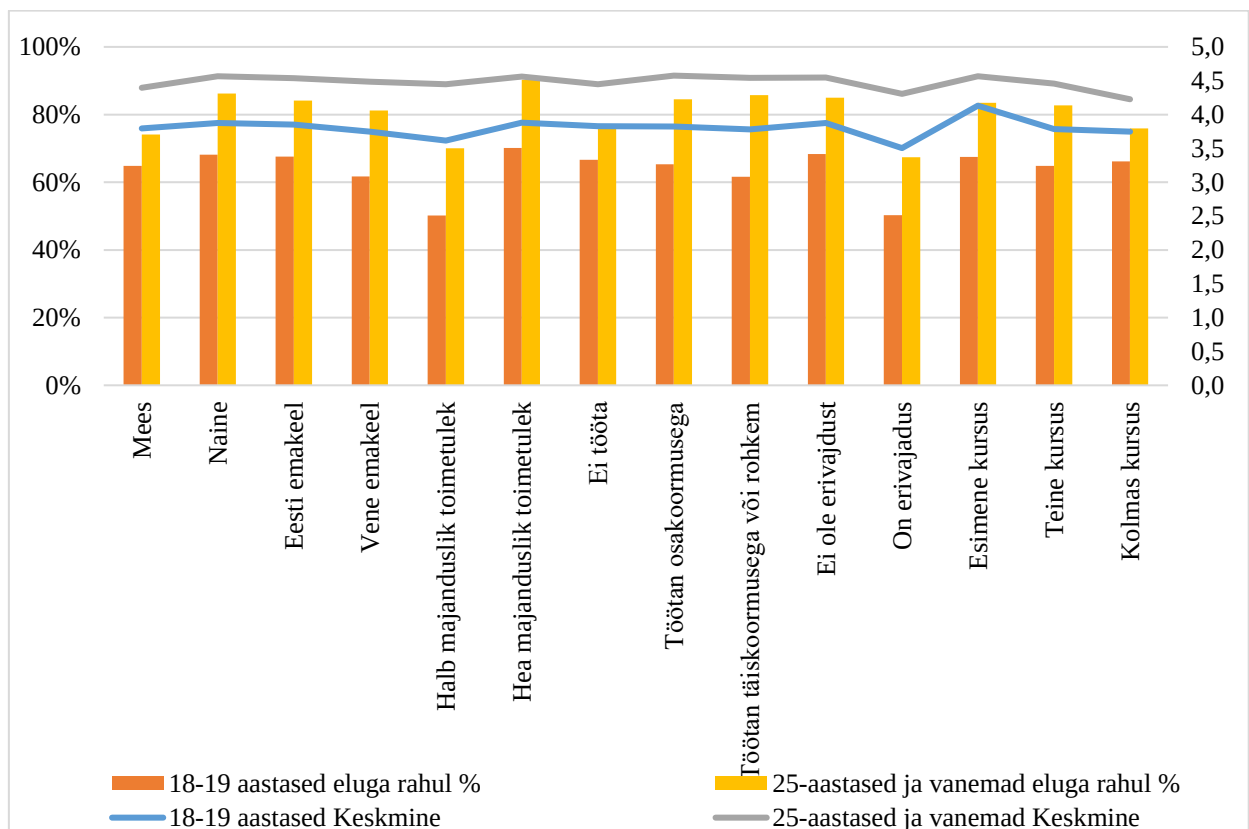
Kokkuvõtteks võib öelda, et kutseõppurite kooliga seotud rahulolu mõjutavad erinevad tegurid: ühelt poolt mängivad rolli õppuri endaga seotud tunnused nagu sugu, vanus ja majanduslik heaolu, teisalt aga on oma mõju ka välistel teguritel, mida konkreetse mudeliga on raske mõõta. On tegureid, mille mõju ajas muuta on keeruline – nagu sugu ja vanus. Tahes-tahtmata nt vanuse kasvades huvid selginevad ja vajadused joonistuvad paremini välja ning sellest võib tuleneda ka kõrgem hinnang kooliga seotud subjektiivsele heaolule. Eespool esitatud analüüsis ei leidnud kirjeldava statistika osas kinnitust rahalise olukorra mõju. Siiski võib arvata, et majanduslik kindlustatus ja võimalus segamatult õpingutele pühenduda võiks rahulolu suurendada. Selge on ka, et õpingute vältel kooliga seotud rahulolu tunnetamine muutub, ning see viitab vajadusele arendada õppekvaliteeti. Süvendatud analüüsi vajab aga asjaolu, miks rahulolu pärast sisseastumist väheneb, mis toimub õppes, mida saaks muuta kooli ja riigi tasandil jne. Õppurite rahulolu-uuringu vastustest võib välja lugeda, et põhjused võiksid peituda pigem õppeprotsessis, sh tunniplaani ja õppekava ülesehitus¹⁴, arvestamine õppuri vajadustega.

3.2 Täiskasvanud õppijate kooliga seotud heaolu kogemus

Täiskasvanute õppes osalemise määra suurendamine on üks elukestva õppe strateegia eesmärke. Alates 2010. aastast on kahanenud eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaal (inimesed vanuses 25 aastat ja vanemad) ning kõigil haridustasemetel kasvanud täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (tõus 11%-lt 2010. aastal 19,7%-ni 2018. aastal). Oluliselt on suurenenud ka täiskasvanud õppurite arv ja osakaal kutsehariduses – kui 2007. aastal moodustasid 25-aastased ja vanemad kõigist õppuritest 15%, siis 2018. aastal juba 40%. Täiskasvanuid on enim lisandunud just keskharidusjärgsesse ja põhihariduse baasil omandatavasse kutseharidusse. Regressioonanalüüs näitas, et vanuse lisandudes rahulolu suureneb. Seda nii kooliga kui eluga

¹⁴ Käsitletakse lähemalt ka ptk 5.

üldiselt. 25-aastastest ja vanematest on eluga rahul 83%, samal ajal kui nt 18–19-aastaste seas on eluga rahul 66%. Samal moel erinevad ka kooliga seotud rahuloluskorid: kui 18–19-aastaste rahuloluhinnang on 3,8, siis 25-aastastel ja vanematel on see 4,5 (keskmine on 4,1). Tekib küsimus, miks on täiskasvanud õppijate rahulolu kooliga kõrgem. Üldise heaolu mõttes on teoreetilistes käsitlustes levinud arusaam, et vanuse ja subjektiivse heaolu vaheline seos on negatiivne – mida vanem inimene, seda madalam hinnang oma heaolule (Dolan jt 2008). Samas on uuringuid, mis viitavad vanuse ja heaolu positiivsele korrelatsioonile. Näiteks Schaie ja Lawton (1997) on leidnud, et vanemate inimeste heoluhinnangud on positiivsemad. Põhjuseks nimetavad nad asjaolu, et vanemad inimesed seavad endale madalamaid eesmärke, ootusi ja standardeid, mida on lihtsam saavutada. Joonisel 5 on kõrvutatud vanuseliselt kõige rahulolevam (25+) ja rahulolematum (18–19) rühm. 25-aastased ja vanemad on hoolimata sotsiaalmajanduslikust taustast kooliga rohkem rahul kui 18–19-aastased¹⁵. Ilmneb, et täiskasvanud õppurite rahuloluskoor on sotsiaalmajanduslikust taustast hoolimata keskmisest kõrgem ($\bar{x} = 4,1$). Topala (2014) arvates peituvad rahulolu erinevused lähenemises õppimisele: täiskasvanud suhtuvad õppeprotsessi teistmoodi, nende motivatsioon ja saavutusvajadus sõltuvad varasematest kogemustest. Gorges ja Kandler (2010) tõstavad täiendavalt esile, et täiskasvanud õpivad teistmoodi, kuna nad suhestuvad ülesannetega vastavalt oma eesmärkidele, mida omakorda vahendavad nende ootused.

Joonis 5. 18–19-aastaste vs 25-aastaste ja vanemate õppurite rahulolu kooliga (keskmised) ja eluga % (Paremal on kuvatud % vastavas sotsiaal-demograafilisse rühma kuulujatest, kes on eluga rahul. Nt 67% mittetöötavatest 18–19-aastastest on eluga rahul. Vasakul on rahuloluskoori keskmised vastavas rühmas.)

¹⁵ Ehk siis ühtlasi need, kes enamjaolt õpivad kutsekeskhariduse tasemel.

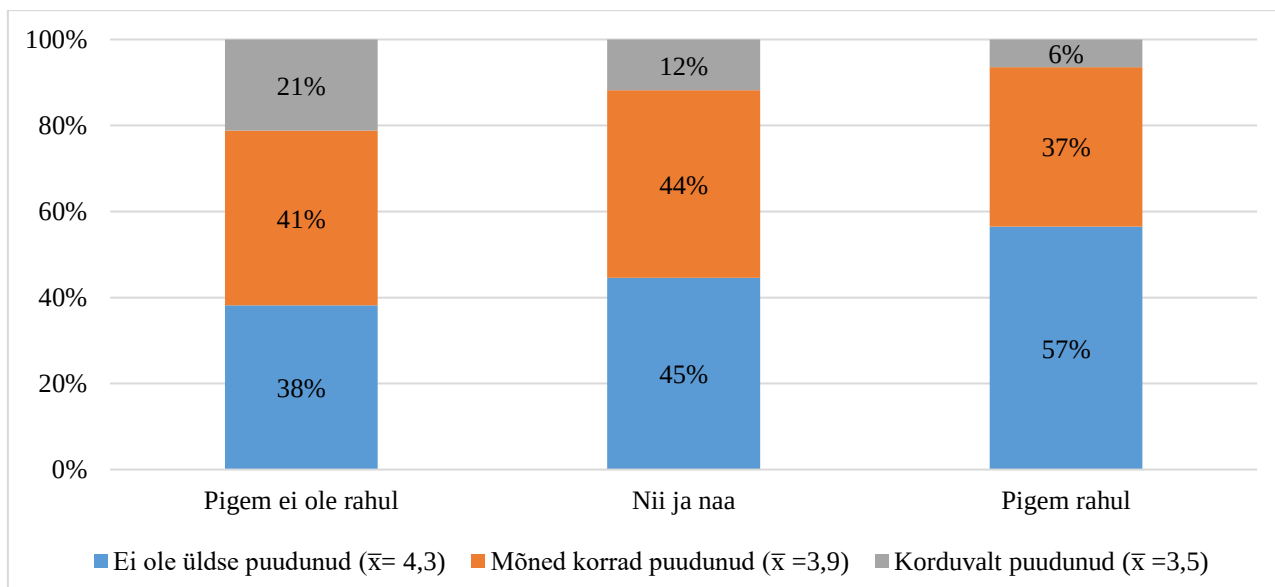
Täiskasvanute puhul tuleb arvestada ka sellega, et suure tõenäosusega on kutsehariduse omandamise puhul tegemist ümber- või täiendusõppega, õppuril on enamjaolt mingi baasharidus ja töökogemus ning kutsekooli minek on olnud teadlik ja sisemisest motivatsioonist juhitud otsus, et omandada kindlaid teadmisi-oskusi tööturul paremini hakkama saamiseks. Rahulolu-uuringu valimisse sattunud täiskasvanutest oli 28% kõrgharidusega, 26%-l oli kutseharidus keskhariduse baasil ja 8%-l põhiharidus; ülejäänud olid keskharidusega (sh kutsekeskharidus). Seega võiks eeldada, et haridus on üheks rahuloluhinnanguid eristavaks teguriks. Paraku täiskasvanud õppurite puhul see paika ei pea – põhiharidusega 25-aastased ja vanemad õppijad hindasid oma kooliga rahulolu viiepalliskaalal 4,4-ga, samal ajal kui nt kõrgharidusega täiskasvanute rahuloluskoor oli 4,5 ja keskharidusega inimestel 4,6.

Eespool mainitu põhjal ilmneb, et erinevalt noorematest, 17–19-aastastest, ja kutsekeskharidusõppes õppijatest on täiskasvanud õppurid koolis asetleidvaga rahul. Kuna aga statistika osutab täiskasvanud õppurite osakaalu kasvule kutseharidusõppes, tasub täiskasvanuõppele üldiselt rohkem tähelepanu pöörata – kuidas muuta õppeprotsessi paindlikumaks¹⁶, kuidas täiskasvanud õppija saab kätte just need oskused-teadmised, mis on talle vajalikud, kuidas hoida täiskasvanud õppijate kooliga rahulolu tase edaspidigi kõrge jne.

3.3 Kooliskäimisega seotud negatiivsed aspektid ja heaolukogemus

Õppetöös osalemisega ja kooliskäimisega kaasneb tahes-tahtmata ka negatiivseid aspekte. Selles peatükis vaadeldakse, kuidas mõjutavad üldist kooliga seotud rahulolukogemust koolist puudumine, kokkupuuted vaimse ja füüsilise vägivallaga ning üldine kurnatus. Tundides mitteosalemine ja sellega sageli kaasnev väljalangevus ei ole Eestile ainuomane probleem. Puudumiste tekkepõhjused võivad olla erinevad, sõltudes nii inimesest endast, perekonnast, majanduslikust olukorrast kui ka koolist. Õppetöölt puudumine on oluline koolist väljalangemiseni viiv ja seda soodustav tegur – tekib mahajäämus, mis omakorda toob kaasa õppevõlgnevusi, mille likvideerimine võib aga osutuda üle jõu käivaks. 52% küsitlusele vastanud õppureist ei olnud viimase kahe nädala jooksul koolist puudunud. Reeglina oli tegemist esmakursuslastega (vrd 11. klassi õppurite seas oli neid, kes küsitlusele eelnenud kahe nädala jooksul tundidest ei puudunud, 60%). Protsentuaalselt enam on puudujaid teise ja kolmanda kursuse õppurite seas (nt kolmanda kursuse õppuritest 50% puuduvad aeg-ajalt ning 15% korduvalt). Ka allolev joonis 6 osutab, et **rahulolu eluga ja sellega seoses ka rahulolu kooliga on suurem nende seas, kes on õppetööst rohkem osa võtnud**. Paraku ei võimalda käesolev analüüs vaadata, kas tegu on põhjuse või tagajärjega: kas õppurid puuduvad koolist, kuna nad ei ole seal pakutavaga rahul ning seetõttu on ka rahuloluhinnang madalam, või on puudumine tingitud millestki muust, mis omakorda mõjutab eluga ja sealtkaudu kooliga rahulolu. On siiski selge, et õppetööst eemalolek mõjutab üldist kooliga seotud heaolu ja otstarbekas oleks uurida puudumiste individuaalseid põhjuseid. Vajalik on ka kooli sekkumine ja tugi õppurile.

¹⁶ Selle analüüsi fookusesse ei mahtunud see, et vabasisestusega vastuste põhjal heidavad just 25+ vanuses õppurid ette paindumatust õppeprotsessis ja õppekava/tunniplaani ebaloogilist ülesehitust, samuti sessioonõppe korraldust.

Joonis 6. Puudumised ja eluga rahulolu (sulgudes kooliga rahulolu keskmine)

18% õppuritest on küsitlusele eelnenud kahe nädala jooksul kokku puutunud koolivägivallaga (norimine, mõnitamine, solvamine, ähvardamine, asjade lõhkumine, löömine jms). See on väga suur hulk õppureid – tegemist on probleemiga, mis nõuab sekkumist ja lahendamist. **Ühel või teisel moel kiusamist kogenud õppurite rahuoluhinnang on ootuspäraselt ka mõnevõrra madalam** (3,7 vs 4,1 võrreldes nendega, kes ei ole kiusamist kogenud). Rohkem on koolikiusamisega kokkupuuteid esimeste kursuste õppuritel: kutsekeskhariduses 10% ning neljanda taseme kutseõppes 7%. Samal ajal on aga just esimese kursuse õppurid need, kes hindavad rahulolu üldiselt kõrgemalt. Kiusamist kogenud naised annavad rahulolule negatiivsema hinnangu kui kiusamist kogenud mehed. Samas ei saa kokkupuude kiusamisega olla peamine mõjur, mis rahulolu vähendab, vaid ainult üks mõjutavatest teguritest.

Teine tegur, mis võib tekitada kooliõpilastes stressi ning sellest johtuvat madalamat rahulolutaset, on mitmesugused õppetööga seotud probleemid – nt ülesannete rohkus, sellest tingitud ebapiisav uneaeg vms. Uuringutes on kinnitust leidnud seos tervise ja heaolu vahel – mida parem füüsiline ja vaimne tervis, seda suurem subjektiivne heaolu (vt nt Dolan jt 2008). Parema tervise tagab seega suurema rahulolu ning tervemad inimesed elavad elamisväärsemat elu. Kehvem tervis aga võib tekitada probleeme igapäevaste tegevustega toimetulekul ning sellega kaasneb paratamatult ka teiste tegurite mõju suhtelisele heaolule. Nt hindavad selles uuringus osalenud erivajadusega õppurid oma rahulolu madalamalt ($\bar{x} = 3,8$) ja on rohkem kurnatud ($\bar{x} = 2,8$). Samal ajal need, kel erivajadust ei ole, on ka rahulolevamad ($\bar{x} = 4,1$).

Kutsehariduse rahulolu-uuringus küsiti õppurilt, kas nad magavad kooliga seotud probleemide tõttu halvasti, kas nad tunnevad, et on koolitöödega üle koormatud ja kas nad annavad probleemide tekkides kohe alla. Nõustumine nende väidetega võiks viidata keskmiselt suuremale kooliga seotud stressile ja kurnatusele, mis omakorda võiks mõjutada ka rahuoluhinnangut. Siin tuleb aga silmas pidada, et kurnatus on teatud etappides õppeprotsessi paratamatu osa. Siinne analüüs ei võimalda luua otseseid seoseid kurnatuse ja üldise kooliga seotud rahulolu vahel. Võib vaid oletada, et stress ei saa rahulolu suurendada. Ka võimaldab statistika osutada, et need õppurid, kes on kogenud kiusamist (ühel või teisel viisil) või on õppetöö tõttu kurnatud, annavad rahulolule

madalamaid hinnanguid. See on kooskõlas nt Dieneri jt (2003) ja Realo (2008) leitunga – stressitingimustes elavate inimeste heaoluskoorid on alla keskmise, kuna rahulolu on väga tugevalt seotud emotsionaalse seisundiga. Käesolev analüüs näitab, et rohkem on niisuguseid inimesi 18–19-aastaste ja kutsekeskhariduses õppijate seas, samuti nende seas, kes õpivad teisel või kolmandal kursusel. Oluline on silmas pidada, et õppurite hinnangud enda kurnatusele, halvasti magamine jms on alarmeerivad nähtused, mis viitavad terviseprobleemidele ning seetõttu tuleks neile koolides tähelepanu pöörata.

3.4 Rahulolu kooli ja õppekavarühma tasandil

Kutsekoolid erinevad nii oma suuruse, asukoha kui ka õpetatava osas. On kitsama suunitlusega koole, aga ka koole, mis õpetavad laia spektrit erialasid. Selles peatükis analüüsitakse, kuivõrd sõltub õppurite üldine kooliga seotud heaolukogemus koolist ja erialast, mida õpitakse. Erialade sisu on erinev, õppekava ülesehitus erineb, samuti erinevad oskused, mis õppetöö tulemusena omandatakse. Just seetõttu on oluline vaadata, milliste erialasid koondavate õppesuundade õppurid on rahulolevad ja milliste mitte. Kuna võib eeldada, et kooliga seotud rahulolu on suuresti sõltuv ka erialast ja koolist, kus õpitakse, osutab saadud info kohtadele, mis nõuavad tähelepanu.

Eestis on 2018. aasta septembri seisuga kokku 38 asutust, kus saab omandada kutseharidust – 32 kutsekooli ning 6 rakenduskõrgkooli (Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused, Lääne-Viru Rakenduskõrgkool, Sisekaitseakadeemia, Tallinna Tervishoiu Kõrgkool, Tartu Tervishoiu Kõrgkool ja alates 2018 septembrist Eesti Lennuakadeemia). 1. septembril 2018 lõpetas tegevuse Väike-Maarja õppekeskus, mille õppurid saavad kooliteed jätkata Rakvere ametikoolis. Kutsekoolid paiknevad üle Eesti, ehkki rohkem on neid koondunud pealinna piirkonda. Ka erialad, mida koolides õpetatakse, varieeruvad – on kitsama suunitlusega koole (nt muusikakoolid, Eesti Merekool, Tartu Kunstikool, Luua Metsanduskool, Tallinna Majanduskool jt), aga ka laia erialaspektriga õppeasutusi (tavaliselt suuremad kutsekoolid, mis paiknevad maakonnakeskustes – Haapsalu, Tartu, Viljandi, Tartu, Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus). Seega ei tegutse koolid ühtmoodi. Pigem võib koole Roffey (2012) sõnastuse järgi pidada mitmekülgseteks kogukondadeks, millele on omane erinevat laadi füüsiline (inventar, ehitised), sotsiaalne (suhted) ja inimkapital (oskused, teadmised).

Vaatamaks, kuidas rahulolu varieerub kooliti, jagati koolid analüüsis õpetatavatest erialadest lähtudes kolme kategooriasse, et vaadelda, kuidas erineb rahulolu n-ö monosuunitlusega koolides ja mitmekesise erialavalikuga koolides. Kategooriad on järgmised: väike kool ehk 1–4 õppekavarühma, kitsama spetsialiseerumisega; keskmine kool ehk 5–9 õppekavarühma ja suur kool ehk üle kümne õppekavarühma. Üldjuhul on vähem erialasid õpetavates koolides ka vähem õppureid. Tabelis 4 on esile toodud, kuidas erineb rahulolu eri suurusega kutsekoolides. Ilmneb, et kooliga rahulolu hindavad kõige kõrgemalt väiksemates koolides õppivad õpilased, kõige madalamalt aga keskmise suurusega kutsekoolide õppurid. Kooli suurus ja rahulolu on omavahel negatiivselt seotud – mida suurem kool, seda madalam rahuloluhinnang ($r = -0,35$).

Tabel 4. Koolipõhine rahulolu ja tulemusnäitajad (2017/2018. õ.-a.)

	Väike kool	Keskmine kool	Suur kool	Kokku
Palk aasta peale lõpetamist	874	850	783	838
Tööhõive aasta peale lõpetamist	82%	77%	75%	78%
Kutseeksami sooritanute %¹⁷	42%	50%	57%	48%
Nominaalajaga lõpetanute %	50%	47%	49%	49%
Õpingud katkestanute %	18%	22%	21%	20%
Rahulolu keskmine	4,3	3,8	4,0	4,1

Kooliga rahulolu võiks mõjutada ka õpitav eriala – seos õppekavarühma ja kooliga rahulolu vahel on keskmine (Crameri $V = 0,4$). Erialad aga on erinevad ja järgnevas vaadeldaksegi, milliste õppekavarühmade puhul ollakse rahulolevamad. Õppesuunati on rahulolu suurim heaolu¹⁸ suuna õppuritel, madalaim aga informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia õppureil. Alla keskmise jäävad ka arhitektuuri ja ehituse, transporditeenuste ja tehnikaalade õppurite skoorid. Üks võimalik seletus skooride erinevusele on vanus (vanusega rahulolu tõusis) ja sugu (naiste rahulolu on kõrgem). Heaolu suunal õpib rohkem naisi – nende osakaal kõigist õppureist on 94%. IKT õppesuunal on 82% õppureist mehed. Samuti joonistub välja seos vanusega – IKT suunal õppinuist 12% on vanemad kui 25, samal ajal kui heaolu suunal õppijatest 90% kuuluvad sellesse vanusrühma. Siiski ei ole sugu ja vanus ainsad tegurid, mis mõjutavad rahulolu õppesuuna tasandil – nt transporditeenuste õppesuunal õppinutest 59% on naissoost ja täiskasvanud õppurite osakaal on 30%, ent ometi jääb rahuloluhinnang alla keskmise.

Õppekavarühma vaates on võimalik andmeid detailsemalt analüüsida. Võttes arvesse, et rahulolu keskmine skoor on 4,1, jäävad keskmisele alla kaevandamise ja rikastamise ($\bar{x} = 3,4$), andmebaaside ja võrgu disaini ja halduse ($\bar{x} = 3,8$), tarkvara ja rakenduste arenduse ja analüüsi ($\bar{x} = 3,9$), elektroonika ja automaatika ($\bar{x} = 3,9$) ning ehituse ja tsiviilrajatiste ($\bar{x} = 3,9$) õppekavarühmades õppijate hinnangud. Rahulolu hindavad skooriga 4,0 mehaanika ja metallitöö, põllunduse ja loomakasvatuse, majutamise ja toitlustamise ning transporditeenuste õppekavarühmade õppijad. Kõrgemaid hinnanguid kooliga rahulolule annavad järgmistes õppekavarühmades õppijad: käsitöö ($\bar{x} = 4,8$), lastehoid ja teenused noortele ($\bar{x} = 4,7$), sotsiaaltöö ja nõustamine ($\bar{x} = 4,6$), koduteenindus ($\bar{x} = 4,5$) ning juuksuritöö ja iluteenindus ($\bar{x} = 4,5$). All olev tabel 5 aitab lahti mõtestada, mis on eri õppekavarühmade kõrgema ja madalama rahulolu taga.

Avalikkuses on korduvalt juhitud tähelepanu üha kasvavale vajadusele IT-haridusega spetsialistide järele. IT-erialasid saab õppida paljudes kutsekoolides ning need on kahtlemata populaarsed, ent samas üsna laia spektriga. Rahulolu-uuringu tulemused viitavad paraku, et IT-erialade õpilaste rahulolu on kõikide õppekavarühmade ja -suundade võrdluses üks madalaimaid. Eespool esitatud regressioonianalüüs (vt tabel 3) osutas, et rahulolu on madalam vene emakeelega õppurite seas. Teatava paralleeli sellega võib tõmmata – näiteks on 64% tarkvara ja rakenduste arenduse ja analüüsi õppureist vene emakeelega. Kui võrrelda aga nende õppekavarühmade vene ja eesti emakeelega õppurite keskmisi, siis need on samad: $\bar{x} = 3,8$. Millise taustaga on õppurid, kes IKT erialasid madalamalt hindavad? Tarkvara ja rakenduste arendus ja analüüs kätkeb endas õppekavasid nagu tarkvaraarendaja, noorem-tarkvaraarendaja ja süsteemiadministraator.

¹⁷ Näitaja mõõdab kutseeksami edukalt sooritanute osakaalu (%) kõigist kutsehariduse lõpetajatest, mis tähendab, et siin võivad sisalduda ka koolid, kus tegelikult kutseeksamit sooritada ei saa.

¹⁸ Heaolu õppesuuna alla kuuluvad õppekavad nagu lapsehoidja, hooldustöötaja ja tegevusjuhendaja.

Andmebaaside ja võrgu disaini ja halduse alla kuuluvad erialad nagu nt IT-süsteemide (noorem) spetsialist, tarkvara ja andmebaaside haldus, IT tugiisik, arvutid ja arvutivõrgud. Kirjeldav statistika osutab, et selle uuringu valimist lähtuvalt õpivad nendel erialadel valdavalt meessoost õppurid – 82%. Nimetatud erialasid saab õppida peamiselt kas kutsekeskharidusõppes või neljanda taseme kutseõppes; vaid andmebaaside ja võrgu disaini õppekavarühma kuuluvaid üksikuid erialasid saab õppida ka teise, kolmanda või viienda taseme kutseõppes (nt 2017/2018. õppeaastal õppis selles õppekavarühmas 1377 õppurit ning neist vaid 4% mujal kui kutsekeskharidusõppes või neljandal tasemel). Rahuloluhinnangud erinevad nimetatud õppekavarühmades peamiselt vanusest, õpitud ajast, aga ka õppevormist tulenevalt¹⁹. Õppeliik sedapuhku hinnangutes erinevusi ei tingi. Keskmisest veidi madalama hinnangu rahulolule annavad 18–19-aastased õppurid ($\bar{x}$ = 3,6, tarkvara ja rakenduste arenduse ning analüüsi õppekavarühmas $\bar{x}$ = 3,4), samal ajal täiskasvanud õppurite seas on rahuloluskoor 4,3. Rahulolu IT õppekavarühmades kahaneb koolis veedetud aastatega – kui esmakursuslaste hinnang on veel 4 (ehk pigem rahul), siis need, kes käivad koolis kolmandat aastat (või rohkem) annavad rahuloluhindeks 3,6. Õppevormi mõju tuleb iseäranis selgelt esile tarkvara ja rakenduste arenduse ning analüüsi õppekavarühmas: koolipõhises õppes õppijate rahuloluskoor on 3,9, ent töökohapõhises õppes õppijatel 3,5. See erinevus võib aga olla tingitud vastajate arvust: kui koolipõhises õppes õpib selles õppekavarühmas 230, siis töökohapõhiselt 19 inimest. Nimetatud õppekavarühmas on üldises võrdluses ka võrdlemisi suur katkestanute osakaal (ligi neljandik) ja võrdlemisi väike nominaalajaga lõpetajate osakaal (41%). Samal ajal need, kes õpingud edukalt lõpuni viivad, saavad kutsehariduse õppekavarühmade võrdluses veidi kõrgemat töist tulu.

Tabel 5. Rahulolu ja tulemusnäitajad õppekavarühmades (allikas: EHIS ja „Edukus tööturul“²⁰).

	Rahulolu	Hõive aasta pärast lõpetamist	Palk aasta pärast lõpetamist	Nominaalajaga lõpetanud %	Õpingud katkestanud %	Kutseeksami sooritanud %	Õppurite keskmine vanus
Aiandus	4,4	73%	832	55%	21%	33%	32
Andmebaaside ja võrgu disain ja haldus	3,8	75	780	37	20%	48%	19
Audiovisuaalsed tehnikad ja meedia tootmine	4,1	69%	780	46%	21%	42%	22
Ehitus ja tsiviilrajatised	3,9	69	758	53	20%	65%	20
Elektrienergia ja energeetika	4,1	70%	972	53%	22%	82%	27
Elektroonika ja automaatika	3,9	79	923	46	17%	52%	20

¹⁹ Üldiselt on töökohapõhises õppes õppijate rahuloluskoor kõrgem – 4,3 vs koolipõhise õppe õppurite 4,0.

²⁰ Palga- ja hõivenäitajate puhul on kasutatud 2016. a andmeid (2015. a lõpetajad), ülejäänud juhtudel 2017. a andmeid.

Hulgi- ja jaekaubandus	4,2	77%	690	48%	31%	69%	25
Juhtimine ja haldus	4,3	72%	859	47%	26%	23%	31
Juuksuritöö ja iluteenindus	4,5	68%	736	78%	14%	35%	31
Kaevandamine ja rikastamine	3,4	65	1170	70	16%	89%	19
Keemiatehnoloogia ja -protsessid	4,1	70%	825	53%	17%	68%	19
Koduteenindus	4,5	61%	754	64%	23%	51%	35
Käsitöö	4,8	68%	805	60%	19%	82%	41
Lastehoid ja teenused noortele	4,7	70%	784	81%	10%	86%	34
Majandusarvestus ja maksundus	4,1	77%	823	54%	20%	52%	31
Majutamine ja toitlustamine	4,0	69%	581	50%	19%	77%	19
Materjalide töötlemine (klaas, paber, plast ja puit)	4,2	71%	878	59%	23%	37%	26
Mehaanika ja metallitöö	4,0	76%	981	57%	26%	56%	21
Metsandus	4,3	80%	916	49%	24%	73%	24
Mootorliikurid, laevandus ja lennundustehnika	4,0	80%	874	50%	23%	47%	18
Muusika ja esituskunstid	4,4	65%	530	46%	17%	11%	19
Põllundus ja loomakasvatus	4,0	76%	902	66%	12%	96%	19
Reisimine, turism ja vaba aja veetmine	4,3	70%	664	63%	24%	0%	38
Sekretäri- ja kontoritöö	4,3	77%	799	54%	21%	53%	22
Sotsiaaltöö ja nõustamine	4,5	82%	653	83%	12%	94%	43
Tarkvara ja rakenduste arendus ning analüüs	3,9	79	945	41	26%	50%	21

Tekstiili, rõivaste, jalatsite valmistamine ning naha töötlemine	4,1	64%	584	55%	24%	4%	26
Teraapia ja taastusravi	4,3	74%	1190	25%	20%	24%	41
Toiduainete töötlemine	4,1	68%	658	68%	18%	29%	22
Transporditeenused	4,0	72%	1214	66%	21%	29%	23
Vara- ja isikukaitse	4,3	90%	689	90%	8%	46%	25

*kaevandamise ja rikastamise rühmas on 22 isikut.

Selle peatüki põhjal on selge, et õppurite üldist kooliga seotud heaolu mõjutab eriala, mida nad õpivad, ning seeläbi ka kool, kus nad vastavat haridust omandavad. Ühelt poolt on rahulolevad väiksemate ja keskmise suurusega koolide kutseõppurid ning veidi vähem rahulolevad need, kes õpivad suuremates kutseõppeasutustes. Väiksemate koolide puhul on enamasti tegemist kitsamat erialavalikut pakkuvate asutustega, samuti koolidega, mis ei pruugi paikneda suuremates keskustes. See osutab, et kõrgema rahulolu põhjused võivad olla väga erinevad ning sugugi kõik ei pruugi olla seotud koolikeskkonnaga. Selle analüüsi põhjal on keeruline arvata, miks just suuremate koolide õppurid on kooliga vähem rahul. Küll aga saab järeldada, et rahulolematumad on tehniliste erialade õppurid, kes on statistikale tuginedes pigem meessoost (tulemust kinnitavad ka tabelis 3 näidatud regressioonanalüüsi tulemused). Siiski tähendab madalam rahuloluskoor seda, et tasub lähemalt vaadelda nende erialade õppeprotsessi ja teha kindlaks, kas pakutav kvaliteet (aga ka õpetatavad oskused-teadmised) vastavad õppurite ootustele.

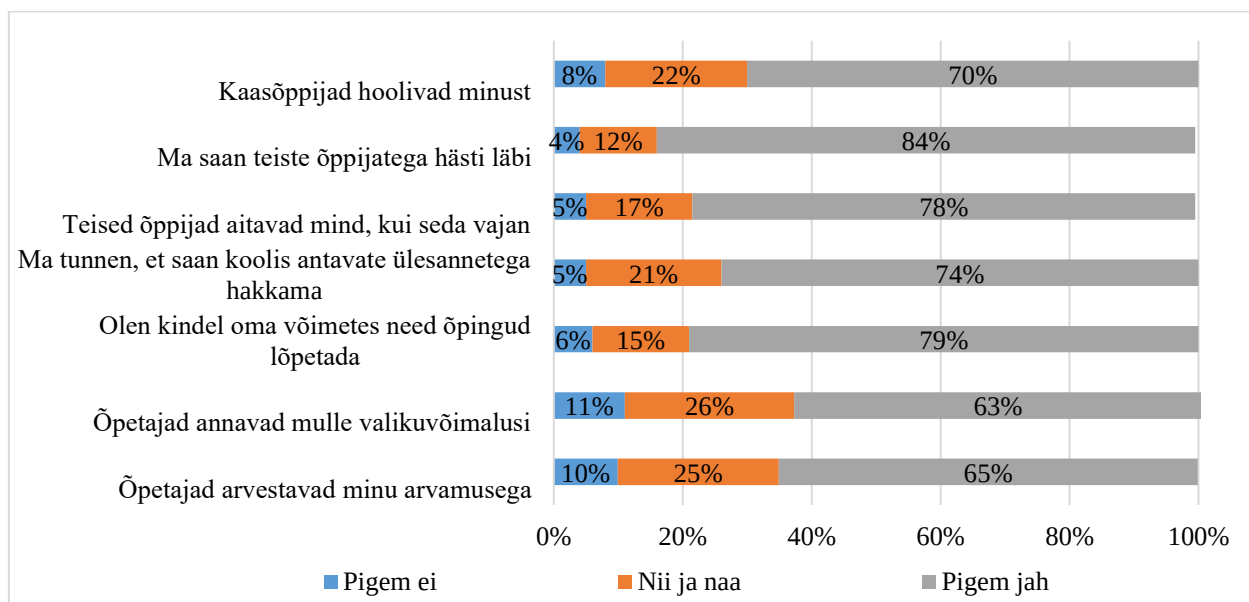
4. Õppurite autonoomia, enesetõhusus ja seotus

Eespool esitatud tabel 2 osutas põhivajaduste ja rahulolu positiivsele korrelatsioonile – mida kõrgem hinnang on antud kolmele põhivajadusele (autonoomiale, seotusele ja enesetõhususele), seda kõrgem on ka üldise rahulolu hinnang. Samuti osutab see tulemus asjaolule, et **rahulolu on oma olemuselt komplekssem ja nii autonoomia, seotus, enesetõhusus kui ka kooliga rahulolu üldiselt moodustavad õppuri subjektiivse heaolu kogemuse.**

Joonis 7 aitab avada erinevate tegurite tausta. Kõige positiivsemalt hinnatakse suhteid kaasõppuritega (seotus) – enam kui kaks kolmandikku õppuritest hindavad oma suhteid kaasõpilastega heaks. Veidi väiksem on rahulolu autonoomiaga: u 65% õppureist arvavad, et neil on piisavalt autonoomiat²¹ – õpetajad arvestavad nende arvamusega ja annavad piisavalt valikuvõimalusi. 10% õppureist arvab, et õpetajad ei anna neile piisavalt valikuvõimalusi ega

²¹ Uuringus vaadeldi autonoomiat õpetaja-õpilase suhtes ja eeldati hierarhilist võimusuhte olemasolu, kus õpetaja suunab ja raamistab õpiprotsessi, mitte vastupidi. Lisaks on olemas ka teisi õppekorralduslikke mudeleid (nt pööratud klassiruum).

arvesta nende arvamusega. Enesetõhusus väljendub uuringus eneseus, mille järgi suudetakse õpingud lõpetada ja ülesannetega hakkama saada. Vaid ligi 5% õppureist on ebakindlad, seevastu kaks kolmandikku õppureist saavad koolis antavate ülesannetega hakkama ning on kindlad oma suutlikkuses õpingud lõpetada. Seejuures nt on eri kursuste õppurite vastused pigem sarnased: esmakursuslastest 85%, teise kursuse õppureist 82% ja kolmanda või kõrgema kursuse õppureist 79% on kindlad, et suudavad õpingud lõpetada. Kahtlemata oleneb nende väidetega nõustumine või mittenõustumine ka inimese sotsiaalmajanduslikust taustast, keskkonnast, kust ta tuleb, ja olukorrast, milles ta hetkel viibib.

Joonis 7. Rahulolu põhivajadustega

Joonis 8 toob välja hinnangud rahulolule ja põhivajadustele sõltuvalt õppeliigist. Ilmneb, et nii põhivajaduste rahuldatust kui ka rahulolu üldiselt hindavad madalamalt kutsekeskhariduse õppurid. Autonoomiale antavad hinnangud on madalamad kõikidel õppeliikidel, kõrgemalt hinnatakse aga seotust. Kutsekoolide õppurite keskmine hinnang autonoomiale on 3,9 (vt ka joonis 8), mis on mõnevõrra madalam kui hinnang teistele põhivajadustele. Avaneva pildi põhjal võiks oletada, et õppurite vaates on suhted kaasõppuritega paremad kui õpetajatega (arvamuse arvestamine, valikuvabadus). Tegelikus elus aga rikub õppuritevahelisi suhteid koolis aset leidev kiusamine²² – need, kes on kiusamist kogenud, suhteid nii heaks ei hinda (nt seotusele antud hinnang on kiusamist kogenud õppuril 3,7, kiusamiskogemuseta õppuril aga 4,4).

Madalamaid hinnanguid kõigile kolmele põhivajadusele annavad õpete võrdluses kutsekeskharidusõppe õpilased, kellest 65% arvab, et õpetajad arvestavad nende arvamusega ja annavad piisavalt valikuvõimalusi. Kutsehariduses keskmiselt on nende väidetega nõustunud u 70% ning viienda taseme kutseõppe õppurite seas ligi 80%. See tähendab, et kutsekeskharidus

²² Seotus ehk suhted kaasõppuritega ja kiusamine on omavahel negatiivses korrelatsioonis, $r = -0,33$ (pigem keskmise tugevusega seos) – see tähendab, et kiusamist kogenud õppurid annavad suhetele negatiivsema hinnangu.

vastab õppijate hinnangul õppeliikide võrdluses kõige vähem õppija põhivajadustele. Näiteks on üks veidi kehvema hinnangu andnud õppur arvanud järgmist:

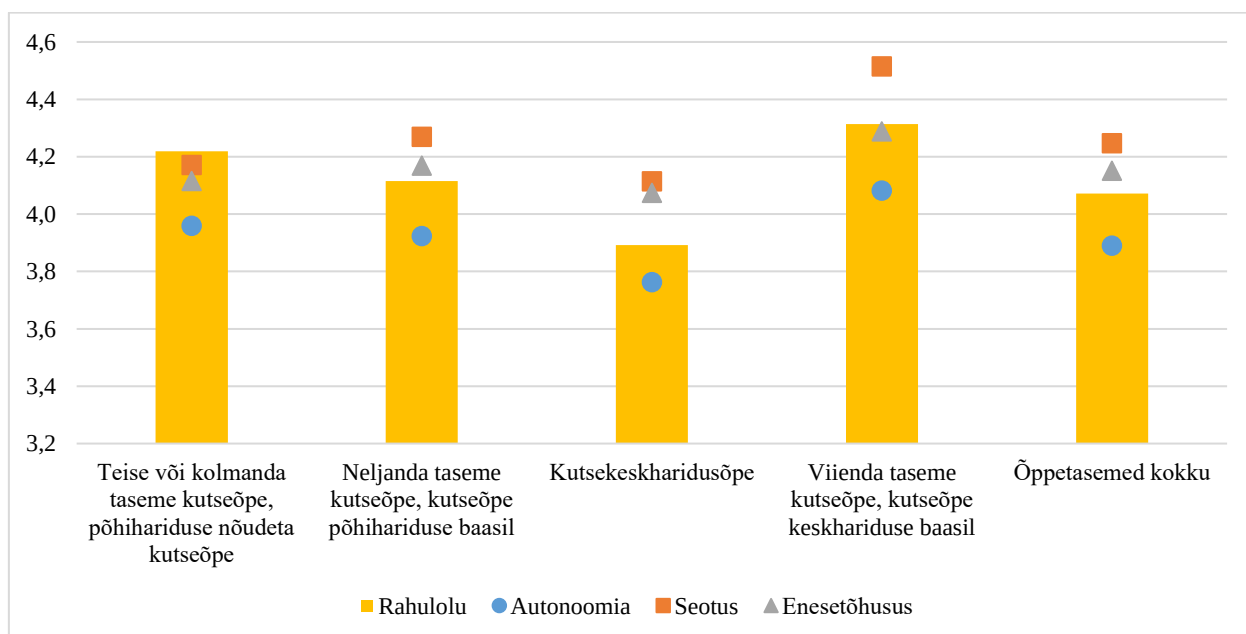
„Mind häirivad osad õpetajad, kas arvavad, et nad on õpilastest paremad. Muidugi nad on targemad, sest nende tööks on oma teadmiste edasi andmine, aga see ei anna õigust suhtuda õpilastesse üleolevalt, end paremaks pidada. Paljudes tundides ei julge ma õpetajale vastata, isegi siis kui arvan vastust teadvat, sest alati kui olen vastanud valesti saan õiendada ja halvustavaid kommentaare.“ (kutsekeskharidusõppe õppur)

Teisalt need, kes hindavad autonoomiat kõrgemalt, ütlevad vastupidist:

“Eriala õpetajatega ei saa olla rohkem rahul. Pole varem nii häid õpetajaid näinud. „Siin õpetajad võtavad sind kui inimest, mis mulle väga meeldib“. (V taseme kutseõppur)

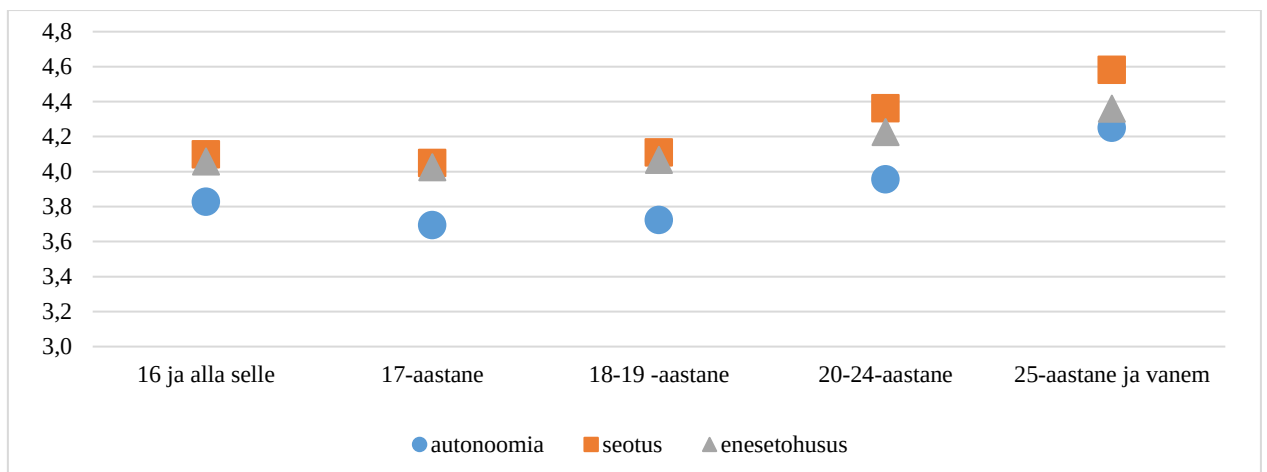
Taas tuleb aga arvestada viienda taseme kutseõppes õppijate soolist ja vanuselist koosseisu – keskharidusjärgses kutseõppes õppijad on valdavalt naissoost (74%), 25-aastased või vanemad (59%) ning reeglina töötavad õpingute kõrvalt (62% viienda taseme kutseõppes õppijaid töötab). Kutsekeskhariduses õpivad aga pigem värsked põhikoolilõpetajad – 58% on nooremad kui 17. Võib eeldada, et õpetajad suhtuvad eri vanuses ja soost õppijatesse erinevalt.

Kutsehariduse erinevate õppeliikide lõikes hinnangud enesetõhususele märkimisväärselt ei kõigu: kutsekeskhariduses on vastav skoor 4,1, kutsehariduses keskmiselt 4,2. Kõrgema hinnangu annavad viienda taseme kutseõppes õppijad. Positiivsed on ka eri õpetes õppijate hinnangud seotusele: kutsehariduse keskmine on 4,2. See osutab, et koolis on suhted õppurite vahel õppest olenemata pigem head. Üksikvaidete tasandil eristuvad ka siin viienda taseme kutseõppes õppijate vastused: 92% vastanutest leiab, et teised õppijad aitavad neid vajaduse korral, ning 94% hinnangul saavad nad kaasõppijatega hästi läbi. Kutsekeskharidusõppe õpilaste seas on need osakaalud 79% ja 85%.

Joonis 8. Õppijate hinnang põhivajaduste rahuldatusele õppetasemete lõikes

Hinnangud põhivajaduste rahuldatusel ei eristu oluliselt emakeele ega majandusliku toimetuleku järgi. Soolises vaates annavad naissoost õppurid autonoomiale, seotusele ja enesetõhususele kõrgemaid hinnanguid; sama teevad need, kes õpingute kõrvalt töötavad. Oluliseks hinnangute eristajaks on aga õppuri vanus. Eespool nägime, et vanusega rahulolu suureneb. Tasub vaadata, kas see on nii ka põhivajaduste rahuldatusel. Joonisel 9 on esile toodud autonoomia, enesetõhususe ja seotuse keskmised skoorid vanusrühmades. Ilmneb, et hinnang põhivajaduste rahuldatusel on kõrgem väga noorte puhul (16-aastased või nooremad), seejärel vanuse suurenedes hinnang langeb, kuid 20-aastaste ning vanemate seas tõuseb uuesti. Sarnaselt eespool viidatuga on rahulolevamad taas 25-aastased ja vanemad.

Joonis 9. Rahulolu põhivajadustega vanusrühmades

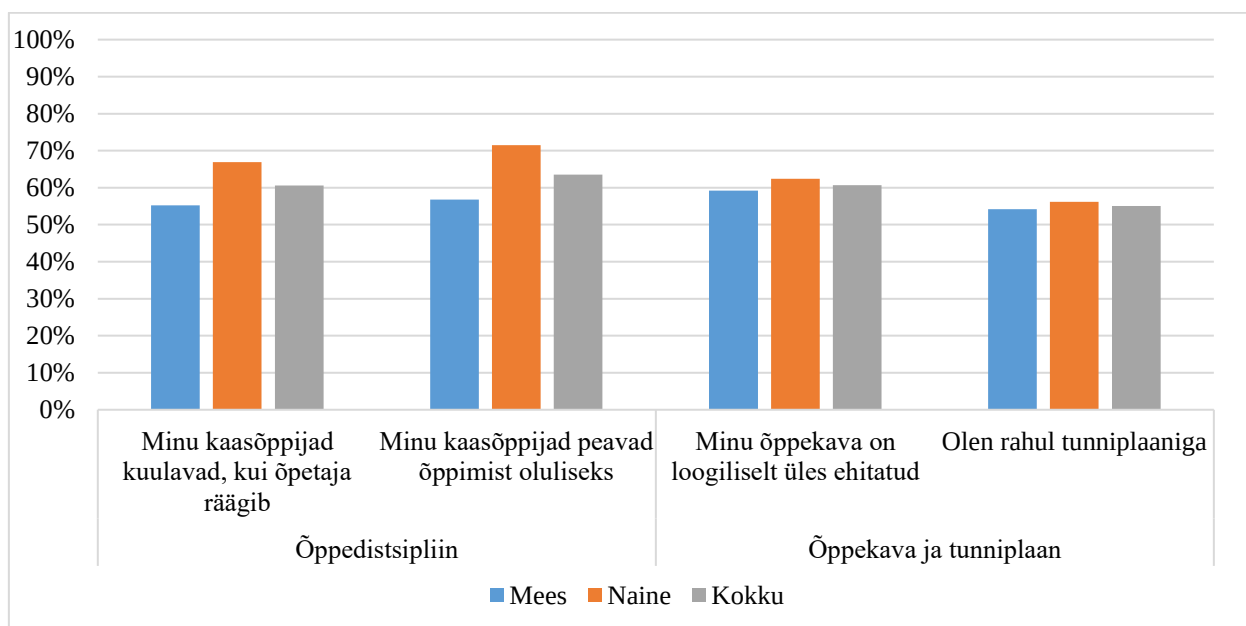
Seega võib õppurite kolme peamise põhivajaduse – seotuse, autonoomia ja enesetõhususe – rahuldatusel antud hinnanguid vaadates öelda, et Eesti kutsekoolide õppurid on pigem rahul. Iseäranis ollakse rahul õppuritevaheliste suhetega, vähem õpilase-õpetaja omavaheliste suhetega. Kui seotuse ja enesetõhususe osas on õppurite hinnangud head, siis probleeme paistab tekitavat autonoomia. Analüüsi tulemused osutavad murekohale selles osas, kui palju õpetajad õpilastega arvestavad ja neile valikuvõimalusi annavad. See seostub ka eespool esitatud kriitikaga õppeprotsessi ja õppekavade ülesehituse kohta. Autonoomia peaks tähendama ka seda, et see võimaldab õppuril teha talle sobivaid valikuid. Kui see vabadus on mingil määral piiratud, mõjutab see üldist kooliga seotud heaolu.

5. Rahulolu koolikeskkonna ja kooli mainega

Selles alapeatükis käsitletakse rahulolu õppetöö korralduse ja distsipliini, õppekava ja tunniplaani ning oskuste ja eriala väärtusega seonduvat. Lisaks vaadatakse, millised on hinnangud kutsekooli mainele ning kas ja mil moel see mõjutab üldist kooliga rahulolu. Eespool esitatud tabelis 2 on keskmised hinnangud koolikeskkonna eri aspektidele – madalamad hinnangud on antud rahulolule õppe-distsipliiniga ning õppekava ja tunniplaani.

Rahulolu õppetöö korralduse, distsipliini ja õppekavaga kirjeldavad ära 58% kooliga seonduvast rahulolust, mis osutab, et tegemist on oluliste teguritega. Rahulolu õppekavarühmade tasemel vaadeldi peatükis 3.4 (vt tabel 5). Kuna on selge, et rahulolu õppekavaga on oluline, tasub koolidel madalamate skooridega õppekavarühmade puhul õppetöö korralduse, distsipliini ja tunniplaani aspektid kriitiliselt üle vaadata.

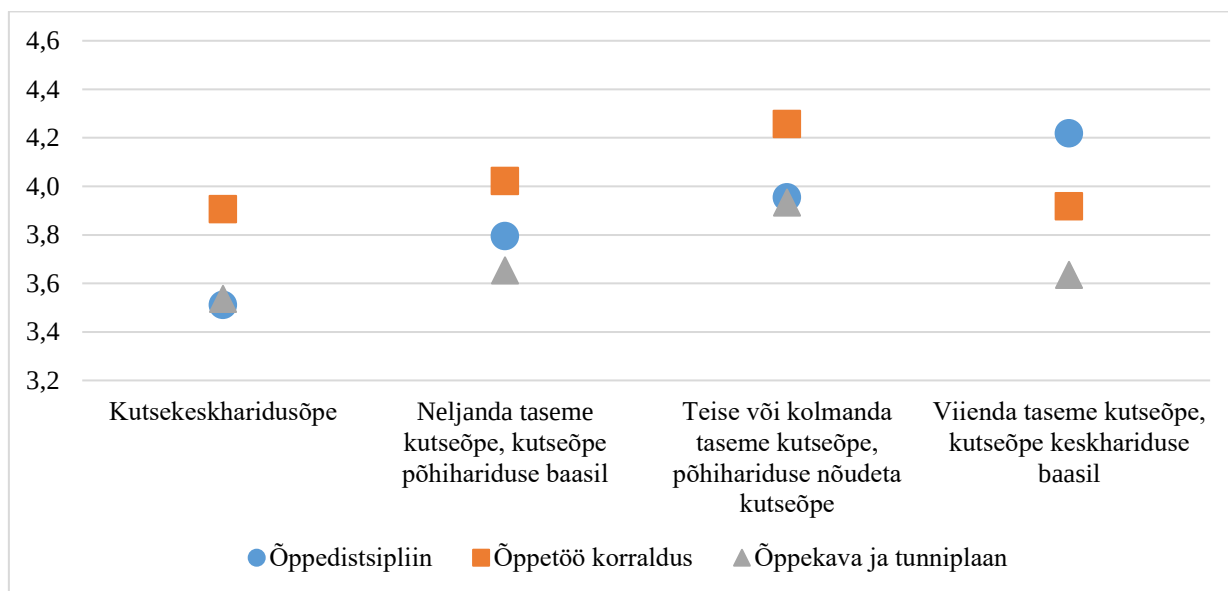
Nimetatud kolmest tegurist on kooliga rahuloluga tugevamas korrelatsioonis õppetöö korraldus ja õpetamine ($r = 0,68$), aga ka õppedistsipliin ($r = 0,63$). Sotsiaalmajanduslike taustatunnuste alusel eristuvad mees- ja naissoost õppurite hinnangud – naised annavad kõigile kolmele aspektile kõrgema hinnangu kui mehed. Kahtlemata tuleb siin silmas pida ka valikuid, mis meestel ja naistel kalduvad olema erinevad. Võib aga ka olla, et erialadel, kus õpib nii mehi kui ka naisi, tajutakse distsipliini erinevalt. Suurem on vahe arvamustes õppedistsipliini kohta – naissoost õppurite rahuloluskoor on 4,0, aga meestel 3,6. Seega õppedistsipliini osas on meessoost õppurid rahulolematumad. Õppetöö korralduse ja õpetamise hindamise osas mees- ja naissoost õppurite rahulolu oluliselt ei erine (0,1 punkti võrra). Rahulolu õppekava ja tunniplaaniga on pigem üldiselt madal (meeste $\bar{x} = 3,6$, naiste $\bar{x} = 3,7$). Allpool esitatud joonis 10 aitab mõista, mis on selliste tegurite nagu õppedistsipliin ning õppekava ja tunniplaani taga ning kuidas mees- ja naissoost õppurite vastused erinevad. On näha, et õppekava loogika ja tunniplaaniga ollakse vähem rahul – neid, kes väidetega nõustuvad, on 60% või vähem. Seevastu õppedistsipliini tegur kätkeb endas kaht väidet – „kaasõppijad kuulavad, mis õpetaja räägib“ ja „kaasõppijad peavad õppimist oluliseks“ – ning nende väidetega nõustumine erineb soost sõltuvalt. Ligi kaks kolmandikku naissoost õppureid nõustub väidetega, ent meessoost õppurite seas on nõustunud vähem – veidi enam kui pooled arvavad, et kaasõppijad kuulavad õpetajat ja peavad õppimist oluliseks. Kindlasti on oma osa faktil, et kutseõpe on sooliselt segregatsioon – poisid õpivad koos poistega ja tüdrukud tüdrukutega. Näiteks on IKT, elektroonika ja tööstuse erialadel peaaesjalikult meessoost õppurid, naissoost õppurid aga eelistavad sekretäri- või sotsiaaltöö, majandusarvestuse ja maksunduse, käsitöö ja iluteenindusega seotud erialasid.

Joonis 10. Rahulolu õppedistsipliini ning õppekava ja tunniplaaniga

Joonisel esitatud väidetega nõustumine (või mittenõustumine) erineb ka vastajate teiste taustatunnuste poolest, nagu vanus, õppeliik, emakeel, majanduslik toimetulek, õpitud aeg. Majandusliku toimetuleku ja emakeele järgi ei saa vastuseid eristada, küll aga õpitud aja, vanuse ja selle järgi, millisel tasemel õpitakse, aga ka selle järgi, kas õpingute kõrvalt töötatakse või mitte.

Töötavad õppurid on üldiselt nii õppekava kui tunniplaaniga rohkem rahul kui need, kes töötavad osakoormusega või ei tööta (sh kõikidest täis- või suurema koormusega töötavatest õppureist 68% õpib koolipõhises õppes ja 32% töökohapõhises õppes). Töötavad peamiselt täiskasvanud õppurid (nt 73% 25-aastastest ja vanematest töötab täiskoormusega või isegi rohkem, samal ajal kui 19-aastaste ja nooremate seas on neid alla 7%). Teistest pessimistlikumad on vanemate kursuste õppurid, kel koolikeskkonnaga rohkem kokupuuteid, ja samuti need õppurid, kes õpivad kutsekeskharidusõppes (s.t põhikooli baasil). Teadlikum kaalutlus hinnangute andmisel on iseloomulik viienda taseme kutseõppe õppureile – kui rahulolu õppedistsipliiniga on pigem hea, siis õppekava ja tunniplaani ning õppetöö korraldusega nii väga rahul ei olda ning rahuloluhinnangud on madalamad kui kutsekeskharidusõppes õppijail. Võib vaid oletada, miks keskkhariduse järgses kutseõppes õppijad on nende aspektide suhtes negatiivsemalt meelestatud – nt ei pruugi täiskasvanud ja teadlikud õppijad saada õppetööst seda, mida ootavad. Andmed osutavad niisiis kitsaskohtadele õppekava ja tunniplaani koostamises ning õppetöö korralduses. Võib oletada, et kaugõppes õppijad annavad kehvema hinnangu, aga nende andmete põhjal seda otseselt kinnitada ei saa. Sellele viitavad mõned vabasisestusvastused (nt ei olda rahul sessioonõppe korraldusega, tunniplaaniga, süsteemiga, info liikumisega).

Joonis 11. Rahulolu õppetegevuse aspektidega õppetasemete kaupa

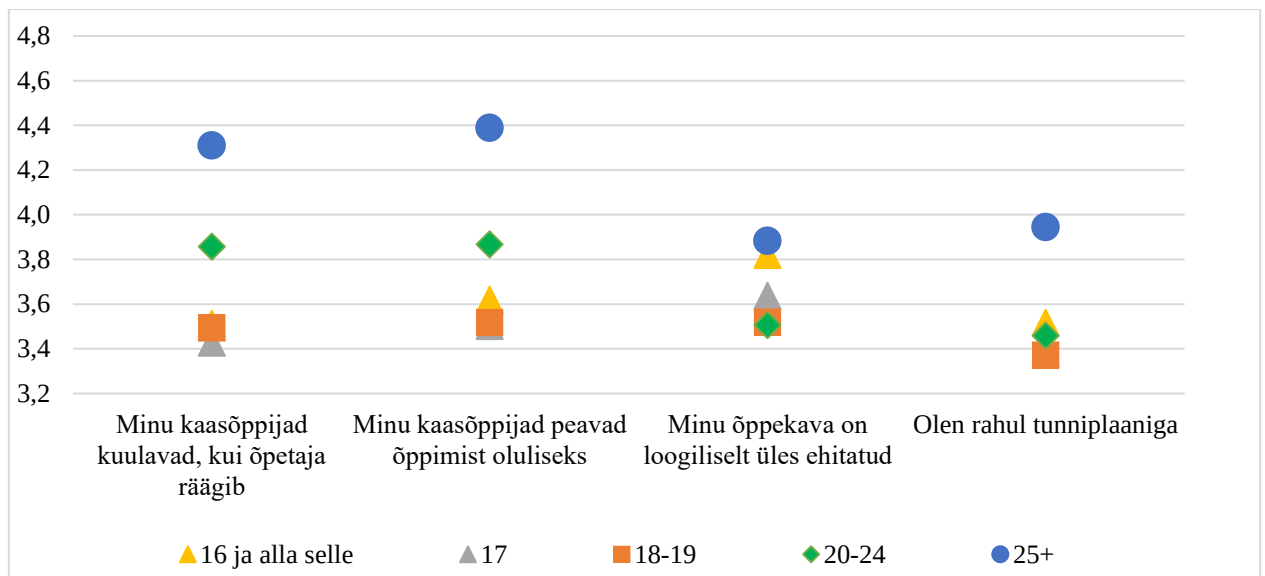
Kuigi täiskasvanud õppijate rahulolu üldiselt on olnud kõrgem, hakkab silma nende madalam rahulolu eespool käsitletud õppetöö korralduse ning õppekava ja tunniplaaniga. Mingil määral võimaldab teemat avada vabavastuste analüüs. Näiteks on kirjutatud järgmist:

„õppekavas on oluliste erialaliste tundide osakaal liiga väike“, „ei ole võimalust valida õppeaineid ja keskenduda neile rohkem. Õpime igat asja natukene“

või

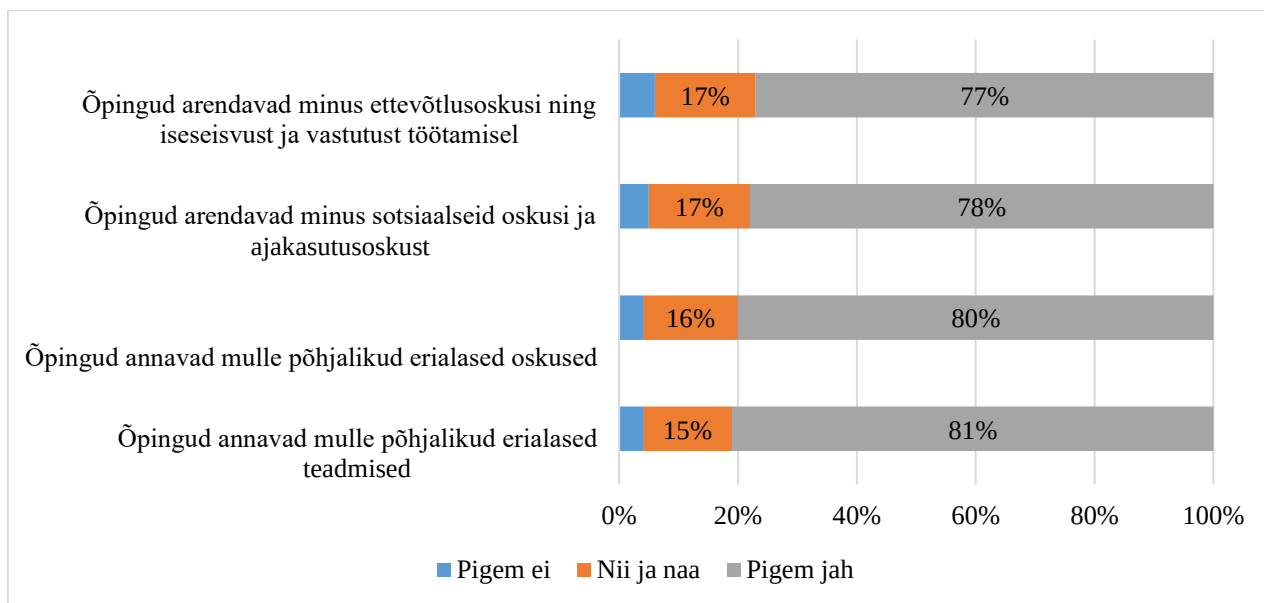
„häirib see, et õpetatakse ebavajalikke asju, kui selle saaks asendada vajalike ainetega“.

Ehkki täiskasvanud õppijad on need, kes on üldiselt rahulolevad, on just kutsekoolide õppekorralduslik pool see, mis vähem vastab täiskasvanud õppurite vajadustele. Jooniselt 12 selgub, et täiskasvanud õppurid nõustuvad vähem sellega, et tunniplaan ja õppekava on loogiliselt üles ehitatud. Samas on nende üldised hinnangud siiski kõrgemad kui noorematel õppuritel.

Joonis 12. Rahulolu õppekorralduse ning õppekava ja tunniplaani vanusrühmade kaupa

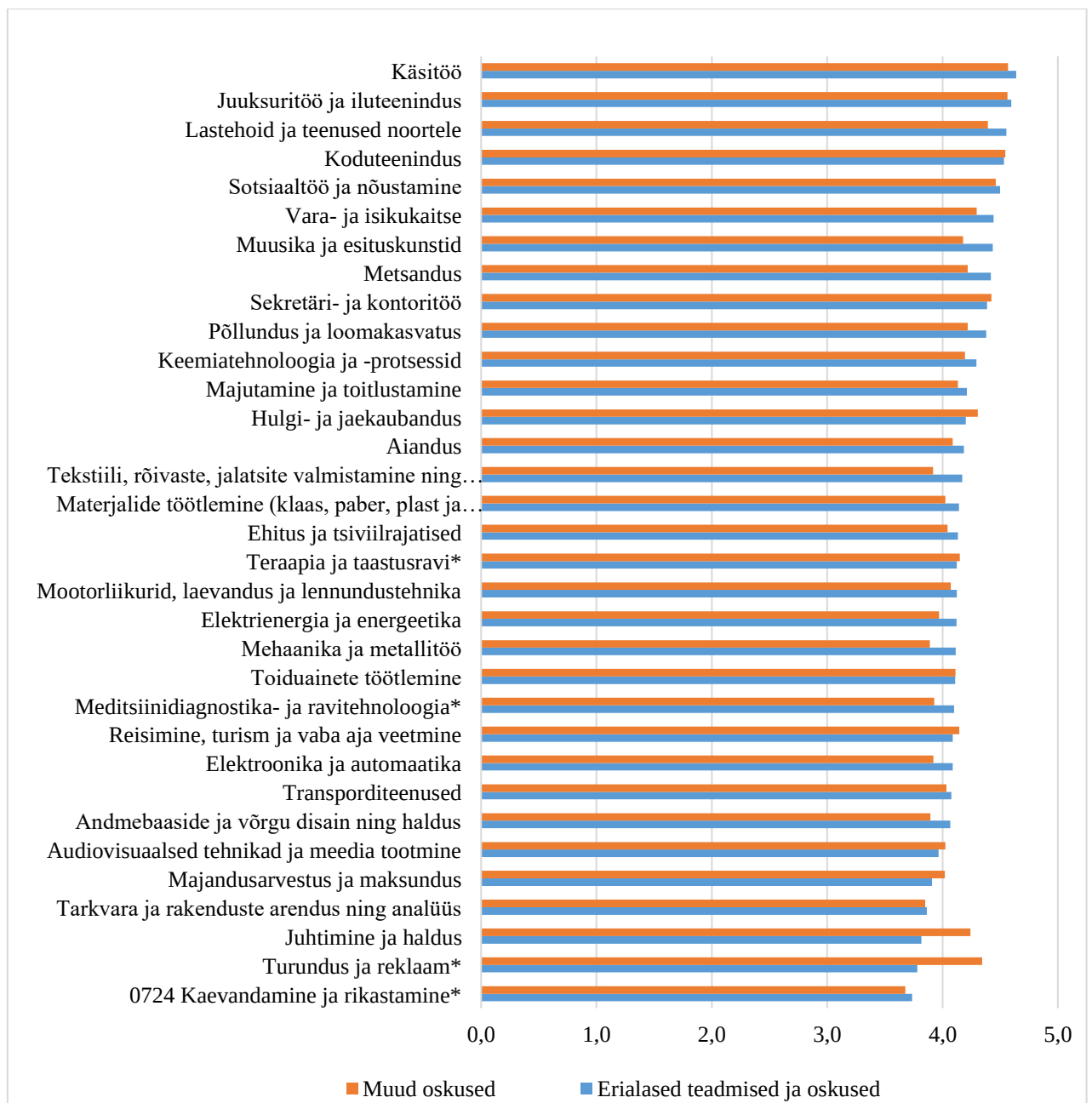
Koolikeskkonnaga, kitsamalt just õppetööga seondub ka see, millised oskused ja teadmised õppurid koolist kaasa saavad. Kutsehariduse rahulolu-uuringus püüti kaardistada rahulolu erialaste teadmiste ja oskuste ning muude oskustega. Selleks kasutati joonisel 13 esitatud väiteid. Selgub, et **õppurid on koolist saadud oskuste ja teadmistega suures osas rahul**, ent ligi viiendik õppureist ei ole kindlad, kas nende erialased teadmised ja oskused on põhjalikud. Joonisel 13 näha olevad vastused ei erine oluliselt ka vanuserühmiti, mõnevõrra vähem nõustuvad 18–19-aastased (ehkki kaks kolmandikku neist on allpool olevate väidetega nõus). Meeste ja naiste vastused erialaste oskuste ja teadmiste osas on sarnased, ent eristuvad sotsiaalsete ja ettevõtlusoskuste osas – 74% meessoost õppureist arvab, et õpingud arendavad neis ettevõtlusoskusi, iseseisvust, sotsiaalseid oskusi ja ajaplaneerimist; naiste seas on samal arvamusel üle 80%. Minimaalsed erinevused on vastustes õpete lõikes – kui muidu on viienda taseme kutseõppurid rahulolevamad, siis võrreldes teiste õppeliikidega on nende seas veidi vähem neid, kelle hinnangul annavad õpingud neile põhjalikud erialased teadmised ja oskused. Viienda taseme kutseõppes õpib aga rohkem kõrgharidusega inimesi ning võib oletada, et ka nende ootused on veidi kõrgemad.

Joonis 13. Rahulolu erialaste teadmiste ja oskustega

Erialaste teadmiste ja oskuste ning muude oskuste rahuloluskoorid sotsiaalmajanduslike taustatunnuste järgi märkimisväärselt ei erine ning on sarnased tabelis 2 näidatud keskmisega. Seega võib eeldada, et hariduse selle aspektiga ollakse kutsekoolides pigem rahul.

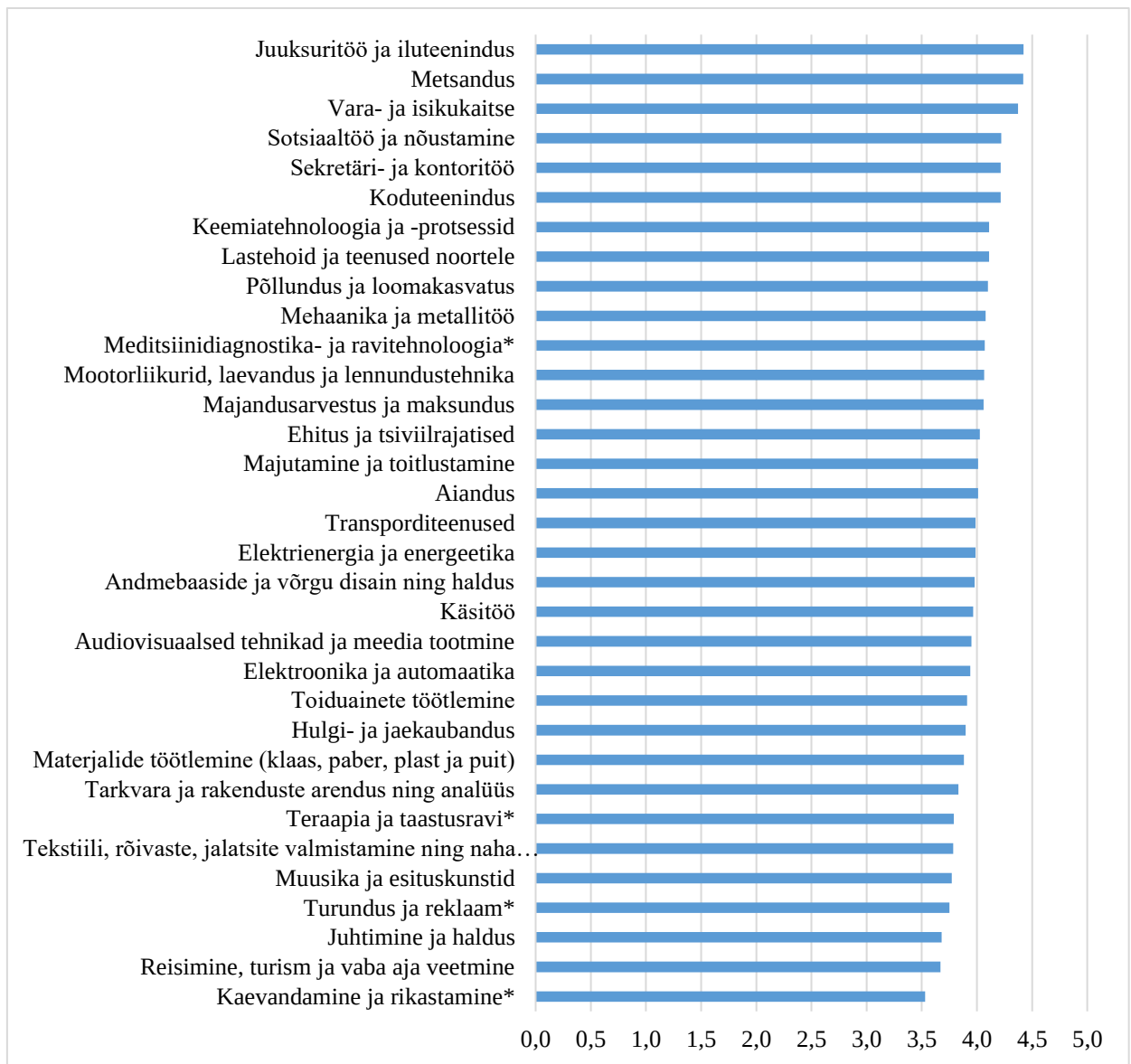
Küll aga võib rahulolu erialaste teadmiste ja oskustega erineda õppekavarühmade lõikes. Enim ollakse õpingute käigus saadavate erialaste teadmiste ja oskustega rahul käsitöö, iluteeninduse, lastehoiu, koduteeninduse ja sotsiaaltöö õppekavarühmades. Samuti on nende õppekavarühmade õppurid enim rahul õppes saadavate muude oskustega. Rahuloluskoorid on madalamad IT-erialade õppurite seas, samuti nendel õppuritel, kes õpivad juhtimise ja halduse, turunduse ja reklaami, majandusarvestuse ja maksunduse või kaevandamise ja rikastamise õppekavarühmades. Jooniselt 14 paistab ka silma, et juhtimise ja halduse ning turunduse ja reklaami õppekavarühma kuuluvatel erialadel õppijad annavad madalama hinnangu koolist saadavatele erialastele oskustele, ent samas hindavad üsnagi kõrgelt muid oskusi. See osutab, et õpetatav eriala ei pruugi küll koolist saadavate oskuste mõttes õppurite vajadustele saajaprotsendiliselt vastata, ent õpingute raames omandatakse õppurite hinnangul edaspidises elus vägagi vajalikke ettevõtlus-, ajakasutus- ja sotsiaalseid oskusi.

Joonis 14. Hinnangud erialastele oskustele ja teadmistele ning muudele oskustele õppekavarühmade kaupa (* vastajaid alla 20)

Koolikeskkonnast lahus ei saa vaadelda ka eriala väärtustamist. Rahulolu-uuringus küsiti õppurite käest, kuivõrd nad nõustuvad sellega, et nende õpitaval erialal antav kutseharidus on ajakohane ning tööandjad väärtustavad seda eriala. Üldiselt jääb rahuloluskoor olenemata sotsiaalmajanduslikust taustast 4 juurde (viiepallisel skaalal). See tähendab, et õppurid leiavad taustast hoolimata, et nende eriala on väärtuslik ja ajakohane. Mõnevõrra erineb arusaam sõltuvalt sellest, mis erialal õpitakse. Allpool joonisel 15 on kujutatud rahuloluskoori keskmine õppekavarühmades. Selgub, et enim on valitud erialaga rahul juuksuritöö ja iluteeninduse, metsanduse ning vara ja isikukaitse õppekavarühmade õppurid. Rahulolu on madalam juhtimise

ja halduse, reisimise ja turismi ning kaevandamise ja rikastamise õppekavarühma kuuluvate erialade õppijate seas.

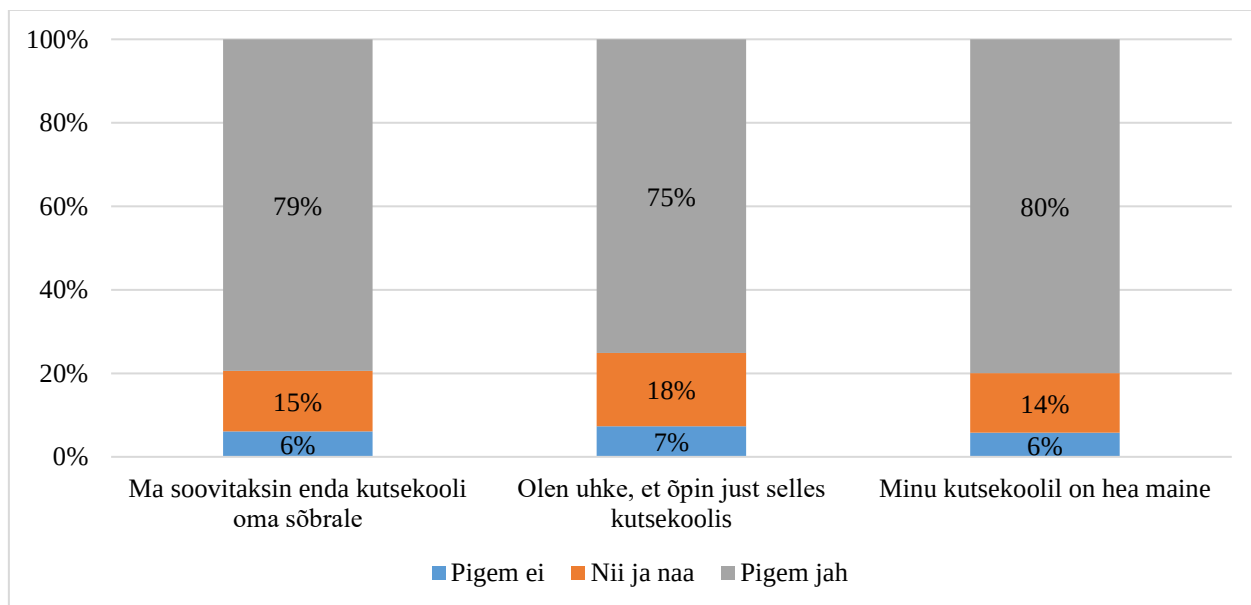

Joonis 15. Hinnang eriala väärtusele ja ajakohasusele sõltuvalt õppekavarühmast (* vastajaid alla 20)

Kooliga rahulolu on väga tihedalt seotud hinnangutega kutsekooli mainele. Rahulolu kutsekooli mainega kirjeldab ära 63% üldisest kooliga rahulolust, ühtlasi on kutsekooli maine ja rahulolu sellega omavahel tugevas korrelatsioonis ($r = 0,8$, $p = 0,00$). Kutsekooli maine faktortunnuse moodustavad kolm väidet: „soovitaksin enda kutsekooli sõbrale“, „olen uhke, et õpin just sellest kutsekoolis“ ja „minu kutsekoolil on hea maine“²³. Joonisel 16 on esile toodud, kui paljud õppureist soovitaksid oma kooli sõpradele – seda teeks enam kui kaks kolmandikku. Samuti nõustub enamik õppureid, et kutsekoolil, kus nad õpivad, on hea maine. Veidi vähem on nende väidetega nõustujaid kutsekeskharidusõppe õpilaste seas – 75% soovitaks kooli sõpradele,

²³ Vt rohkem tegureid moodustavate üksiktunnuste kohta lisast 1.

71% on uhked, et õpivad just selles koolis, ning 75% arvavad, et koolil on hea maine. Ehkki hinnangud veidi erinevad, võib kokkuvõttes siiski järeldada, et üldiselt on kutsekoolide maine õppurite seas hea. Kutsekooli mainele antud hinnangud ei erine märkimisväärselt ka sotsiaalmajanduslike taustatunnuste lõikes – läbivalt jääb hinnang kutsekooli mainele pigem heaks või väga heaks ja seda ka muidu madalamaid skoori andvates rühmades (nooremad vanusrühmad, kutsekeskharidusõppes õppijad).

Joonis 16. Rahulolu kutsekooli mainega

Kokkuvõttes võib selle peatüki põhjal järeldada, et õppetöö korraldus, distsipliin ning õppekava ja tunniplaani ülesehitus on peamised tegurid, mis määravad kooliga seotud üldise heaolukogemuse. See tähendab, et koolidel tasub panna nendele aspektidele rohkem rõhku, eriti tasemetel, mis ahvatlevad rohkem täiskasvanud õppijad. Täiskasvanud õppurite kriitika ja hinnangud on kindlasti asjakohased ja põhjendatud ning neid tuleks õppeprotsessi korraldamisel arvesse võtta. Positiivsena näitas analüüs, et sotsiaalmajanduslik taust ei sega eriala väärtustamist, küll aga hinnatakse erialasid erinevalt. Kui nt käsitöö või iluteenindusega seotud erialadelt saadud oskustega on õppurid rahul, siis IT või juhtimise erialade kutseõppurite rahulolu õpingutest saadavate teadmiste ja oskustega on madalam. Seega tasub õppekorraldusele, sh õppekavade ülesehitusele neil erialadel rohkem tähelepanu pöörata, eriti arvestades, et kõigist kutsehariduse rahulolu-uuringus osalenud õppureist ligi viiendik ei ole oma koolist saadud oskuste ja teadmiste põhjalikkuses kindlad.

6. Rahulolu praktikaga

Praktilise töö osakaal kutseõppes on oluline – praktika moodustab õppetööst olenevalt õppeliigist vähemalt kolmandiku, ent lõpliku otsuse praktika kestvuse osas teeb kool. Tihti peale on kutsekoolidel olemas oma praktikaettevõtete võrgustik, mis aga ei tähenda, et õppur ei võiks endale ise praktikakohta leida. Praktika ehk õppurite kaasamine tööellu ei ole midagi uut. Nt Cincinnati ülikoolis alustati praktikaga juba sajand tagasi – 1906. aastal (Coco 2000).

Praktikakogemusel on kahtlemata palju plusse, muu hulgas valmistab see õppureid otseselt ette eesolevaks tööeluks. Muu hulgas toonitatakse kirjanduses, et õppuritel, kel on olnud rahuldav praktikakogemus, on positiivsem vaade oma karjäärile või tööotsingute protsessile, samuti on nad positiivsemalt meelestatud oma kooli suhtes (Paulins 2008). Õppurid on praktikaga rohkem rahul, kui see pakub neile positiivse kogemuse või kui nad tajuvad, et saavad maksimeerida oma isiklikku kasu (nt võrgustiku loomine). Ühtlasi aitab praktika parandada tööalaseid väljavaateid ja hõlbustada tööotsimise protsessi (Gupta ja Burns 2010) ning ainuüksi see tunnetus võiks õppurite rahulolu suurendada. Praktika formaat võimaldab arendada sotsiaalseid oskusi, mis on ülekantavad ka teise konteksti. Õppurid saavad sel moel luua kontakte neid huvitavates ettevõtetes või valdkonnas. Inimkapitali teooria vaatevinklist aga võiks praktika parandada õppurite tööhõivet pärast lõpetamist (Salas-Velasco 2007). Seega on praktika peamine eesmärk valmistada õppureid ette siirdumiseks klassiruumist tööturule ja varustada nad realistlike ootustega nende tulevase karjääri suhtes, samuti lihvida nende tööoskusi ja pakkuda tegelikku töökogemust (Paulins 2008). Suurem osa tehtud uurimusi osutab, et õppurid peavad praktikat ainulaadseks võimaluseks saada oma esimene töökoht, kuna praktiline kogemus aitab neil kiiremini ja lihtsamini tööturule pääseda (Charles 1992, Collins 2002).

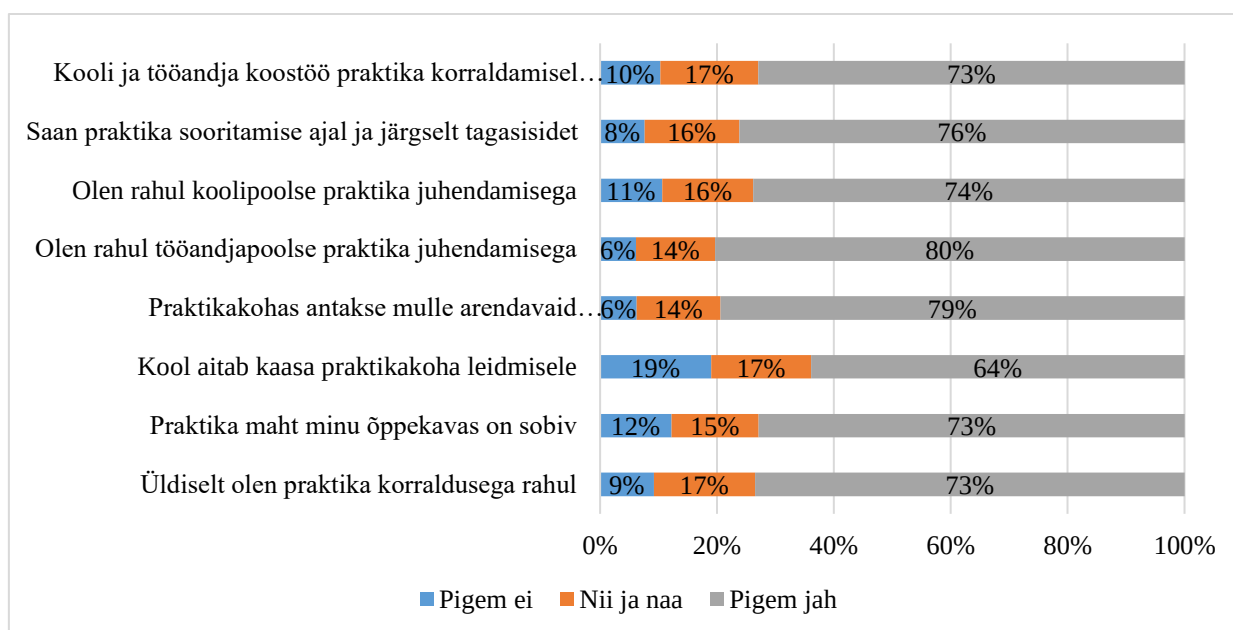
Õppurite praktikakogemused sõltuvad mitmetest teguritest ja õppurite enda ootustest. Praktikandid väärtustavad kõrgelt sotsiaalset kliimat, viidates suhetele kolleegide ja juhendajaga (Kin ja Park 2013). Lisaks hinnatakse töötamist professionaalses keskkonnas, mis julgustab/edendab uute oskuste praktiseerimist ja kogemuslikku õppimist (Lam ja Ching 2007). Praktika edukas lõpuleviimine suurendab õppuri enesekindlust, julgustab ennast arendama ja osalema professionaalsetes võrgustikes ning parandab nende arusaamist tööstusharust, kus nad praktiliselt on (Zopiatis 2007). Rahulolematust ja motivatsioonilangust tekitavad madalapalgaline või tasustamata praktika, kehvad suhted tööandja ja praktikajuhendajaga, vilets kommunikatsioon, organiseerimata töökeskkond, piiratud või puuduv juhendamine/delegeerimine, pikad töötunnid ja hektiline töökeskkond (Collins 2002, Lam ja Ching 2007). Seega on praktika ülioluline osa õpingutest ja võib kujundada õppuri edasist karjääri. Praktika peaks olema kooskõlas tööturu vajadustega, sellest peaksid kasu saama nii õppija ise kui ka ettevõtte, kus praktikat sooritatakse, aga ka kool.

Rahulolu-uuringus osalenud õppuritest 27% oli praktika läbinud, 16% õppuritel praktika veel kestis ja 54% jaoks ei olnud praktika veel alanud²⁴. Kutseõppuritel on võimalus minna praktikale ka välismaale – nt 73% õppuritest arvab, et kutseõppes on head võimalused praktika sooritamiseks välismaal.

Järgnevalt jooniselt 17 ilmneb, et enamjaolt ollakse praktikakorralduse eri aspektidega rahul – nii arvab kaks kolmandikku õppureist. Rohkem ollakse rahul tööandjapoolse juhendamisega (80%),

²⁴ Suures osas esmakursuslased.

samuti sellega, et praktikakohas antakse piisavalt arendavaid ülesandeid (80%). Enim tekitab õppurite seas muret see, et kool ei aita piisavalt kaasa praktikakoha leidmisele – nii arvab ligi viiendik. Analoogetse järeldusele jõuti ka 2012. aasta kutseõppe vilistlasuuringus – ka seal heideti ette raskusi praktikakoha leidmisega. 2012. aasta uuringu kohaselt leidis valdav enamik vilistlasi endale praktikakoha tutvuste kaudu või ise tööandjaga ühendust võttes. Kooli abi sai suhteliselt väike osa lõpetanutest (Nestor 2012). Samas Ernst ja Youngi poolt 2017 tehtud vilistlasuuringu kohaselt oli kooli roll praktikakoha otsimisel suurenenud – keskmiselt kolmandik vilistlasi sai praktikakoha kooli toel. Käesoleva analüüsi tulemused osutavad, et üldiselt ollakse rohkem rahul praktikakohaga kui praktikakorraldusega, ehkki keskmiste mõttes ollakse mõlema aspektiga siiski pigem rahul – keskmine hinnang praktikakorraldusele on 4,0 ning praktikakohale 4,2 (viiepallisel skaalal). Samal ajal aga osutavad andmed, et ehkki praktikakogemus ja rahulolu on omavahel tugevalt seotud, ei erine üldise rahulolu hinnangud praktika sooritanute ja mittesooritanute seas oluliselt.

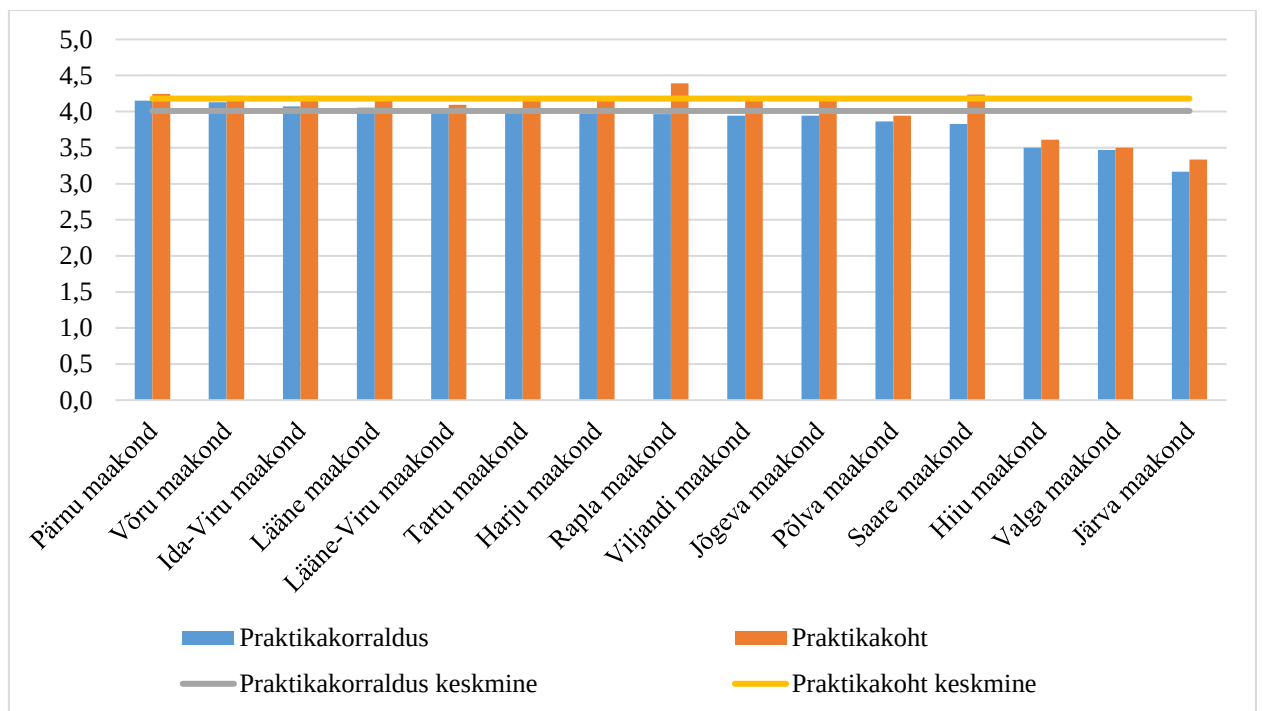

Joonis 17. Rahulolu praktikaga

Seda, et kooli ajal läbitud praktika on kasulik, kinnitavad ka varasemate vilistlasuuringute andmed. Samas on ette heidetud koolide geograafilisest paiknemisest tingitud ebavõrdsust – sobivaid ettevõtteid, kus praktikat sooritada, on piirkonnas vähe (Nestor 2012). Selge on, et kutsekoolid ahvatlevad õppureid üle Eesti, esmajoones aga eelistatakse õppida elukohale lähimas koolis. Seda kinnitavad ka HaridusSilma²⁵ andmed. See tähendab, et nt Lääne-Virumaal elavad õppurid eelistavad Rakvere Ametikooli ja Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli (2018. aastal õppis u 50% Lääne-Virumaal elavaist õppureist just nendes koolides), Viljandimaalt pärit õppurid eelistavad kodulähedasi Olustvere ja Viljandi koole, Valgamaa õppurid jällegi kohalikku kutsehariduskeskust (41%). Kooli ja elukoha ühitamise tendents osutab, et suure tõenäosusega paikneb ka praktikat pakkuv asutus või ettevõtte lähedal. Joonisel 18 on välja toodud, millistes

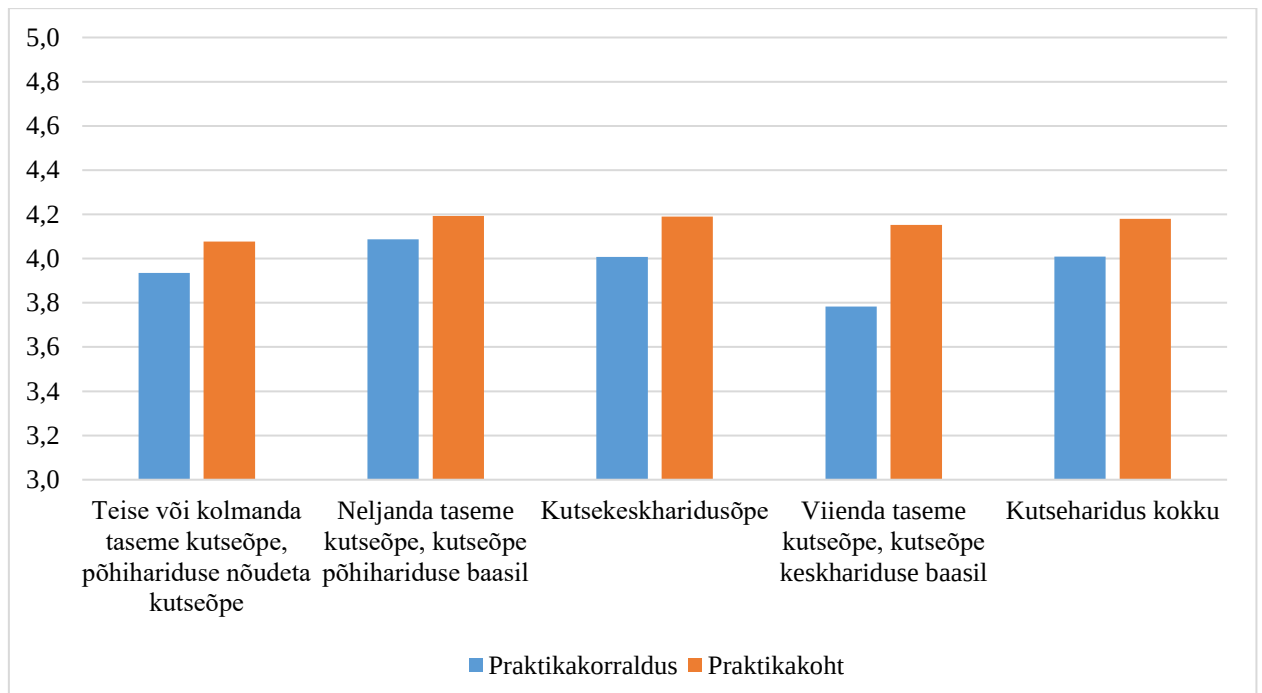
²⁵ Vt ka http://www.haridussilm.ee/?leht=kutse_1

maakondades paiknevates koolides ollakse praktikakorralduse ja -kohaga enim rahul. Maakondade võrdluses hinnati rahulolu suurimaks Pärnumaal asuvates kutsekoolides (Pärnumaa Kutsehariduskeskus ning Pärnu Saksa Tehnoloogiakool, kus 10.11.2018 seisuga õpib kokku vastavalt 63% Pärnumaa kutsehariduse õppureist). Jooniselt 18 ilmneb, et mõnes mõttes dikteerib rahulolu piirkonna majandus ja tömbekeskuste lähedus. Rahulolu praktikakoha ja -korraldusega jääb alla keskmise Põlva, Valga, Hiiu ja Järva maakonnas. Samal ajal on rahulolu praktikakohaga suurem nt Rapla maakonna või Jõgevamaa koolides ning seda ilmselt Tallinna ja Tartu läheduse tõttu. Otsest seost olemasoleva andmestiku põhjal siiski kinnitada ei saa. Ka osutab allolev joonis, et sõltumata kooli asukohast ollakse rohkem rahul praktikakoha kui praktikakorraldusega.

Joonis 18. Rahulolu praktikakorralduse ja -kohaga, keskmised hinnangud sõltuvalt kooli asukohamaakonnast (tulpades on konkreetse maakonna kooli õppurite hinnangud praktikakorraldusele ja -kohale, jooned kajastavad üleriigilist keskmist)

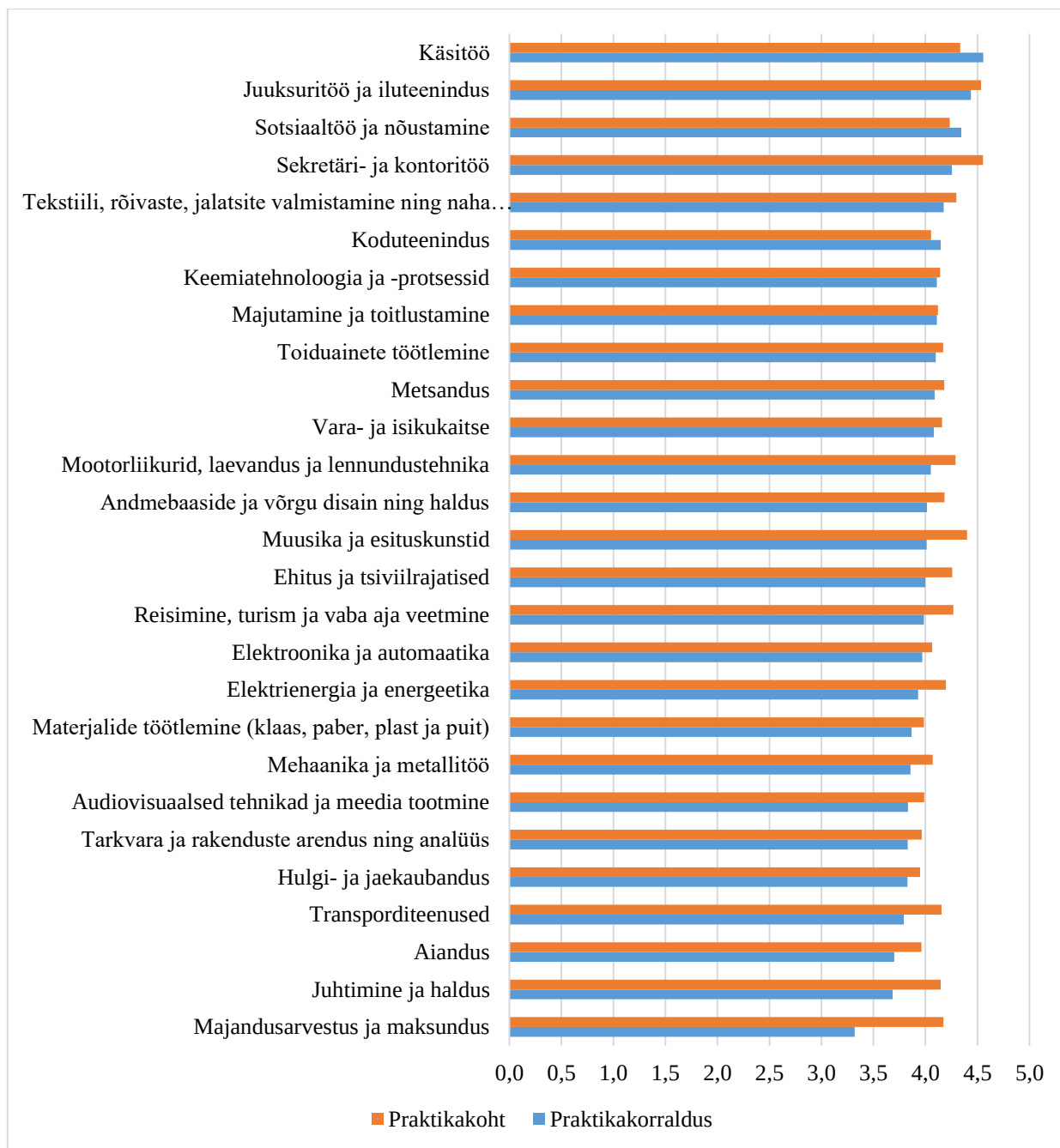
Väga suuri erinevusi hinnangutes praktikakorraldusele ja -kohale soo ja vanuse lõikes ei esine, samuti on sarnane eesti ja vene emakeelega õppurite, aga ka töötavate ja mittetöötavate õppurite rahulolu tase. Hinnangud eristuvad veidi enam õppeliigist sõltuvalt. Joonisel 19 on näha rahuloluskooride keskmised õppeliikide kaupa.

Joonis 19. Rahulolu praktikaga õppetasete kaupa

Kahtlemata võib rahulolu praktikaga mõjutada ka see, mis erialal õpitakse. Üldiselt ollakse õppekavarühmades rohkem rahul praktikakohaga ja veidi vähem praktikakorraldusega. Taas saab rääkida pigem positiivsetest rahuloluskooridest õppekavarühmast sõltumata. Rahulolu praktikakohaga on peaaegu kõikides õppekavarühmades keskmisega hinnanguga ($\bar{x} = 4,2$) samal tasemel, veidi madalam on rahulolu praktikakohaga aianduse, hulgi- ja jaekaubanduse, koduteeninduse ning sotsiaaltöö ja nõustamise õppekavarühmas õppijate seas. Rahulolu praktikakorraldusega on suurem käsitöö, juuksuritöö ja iluteeninduse, sekretäri- ja kontoritöö ning muusika ja esitluskunstide õppekavarühmades õppijate seas.

Allolevalt jooniselt (vt joonis 20) joonistub välja ka mõningane vastuolu ehk ühe õppekavarühma erinevad hinnangud praktikakohale ja -korraldusele. Suuremad on käärid nt majandusarvestuse ja maksunduse, juhtimise ja halduse, transporditeenuste, aga ka muusika- ja esitluskunstide ning sekretäri- ja kontoritöö õppekavarühmades õppijate rahuloluhinnangute vahel. 2012. aastal tehtud kutseõppe vilistlaste uuring (Nestor 2012) viitab, et praktika puhul ollakse kõige vähem rahul kooli rolliga praktikakoha saamisel, nt on just sotsiaalteaduste, ärimise ja õiguse valdkonna õppurite seas rohkem neid, kes on praktikakohta otsides saanud vähem koolipoolset tuge. Ka eespool nimetatud majandusarvestuse ja maksunduse ning juhtimise ja halduse õppurid on praktikakorraldusega vähem rahul.

Joonis 20. Rahulolu praktikakoha ja -korraldusega õppekavarühmiti

Seega on näha, et rahulolu praktikaga erineb sõltuvalt sellest, mida õpitakse. Mõnel erialal õppijate rahulolu on suurem kui teistel ning kokkuvõttes on murekohaks pigem praktikakorraldus, mitte nii väga praktikakoht. Praktikakorraldus kätkeb endas kooli ja ettevõtte koostööd, samuti koolipoolset juhendamist. Eesti Tööstus- ja Kaubanduskoja 2015. aasta uuringus „Eesti hariduse ja tööturu vajaduste kokkusobitamine“ järeldanud, et ettevõtted võtavad meelsasti õppureid praktikale, ent kuna iga praktikakohaga kaasneb ettevõttele lisakoormus, oleks vaja parandada koostööd kooliga. Samasugusele järeldusele on jõutud ka raportis „Kutseharidus ja muutuv tööturg. Tööstus- ja Kaubanduskoja 2015. aasta uuringu lõpparuanne“ (Nestor ja Nurmela 2013), mille kohaselt vajaks parendamist kooli ja ettevõtte koostöö. Ehkki koostöö üldiselt on hea, on probleemiks osaliste vähene algatusvõime.

Samuti on raportis viidatud, et ettevõtete vaates on kontakt koolidega nõrk – koolide huvi praktikantide vastu töökohal (või kooli tugi) on kesine. Järgnevad õppurite vabavastused osutavad tegelikult samale probleemile:

„Töökoht ja kool pole omavahel päris hästi kokku leppinud praktikakorralduse. Kõik ettevõtted on asjast omamoodi aru saanud.“

või

„Kool ei toeta praktika koha otsimisel/leidmisel. 300 tundi õppeaasta jooksul on töötavale õppijale liiga palju. Kahe õppeaasta jooksul teostatud 600h on majanduslikult mõnele õppijale väga koormav. Sest praktika eest raha ei maksta aga kulutused jäävad õppuril enda kanda.“

On aga ka positiivsemaid näiteid:

„Kool otsib ise praktikakoha, peab läbirääkimisi. Keegi ei jää ilma praktikakohast.“
„Võimalus praktikat läbida teistes linnades ja välismaal.“

või

„Õpetajad pakuvad erinevaid praktikavõimalusi ning aitavad informatsiooni leidmisel ja juhendavad õpilasi.“

Seega saab õpilaste tagasisidet mõista kaheti – on neid, kes on praktikakorraldusega rahul, aga ka neid, kellel on sellele etteheiteid. Parendamisruumi on siiski selgelt nii tsitaatide kui ka rahuloluskooride põhjal.

Peatüki kokkuvõtteks võib öelda, et kindlasti mõjutab rahulolu praktikaga see, missugusel erialal õpitakse. Mõnel erialal võib praktikakoha leidmine olla lihtsam kui teisel, pakkumine võib ületada nõudluse, aga võib olla ka vastupidi. Õppurite vastustest jääb kõlama veidi suurem kriitika praktikakoha leidmise, aga ka praktika kestvuse osas. See oleks miski, millele koolid ja riik peaksid ehk veidi enam tähelepanu pöörama, kindlustades seejuures, et iga õppur ikka praktikakoha leiaks.

7. Õpetajate rahulolu tööga

Muutunud töökultuur on inimeste jaoks kaasa toonud töö tähenduse muutumise – enam ei piisa üksnes põhivajaduste rahuldamisest, vaid töö peab pakkuma ka eneseteostust ja väljakutseid edasiseks arenguks ning mis veelgi olulisem, inimesed peaksid tundma oma tööst rõõmu ja olema sellega rahul. Viimane väljendub inimese suhtumises oma töösse ja töökohta puudutavatesse aspektidesse (Spector 1997) ning sarnaselt rahulolule kooli või haridusega on rahulolu oma tööga üks oluline osa inimese terviklikust eluga rahulolust. Tööga rahulolu näitab, kuivõrd positiivse või negatiivsena tajub töötaja oma tööd, selle korraldust, aga ka suhteid töökaaslastega (Türk ja Siimon 2004) – see kajastab rahuldatuse astet ning näitab, kuivõrd töötajale tema töö meeldib. Samuti võib tööga rahulolu all mõista erinevaid tundeid, hoiakuid ja eelistusi, mis igal inimesel oma töö suhtes on (Skaalvik ja Skaalvik 2010).

Porter ja Lawler on jaganud töörahulolu mõjutavad tegurid kahte gruppi: sisemised ja välised. Sisemised on seotud töö endaga – nt iseseisvuse ja saavutuste tunnetamine töökohal, enesehinnang, kontrolli tundmine, muud tööst saadavad emotsioonid. Ka on uuringud tõestanud, et suurem autonoomia töötegemisel suurendab tööga rahulolu. Töötajad, kes saavad ise oma tööd juhtida, määrata selle tempot või tööaega, on rahulolevamad kui need, kelle iseseisvus on piiratud (Cabrita ja Perista 2006, Metle 2005). Väliste tegurite alla liigitavad uurijad tegurid, mis ei pruugi olla otseselt tööga seotud – head suhted kolleegidega, juhtimine, heaolu, teenused, kooli hea sisekliima, head töötingimused ja tugev kaasatus. Uuringud on näidanud, et töötajate rahulolu suurendab muu hulgas kaasav juhtimisstiil (Dogan and İbicioğlu 2004 läbi Gupta ja Gokhale 2013). Lisaks mõjutavad tööga rahulolu kindlasti ametialane staatus ja palk, aga ka töölepingu tüüp, töökeskkond, tööaeg ning karjääri- ja enesetäiendamisvõimalused (Employment in Europe 2001). Carr ja Kazanowski (1994) on leidnud, et ebapiisav töötasu on tihedalt seotud töötajate rahulolematusega. Tööga rahulolemise või rahulolematuse põhjused peituvad nii töös kui ka töötajas endas, kuna isikuomadused mõjutavad rahuloluhinnanguid samavõrd palju kui töösituatsioon või -keskkond (Metle 2005). Positiivse töökeskkonna ja heaolutunde loojana tõstab Holmes (2005) esile järgmised aspektid: väärikas ja lugupidav kohtlemine, samuti kohtlemine professionaalina, tunnustamine ning tasustamine pingutuste ja saavutuste eest, regulaarsed võimalused suhtlemiseks ja kogemuste vahetamiseks kolleegidega.

Lisaks eespool osutatule mõjutavad tööga rahulolu ka sotsiaaldemograafilised näitajad, mh sugu ja vanus. Soo mõju tööga rahulolule on püüdnud tõestada mitmed uurijad. Näiteks Haviland (2004) on leidnud, et naised on tööga rahulolevamad kui mehed, kuna nende ootused on madalamad. Samal ajal võivad aga meestel ja naistel olla erinevad väärtushinnangud, mistõttu rahuloluhinnangud erinevad (sealsamas). Cabrita ja Perista (2006) on jõudnud järeldusele, et Taanis ja Portugalis on mehed tööga rohkem rahul kui naised; Rootsis, Soomes ja Hollandis on aga vastupidi ning nt Itaalias, Tšehhis ja ka Eestis meeste ja naiste rahuloluhinnangud ei erine.

On vaadeldud ka seoseid vanuse ja tööga rahulolu vahel. Näiteks Metle (2005) on leidnud, et vanemad inimesed on rahulolevamad, kuna ajapikku harjutakse ja kohanetakse tööga, ootused muutuvad realistlikumaks kui noortel ning nõustutakse kergemini töandja poolt pakutavaga. Samas Wright ja Hamilton (1978) leiavad, et pigem on vanemad töötajad pädevamad ning töandja väärtustab seda parema töötasu ja töötingimustega, mis omakorda tingib suurema tööga rahulolu.

Õpetajate kui töötajate heaolu mõjutavad kahtlemata kõik eespool loetletud tegurid, aga lisaks ka töö spetsiifikast tingitud mõjurid nagu nt kontaktid õppuritega. Holmesi (2005) järgi on õpetajad iga päev kaasatud umbes tuhandesse isikutevahelisse kontakti ja just nende kontaktide kvaliteet määrab, kas õpetaja tunneb end tööl hästi või kas ta tunnetab heaolu. Positiivsed suhted õpetajate ja õpilaste vahel mõjutavad õppurite õppimist ja käitumist, aga nende suhete kvaliteet mõjutab ka õpetajate heaolu ja võimet kohaneda stressiga (Hattie 2009, Roorda 2011).

Õpetajate heaolu on vaadeldud ka defitsiidi aspektist (nt kuidas stress mõjutab õpetajate probleeme, samuti kuidas õpetajaid koolis hoida). Kui hinnanguliselt 20% õpetajatest lahkub haridussüsteemist esimese kolme aasta jooksul ning 50% viie aasta jooksul, näitab see, et õpetajate heaolu ei ole oluline mitte ainult kooli üldise heaolu seisukohast, näiteks õppuritele stabiilse keskkonna loomiseks, vaid ka majanduslikel kaalutlustel (Roffey 2012).

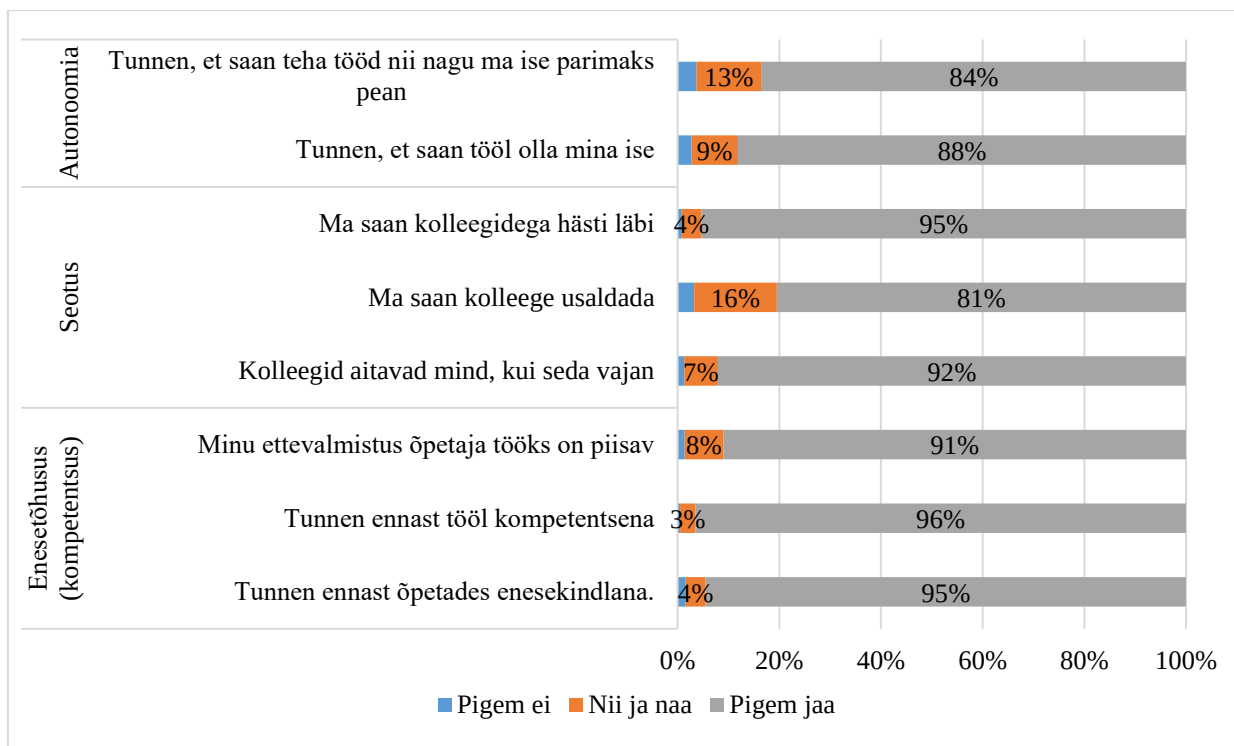
7.1 Õpetajate rahulolu tööga ja põhivajaduste rahuldatus

Eespool esitatud õppurite analüüsis ilmnes, et õpilaste rahulolu eluga mõjutab nende üldist kooliga seotud heaolu ja vastupidi. Samamoodi on ka õpetajate tööga rahulolu seotud nende üldise eluga rahuloluga – **mida enam on õpetaja oma eluga rahul, seda enam on ta rahul ka oma tööga** ($r = 0,51$ $p = 0,001$). Seejuures hinnang eluga rahulolule ei sõltu töötatud ajast, koormusest, õpetaja soost ega kuigivõrd ka tema vanusest (alla 30-aastased on veidi vähem rahul kui nt 30–39-aastased, ent keskmine hinnang on siiski 4,1 viiepallisel skaalal).

Rahulolu-uuringus hinnati õpetajate tööga rahulolu kahe väite²⁶ abil: „olen oma tööga rahul“ ning „tunnen ennast tööl hästi“. Keskmine õpetajate rahuloluhinnang oli 4,2 ning seejuures 84% õpetajatest on oma tööga rahul ning 86% tunneb end tööl hästi. Tööga rahuloluga on lähedalt seotud põhivajaduste rahuldatus, kolmest põhivajadusest kõrgemalt hindavad õpetajad kompetentsust (vt joonis 22). 95% õpetajatest tunneb end õpetades enesekindlana ja tööl kompetentsena, 90% õpetajatest on arvamusel, et nende ettevalmistus õpetaja tööks on piisav. Valdav enamik õpetajaid hindab kõrgelt ka suhteid kolleegidega ehk seotust: üle 90% õpetajatest saab kolleegidega hästi läbi ning usub, et saab kolleegidelt vajaduse korral abi. Natuke madalamalt hinnatakse usaldust, u 20% õpetajatest ei ole kindlad, kuivõrd nad võivad kolleege usaldada. Õpetajad on oma töös võrdlemisi autonoomsed: ligi 90% saab tööl olla tema ise ja 84% saab tööd teha vastavalt oma äranägemisele. Seega võiks joonise 22 põhjal väita, et õpetajate põhivajadused on koolis sõltumata kooli suurusest laias laastus rahuldatud, erinevused hinnangutes võivad olla põhjustatud konkreetse õpetaja erinevatest taustatunnustest. Ei soo, vanuse, töötatud aja ega töökoormuse põhjal ei saa aga olulisel määral eristada hinnanguid autonoomiale, enesetõhususele ja seotusele. Hinnangud enesetõhususele erinevad veidi tööstaažist²⁷ sõltuvalt: ehkki rahuloluskoorid on kõik positiivsed, on kauem töötanud õpetajate hinnang oma kompetentsusele kõrgem. See on ka loogiline, kuna ajaga kogemustepagas kasvab. Kui õpetaja staažiga 0–5 aastat hindab oma enesetõhusust hindegaga 4,2, siis kuus aastat või kauem töötanud õpetajate vastav hinnang on juba 4,5 (viie palli süsteemis).

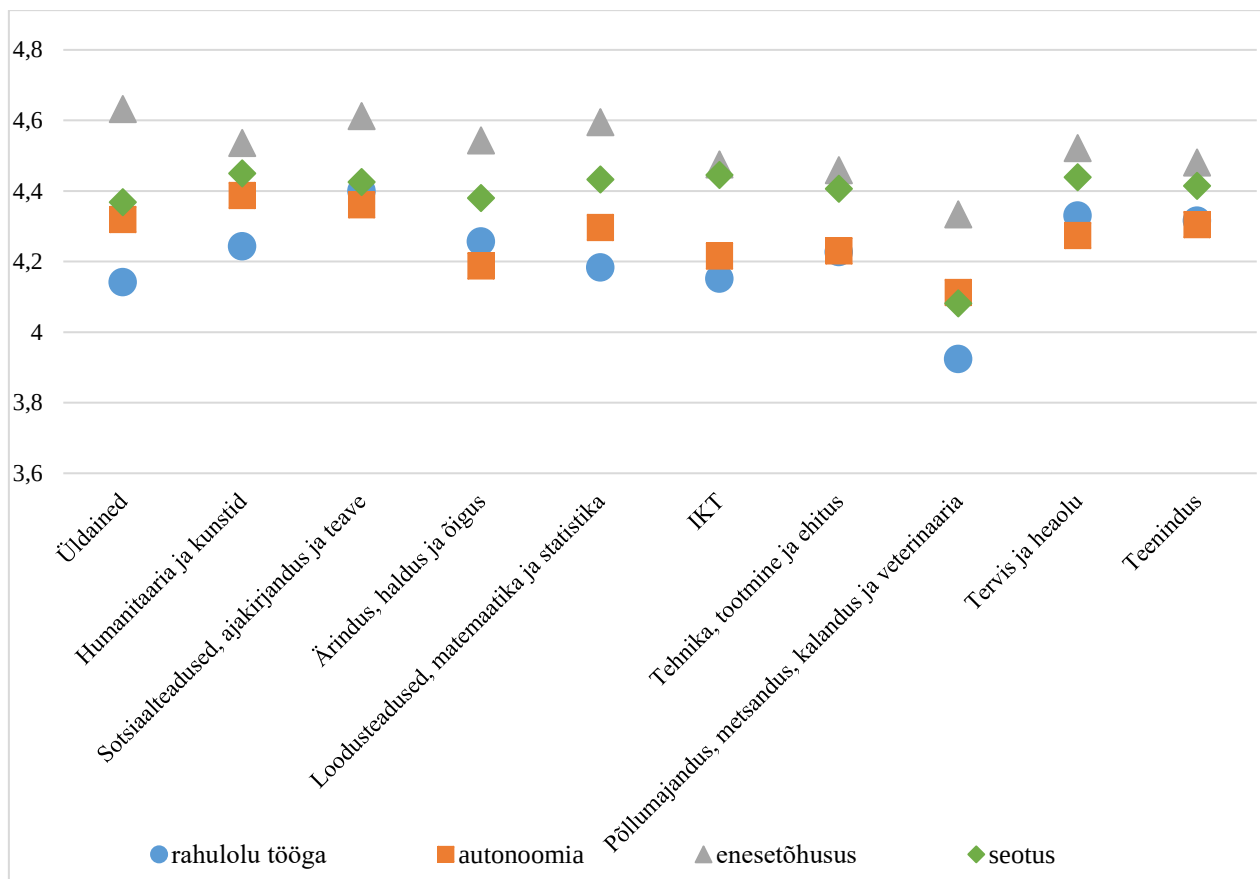
²⁶ Rohkem tegureid moodustavate tunnuste kohta vt lisas 2.

²⁷ Enesetõhusus ja tööstaaž on omavahel positiivses korrelatsioonis, $r = 0,24^{***}$

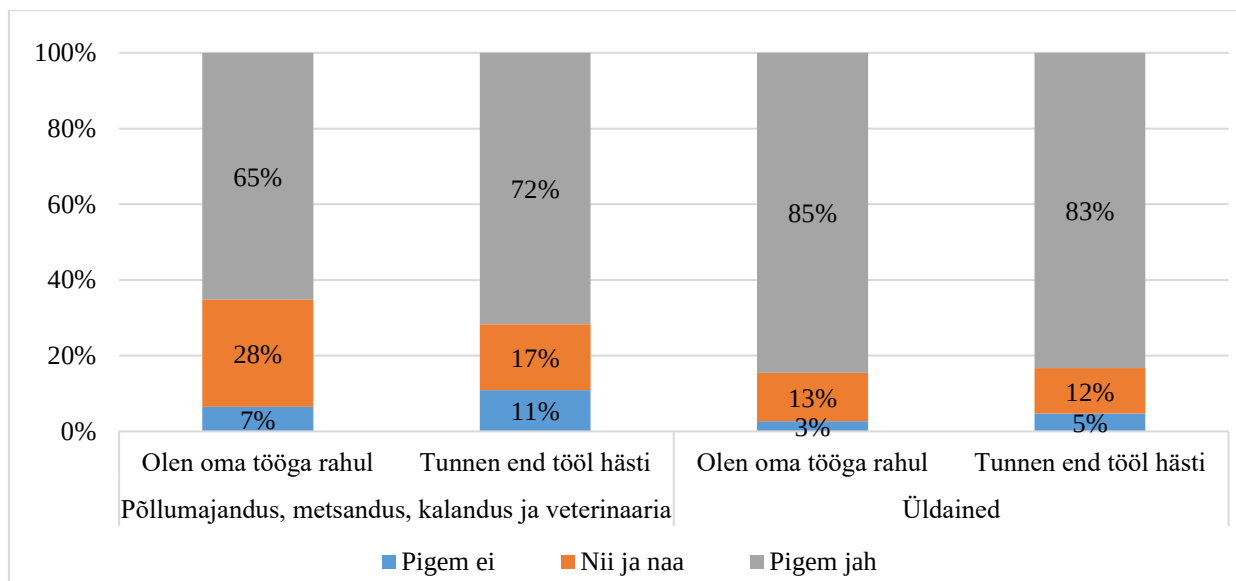
Joonis 21. Õpetajate põhivajaduste rahuldatus

Oma tööga on enim rahul ja tööl tunnevad end hästi õpetajad, kes on koolis kauem töötanud (11 aastat või kauem), ning need, kes on ühtlasi ka vanemad (60 ja vanemad). Veidi väiksem on rahulolevate osakaal nende õpetajate seas, kes on nooremad kui 30 ja kellel on tööstaaži alla viie aasta. Tööl tunnevad end hästi eeskätt need õpetajad, kelle koormus jääb alla 0,5 (92% vs 85% täiskoormusega töötajatel). Tööga rahulolule antud keskmine hinnang ei erine märkimisväärselt soo, vanuse, tööstaaži, koormuse ega ka kooli suuruse lõikes, küll aga varieerub veidi sõltuvalt sellest, mis aineid õpetatakse. Joonisel 23 on esitatud õpetajate tööga rahulolu keskmised sõltuvalt sellest, mis valdkonna aineid õpetatakse. Tööga rahulolule antud hinnangud (keskmine 4,2) kõiguvad vähe, tööga on rohkem rahul humanitaar- ja sotsiaalteaduste õpetajad ning veidi vähem põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria valdkonna aineid õpetavad õpetajad. Üldiselt on tööga rahulolule antud hinnangud madalamad kui hinded kolmele põhivajadusele – autonoomiale, enesetõhususele ja seotusele. Neist kolmest hinnatakse õpetajate seas kõrgemalt enesetõhusust ($\bar{x} = 4,5$), aga ka seotust ($\bar{x} = 4,4$), veidi madalamalt autonoomiat ($\bar{x} = 4,3$). Autonoomiat hindavad kõrgemalt humanitaar- ja sotsiaalteaduste valdkonda kuuluvaid aineid õpetavad õpetajad, veidi madalamalt aga ärimajanduse, IKT ning põllumajanduse ja seotud distsipliinide õppeaineid õpetavad õpetajad. Hinnangud enesetõhususele samuti väga ei kõigu, jäädes sõltuvalt valdkonnast 4,3 ja 4,6 vahele ning olles kõrgeimad üld-, sotsiaalteaduslike ja loodusteaduslike aineid õpetavatel õpetajatel, veidi madalam on hinnang põllumajandusvaldkonna aineid õpetavatel õpetajatel. Jooniselt 23 vaatab vastu positiivne pilt – üldjoontes on eri valdkondade aineid põhiainetena õpetavad õpetajad oma tööga rahul ja ka nende põhivajadused on rahuldatud.

Joonis 22. Õpetajate rahulolu tööga ja põhivajaduste rahuldatus

Pelgalt keskmiste skooride võrdlemise põhjal on raske öelda, miks ühe valdkonna aineid õpetavad õpetajad on rahulolevamad kui teised. Joonisel 24 on kõrvutatud üldaineid ja põllumajandusvaldkonna aineid õpetavate õpetajate vastused üksikküsimustele. Ilmneb, et üldainete õpetate seas on 20% rohkem neid, kes on oma tööga rahul, ning u 10% rohkem neid, kes tunnevad end tööl hästi. Ka kahtlevate (nii ja naa) vastuste andjaid on üldainete õpetajate seas vähem. Põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ning veterinaaria valdkonda kuuluvaid aineid õpetavatest õpetajatest u 10% on neid, kes ei tunne end tööl hästi, ja 35% neid, kes ei ole kindlad, et töö neile rahuldust pakub. Mingi selgituse võiks pakkuda õpetajate sooline ja vanuseline jaotus: üldainete õpetajatest 82% on naissoost ja pigem vanemad, põllumajanduse ja seostuvate distsipliinide õpetajatest on aga ligi 50% meessoost ja pigem nooremad. See kattub ka uurijate järeldusega, et just mehed ja nooremad vanusrühmad on need, kes on tööga vähem rahul.

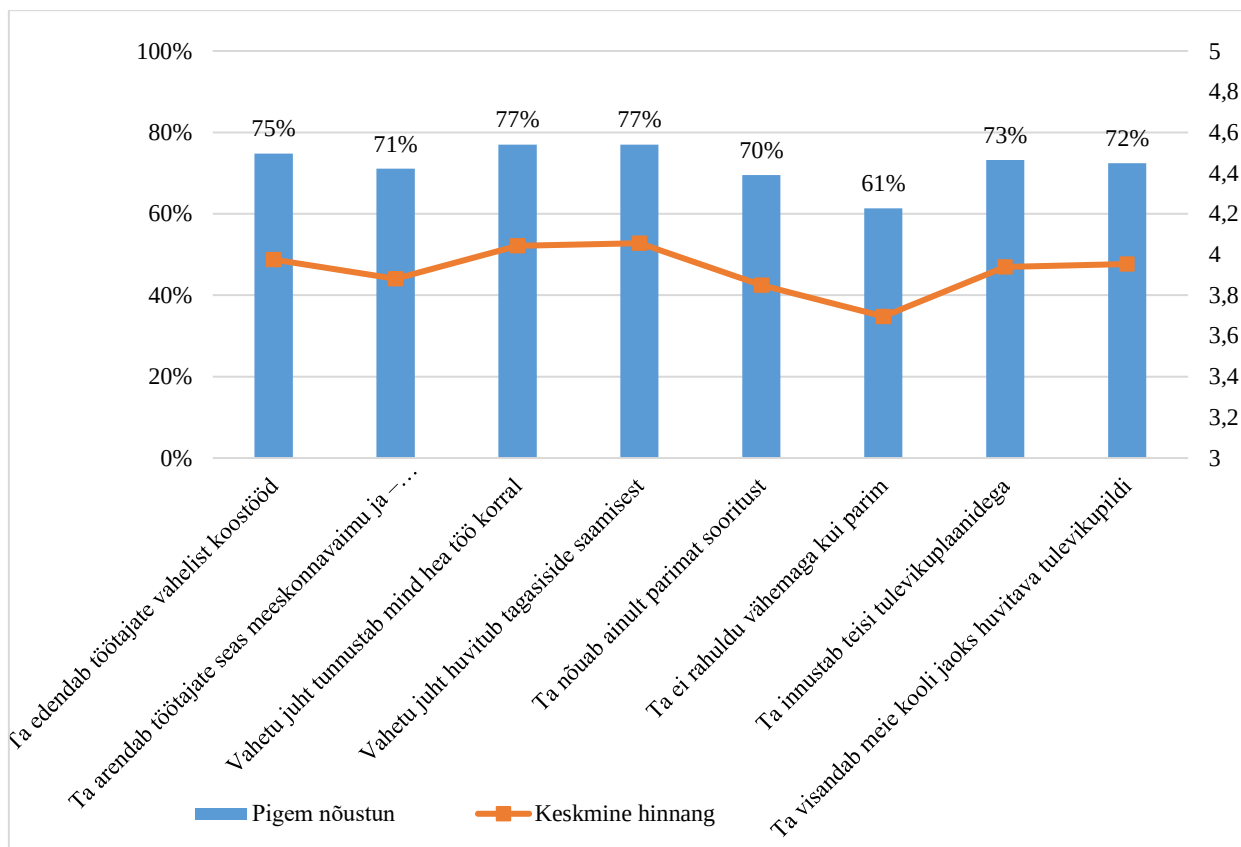
Joonis 23. Põllumajanduse valdkonna ja üldaineid õpetavate õpetajate rahulolu tööga

Õpetajate tööga rahulolu suurendavad käesoleva analüüsi põhjal näiteks koolis veedetud aeg – mida pikem staaž, seda suurem rahulolu, ning samuti vanus, mis seostub otseselt eespool öelduga. Noored õpetajad võivad olla ebakindlamad ja seetõttu võivad ka nende hinnangud olla madalamad. See aga osutab, et just kooli ja kolleegide tugi võiks olla see, mis nooremate õpetajate enesekindlust ja rahulolu suurendaks. Rahulolevamad on ka need õpetajad, kes ei õpeta erialaaineid. **Ilmnes, et erinevad sotsiaaldemograafilised tunnused ega ka tööstaaž ei mõjuta rahulolu sedavõrd, kui seda teeb õppeaine, mida õpetatakse.** Oleks vaja täiendavat analüüsi, selgitamaks välja, mis on need tegurid, mis tingivad mõne aine õpetajate madalama rahulolu.

7.2 Õpetajate rahulolu juhtimise ja suhetega koolis

Koolijuhi üks ülesandeid on tagada õpetajatele rahulolu, temalt oodatakse tasakaalukaid ja kõiki arvestavaid otsuseid ning turvalise ja usaldusväärse keskkonna loomist (Jakobson 2013). Rahulolu-uuringus küsiti õpetajate käest muu hulgas, kuidas nad hindavad juhtide juures koostöö edendamist, tagasisidestamist, nõudlikkust ja tulevikku vaatamist. Need neli juhtimisega seotud aspekti kirjeldavad ära 26% tööga rahulolu varieeruvusest ($r^2 = 0,26$) ning on keskmisel määral²⁸ tööga rahuloluga seotud. Nelja juhtimise aspekti käsitlevad väited ja nende väidetega nõustumine ning keskmised hinnangud on esitatud joonisel 24. Üldjoontes on õpetajad juhtimisega rahul, enim tunnustamise, tulevikuvaate ja tagasiside andmise osas, vähem juhi nõudlikkuse osas. Sarnaselt jaotuvad ka keskmised hinnangud. Madalamalt hindavad õpetajad juhi nõudlikkust, nt ligi 30% õpetajatest ei oska öelda, millist sooritust juht neilt ootab. Kõrgeimalt on õpetajad hinnanud tunnustamist, 77% ütleb, et juht tunnustab neid hea töö korral, ning sama paljud ütlevad ka, et juht huvitub tagasiside saamisest.

²⁸ Koostöö $r = 0,44$, tagasiside $r = 0,41$, tulevik $r = 0,42$, nõudlikkus $r = 0,20$.

Joonis 24. Õpetajate tagasiside erinevatele juhtimise aspektidele

Hinnangud juhtimise eri aspektidele ei erine märkimisväärselt soo, töökoormuse ega tööstaaži järgi. Üldiselt on mehed juhtimisega rohkem rahul kui naised, ehkki ühtmoodi madalamalt hindavad mõlemad juhi nõudlikkust. Töökoormust arvestades on rahulolevamad need, kelle koormus on väiksem kui 0,5. Ka täiskoormusega töötajate rahuloluhinnangud on juhtimise osas veidi madalamad. Tagasiside ja koostööga on rohkem rahul need õpetajad, kes on koolis töötanud vähem kui viis aastat. Tulevikuaspektiga on aga enim rahul õpetajad, kel tööstaaži 20 aastat või rohkem.

Rahulolu juhtimist puudutavaga eristub veidi rohkem vanusrühmade lõikes. Kui alla 30-aastaste õpetajate rahulolu juhtimisega on veel võrdlemisi kõrge, siis vanuse kasvades see veidi langeb ning hakkab vanemates vanusrühmades taas tõusma, nt ei erine alla 30-aastaste ja üle 60-aastaste hinnangud juhi nõudlikkusele ($\bar{x} = 3,9$), samal ajal kui nt 30–39-aastaste seas on hinnang sellele aspektile madalaim ($\bar{x} = 3,5$). Enim erinevadki vanusrühmade sees hinnangud nõudlikkusele, koostööle ja tulevikule – nooremad (või alustavad õpetajad) on rahulolevamad, 30–49-aastased aga vähem rahul.

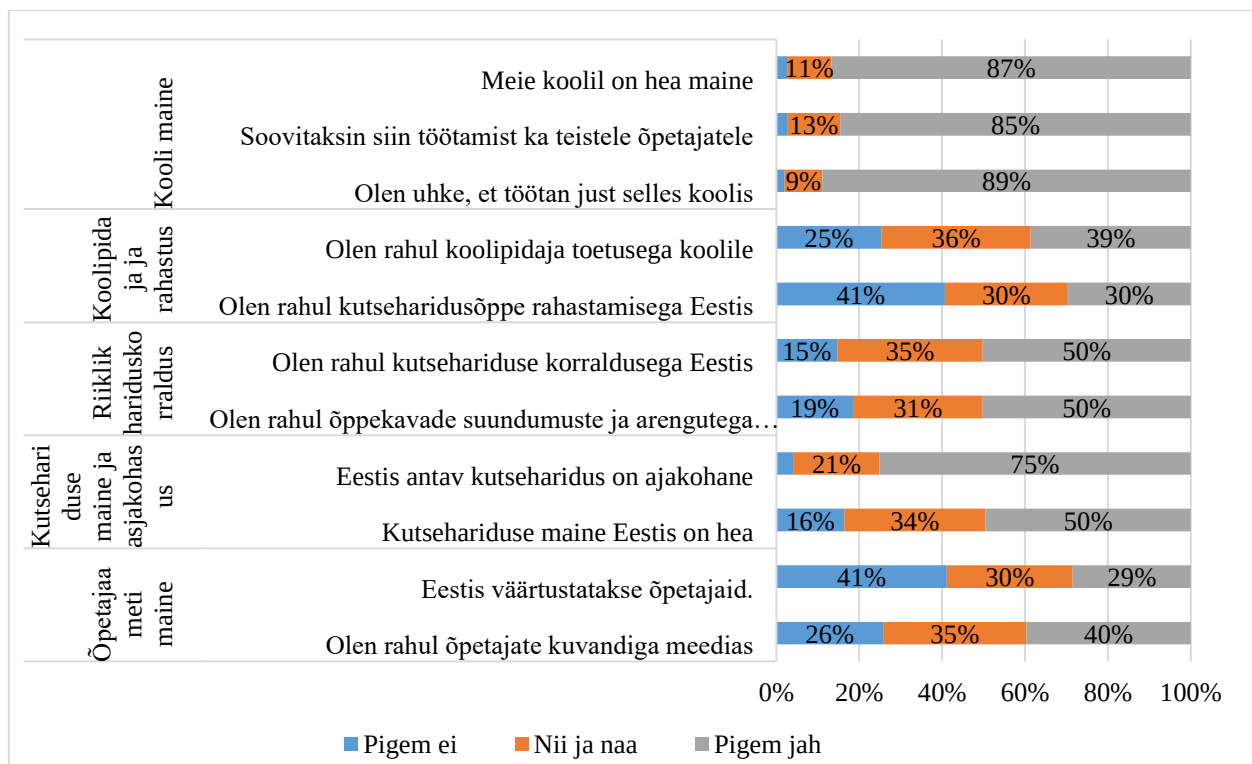
Juhtimisega ollakse eri suurusega koolides erineval määral rahul – väikestes koolides pigem rohkem ja suurtes pigem vähem. Näiteks suurtes, laia spektrit erialasid õpetavates koolides, kus on ühtlasi ka rohkem õppureid (ja sellest tulenevalt personali), on veidi madalam hinnang tagasisidele, aga ka koostööle ja tulevikuvaatele. Kooli suurusest sõltuvalt ei erine hinnangud juhi nõudlikkusele.

Seega võib eespool oleva põhjal järeldada, et pigem ollakse juhtimisega rahul. Seejuures hindab oma suhteid juhiga heaks 90% õpetajatest ehk valdav enamik. Suhted aga on kahtlemata oluline tegur, mis mõjutab nii rahulolu kooliga kui ka eluga üldiselt.

Valdav enamik õpetajatest väitis, et saab oma kolleegidega hästi läbi (95%). Ligi 90% õpetajate jaoks on kool turvaline koht. Need on kahtlemata väga head näitajad. Kui võtta kõrvale suhted õppuritega, siis neid hindab heaks 98% õpetajatest. Lisaks arvab 96% õpetajatest, et õppijad suhtuvad õpetajatesse lugupidavalt. Keskmiste mõistes on hinnang suhetele õpilastega 4,5 ning see ei erine erinevate taustatunnuste ega valdkondade lõikes. Seega võib järeldada, et olenemata soost, töötatud ajast, vanusest, koormusest või isegi õppekeelest on suhted õpilaste ja õpetajate vahel vähemalt õpetajate vaates head. Tulemused ei eristu märkimisväärselt ka sõltuvalt õpetatavast valdkonnast.

7.3 Rahulolu õpetajaameti ja kooli mainega

Õpetajate rahulolu tööga on üsnagi tugevalt seotud kooli mainega – mida kõrgemalt õpetajad hindavad kooli mainet, s.t on uhked, et seal töötavad, ja soovivad seal töötamist teistelegi, seda suurem on ka nende rahulolu tööga. Jooniselt 25 hakkab silma üsna vastuoluline pilt – ühelt poolt nõustuvad õpetajad, et koolil, kus nad töötavad, on hea maine ning nad tunnevad seal töötamise üle uhkust. Teisalt aga ollakse võrdlemisi rahulolematud koolipidaja ja kutsehariduse rahastamisega (40% õpetajatest ei ole kutsehariduse rahastamisega rahul), samuti kutsehariduse korraldusega (50% on rahul). Enamik õpetajaid hindab kutseharidust ajakohaseks, ent vaid pooled õpetajatest arvavad, et kutsehariduse maine Eestis on pigem hea. Kõige kriitilisemad ollakse õpetajaameti maine osas: vaid 30% õpetajatest arvab, et õpetajaid väärtustatakse, ning 40% on rahul õpetaja kuvandiga meedias. Rohkem on rahulolematuid – 40% leiab, et õpetajaid ei väärtustata, ning neljandik õpetajatest ei ole rahul õpetajate kuvandiga meedias.

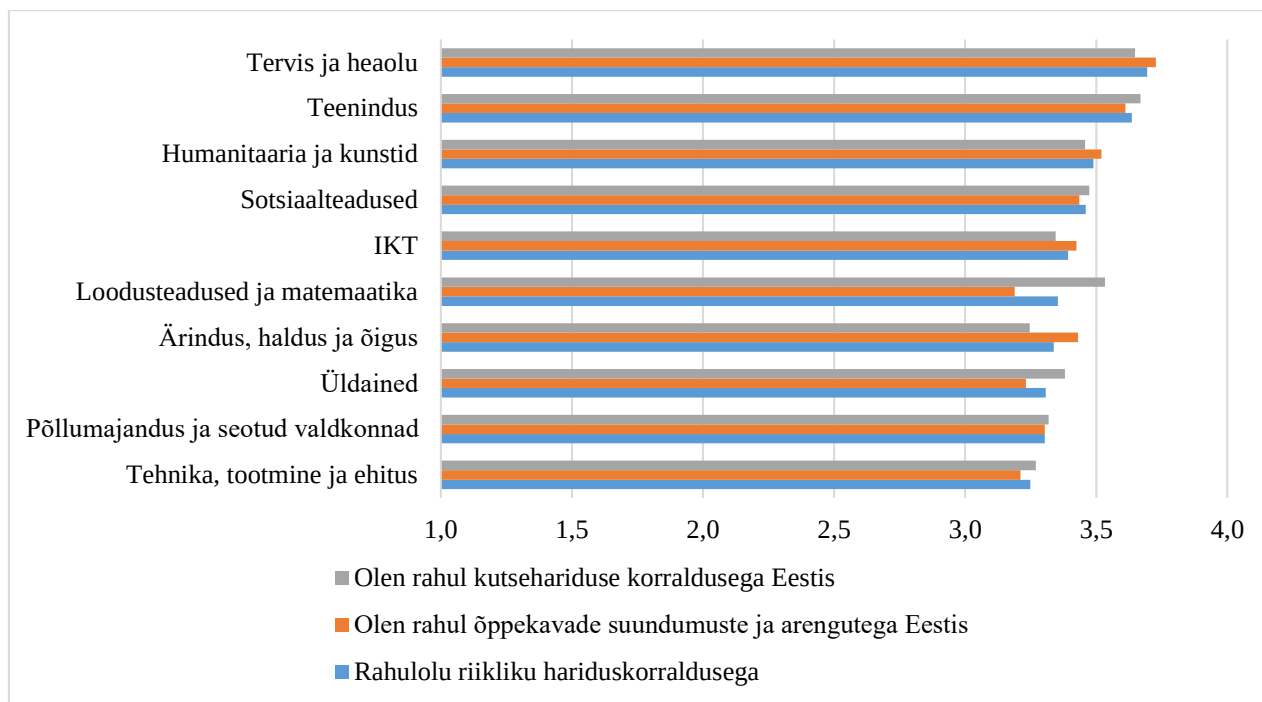

Joonis 25. Õpetajate rahulolu õpetajaameti ja kooli mainega, rahastamise ja kutsehariduse korraldusega

Hinnangud kooli mainele ei olene sellest, kui pikk on õpetaja tööstaaž, millise koormusega ja kui suures koolis ta õpetab, samuti ei ole erinevusi meeste ja naiste ning erinevas vanuses õpetajate rahuloluhinnangutes – esineb väikseid kõikumisi, ent kooli mainega ollakse ühtmoodi rahul ($\bar{x} = 4,4$).

Rahulolu kutsekoolide rahastamisega ja koolipidamisega ei erine soo lõikes, küll aga tulevad erinevused sisse eri vanuses õpetajate arvamustes. Noored, alla 30-aastased õpetajad on rahastamise ja koolipidamisega rohkem rahul ($\bar{x} = 3,4$), samal ajal nt 40–49-aastaste õpetajate rahulolu on märksa väiksem ($\bar{x} = 2,8$). Kahtlemata on see seotud ka koolis töötatud ajaga, nooremate õpetajate staaž on lühem ja probleemkohad ei pruugi kohe silma hakata. Hinnangud erinevadki staaži lõikes: mida kauem on koolis töötatud, seda madalam on hinnang. Olulisi erinevusi sõltuvalt töökoormusest või kooli suurusest ei ole.

Kutsehariduse korraldusega oli rahul 50% õpetajatest, mis tähendab, et ülejäänud 50% olid kriitilisemad. Keskmine hinnang kutsehariduse riiklikule korraldusele oli 3,4 (viiepallisel skaalal) ning enim eristus hinnang õpetaja peamise valdkonna sõltuvalt. Joonis 26 osutab, et teistest positiivsemad on tervise ja heaolu ning teeninduse valdkonna ainete õpetajad, negatiivsema hinnangu aga annavad üldaineid, põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria ning tehnika, tootmise ja ehituse õppevaldkonda kuuluvaid aineid õpetavad õpetajad. Kuna rahulolu hinnati viiepallisel skaalal, viitavad allolevad skoorid valdkonnaga seotud või isegi laiematele probleemidele kutsehariduses. Samal ajal ütleb 40% õpetajatest, et hiljutised muutused kutsehariduses on olnud asjakohased, 20% ei nõustu sellega ja 40% on kahtleval seisukohal.

Joonis 26. Õpetajate rahulolu riikliku hariduskorraldusega

Kutsehariduse mainet peetakse üldjoontes heaks. Hinnang ei erine märkimisväärselt erineva tööstaaži, koormuse, vanuse ega sooga õpetajate seas. Kutsehariduse mainet hindavad keskmisest ($\bar{x}=3,7$) kõrgemalt nooremad ja naissoost õpetajad ning samuti need, kes töötavad täiskoormusega. Valdkonniti annavad keskmisest kõrgema hinnangu teeninduse, loodusteaduste ja matemaatika ning sotsiaalteaduste ainete õpetajad, madalama aga IKT ning ärimise, õiguse ja halduse aineid õpetavad õpetajad.

Õpetajate väärtustamine on probleem, arvab üle 40% õpetajatest. Veel 30% on kahtleval seisukohal ning vaid veidi vähem kui kolmandik leiab, et õpetajate väärtustamisega on pigem hästi. Tabelis 6 on näha, mida arvavad õpetajaameti väärtustamisest erineva profiiliga õpetajad. Nais- ja meessoost õpetajate arvamus ei erine, küll aga eristuvad vastused vanusrühmade lõikes. Pessimistlikumad on just vanematesse vanusrühmadesse kuuluvad õpetajad, aga ka need, kes on koolis pikemalt töötanud. Kui alla 30-aastastest õpetajatest ligi 40% arvab, et õpetajaametit Eestist väärtustatakse, siis 50-aastaste ja vanemate seas on vastava väitega nõustunud alla veerandi. Erinevad ka erineva tööstaažiga õpetajate vastused: need, kes on töötanud koolis vähem kui viis aastat, leiavad, et õpetajaametit hinnatakse piisavalt kõrgelt. Õpetajad, kellel on tööstaaži rohkem kui 10 aastat, on pigem arvamusel, et õpetajaametit ühiskonnas ei väärtustata. Töökoormusest sõltuvalt vastused oluliselt ei erine.

Ilmneb, et peamiselt üldõpingute moodulisse kuuluvaid aineid õpetavate õpetajate arvates õpetajaametit pigem ei väärtustata; vaid 18% on vastupidisel arvamusel. Sellisel arvamusel on ka loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkonda kuuluvate ainete õpetajad. Veidi paremal arvamusel õpetajaameti väärtustamisest on õpetajad, kelle peamine valdkond on kas teenindus või tehnika, tootmine ja ehitus. Ka erineva suurusega koolides töötavad õpetajad arvavad õpetajaameti väärtustamisest erinevalt – väikeste koolide õpetajad veidi kehvemini, suuremate koolide õpetajad veidi paremini.

Rahulolu õpetajaametiga võib mõjutada ka palk. Nt vaid 34% kutseõpetajatest on oma töötasuga rahul; rohkem on neid, kes rahul ei ole (38%). Palk ja rahulolu õpetajaameti mainega on omavahel üsnagi tugevas korrelatsioonis ning rahuloluskorid palgaga rahulolevate ja rahuolematute seas erinevad: need, kes pole palgaga rahul, annavad negatiivsema hinnangu ka õpetajaameti mainele ($\bar{x}=2,3$) ning vastupidi – need, kes on töötasuga rahul, hindavad ka mainet kõrgemalt ($\bar{x}=3,6$).

Tabel 6. Rahulolu õpetajaameti väärtustamisega

		Pigem ei	Nii ja naa	Pigem jah
Sugu	Mees	41%	30%	30%
	Naine	42%	30%	29%
Vanusrühm	Alla 30-aastased	17%	44%	39%
	30–39	34%	28%	38%
	40–49	42%	28%	30%
	50–59	47%	29%	23%
	60 ja vanemad	42%	34%	24%
Tööstaaz	alla 5a	28%	26%	46%
	6–10a	31%	41%	28%
	11–20a	47%	28%	25%
	üle 20a	49%	29%	22%
Töökoormus	Osakoormus alla 0,5	43%	31%	26%
	Osakoormus 0,5–0,99	49%	21%	30%
	Täiskoormus või rohkem	38%	33%	29%
Peamine valdkond	Üldained	54%	28%	18%
	Humanitaaria ja kunstid	46%	32%	22%
	Sotsiaalteadused	38%	38%	25%
	Ärindus, haldus ja õigus	33%	40%	26%
	Loodusteadused ja matemaatika	49%	30%	21%
	IKT	42%	34%	24%
	Tehnika, tootmine ja ehitus	36%	32%	32%
	Põllumajandus ja seotud valdkonnad	46%	26%	28%
	Tervis ja heaolu	43%	25%	32%
	Teenindus	26%	35%	39%
Kooli suurus	Väike	46%	27%	27%
	Keskmine	42%	27%	30%
	Suur	37%	34%	29%

Üldiselt on aga hinnangud õpetajaameti mainele pigem negatiivsed. Sellisele tulemusele on jõudnud ka mitmed varasemad uuringud. Näiteks Euroopa Komisjoni 2013. aasta aruanne osutab, et õpetajaameti kuvand on peaaegu kõigis riikides halvenenud. Valk (2016) lisab, et kuna õpetajaameti kuvand riiklikus meedias on negatiivne, võtavad ka õpetajad selle omaks. Samal ajal EMORi 2016. aasta uuring „Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus“ osutab, et õpetajatööd peetakse väärtuslikuks, ehkki väheväärtustatud ametiks ning uuringus osalenute hinnangul on õpetajatöö

suure missioonitundega tehtav, ent ka suure töökoormusega stressirohke amet ning see hinnang kujundab lisaks palgatingimustele, tööõhkkonnale ning karjäärivõimalustele olulisel määral ameti mainet. Veel toob uuring esile, et õpetajaameti maine on madal eeskätt õpetajate endi silmis (TNS EMOR 2016). Õpetajaameti madalale väärtustamisele viitavad ka TALISE uuringu tulemused, mille kohaselt vaid 14% Eesti õpetajatest tajub, et ühiskond väärtustab nende tööd piisavalt (Valk 2016).

Seega võib õpetajate rahulolu kohta öelda, et just peatükis 7.3 käsitletavad aspektid – kooli ja õpetajaameti maine – mõjutavad enim tööga rahulolu. Siin on tegureid, mis sõltuvad koolist, aga ka riigist. Rahulolu-uuringu andmed osutavad, et õpetajaameti maine on eriti vananeva ja väheneva õpetajaskonna kontekstis ka üldise tööga rahulolu mõttes oluline tegur ning sellele tuleks kindlasti nii avalikus debatis kui ka konkreetsetes kutseõppe korraldust puudutavates sammudes tähelepanu pöörata. Õpetajaameti maine ei ole pelgalt kutsehariduse probleem, tegemist on haridustasemete ülese (aja)kriitilise küsimusega. Kutsehariduses lisanduvad aga sellele probleemile just õpetajate vaates ka õppe rahastamise ja koolipidaja toetuse teemad. Analüüs tõi esile, et need on õpetajate hinnangul olulisemad kui nt riiklik hariduskorraldus või kutsehariduse maine. Oma töö ja muude kooliga seotud aspektidega rahul olevad õpetajad on need, keda on riigil vaja ja kes suurema tõenäosusega püsivad ka stabiilsemalt tööl.

8. Kokkuvõte ja järeldused

Teaduskirjanduses on korduvalt viidatud, et rahulolu või subjektiivse heaolu puhul on tegemist mitmetähendusliku nähtusega, mis hõlmab inimeste emotsionaalset seisundit, rahulolu mingi konkreetse (ühiskonna)elu valdkonna või aspektiga ning üldisi hinnanguid eluga rahulolule (Diener 1999). Inimese subjektiivset heaolukogemust mõjutavad kahtlemata mitmed tegurid: muu hulgas on esile toodud, et kooliga rahulolu on seotud paremate õpitulemustega, teisalt aga võib tegemist olla täiesti eraldiseisva nähtusega (vt nt Epstein ja McPartland 1976). Nii võivad õppurid, kes tajuvad õpiruumi võrdseid võimalusi pakkuvana, olla kiiremad kohanejad ja nende akadeemiline võimekus võib olla kõrgem. Samal ajal osutab tööga rahulolu, kuivõrd hea või halvana tajutakse oma tööd, selle korraldust, aga ka suhteid kolleegidega. Igal juhul on nii kooliga kui ka tööga rahulolu puhul tegemist kompleksse nähtusega, millele eri määral avaldavad mõju nii sisemised kui ka välised tegurid.

Selle analüüsi põhjal mõjutavad kutseõppurite kooliga seotud rahulolukogemust enim koolikeskkonna aspektid, nt õppedistsipliin ja õppetöö korraldus, samuti see, kuidas on üles ehitatud õppekava ja tunniplaan. Rahuloluga on tugevasti seotud ka kutsekooli maine – mida parem on kooli maine, seda rahulolevamad on õppurid. Veidi vähem on üldise subjektiivse heaolu kogemusega seotud õppurite põhivajaduste rahuldatus, s.t autonoomia, seotuse ja enesetõhususe tunnetamine. Neist kolmest mängib kõige suuremat rolli autonoomia ehk see, kui palju antakse õppuritele valikuid ja arvestatakse nende arvamusega. Õpetajate tööga rahulolu mõjutab enim õpetajaameti maine. Laias laastus saab analüüsi põhjal teha järgmised järeldused:

- Kooli või tööga rahulolu on seotud üldise eluga rahuloluga: mida rahulolevam on õppur või õpetaja eluga üldiselt, seda suurem on ka tema üldine kooliga seotud heaolukogemus. See osutab, et ehkki rahuloluhinnang sõltub suuresti koolikeskkonna eri aspektidest, on selles oma osa ka n-ö koolile nähtamatutel ja individuaalsetel teguritel.
- Madalamalt hindavad kooliga seotud rahulolu 17–19-aastased ja kutsekeskharidusõppe õpilased (60% kutsekeskhariduse õppuritest on just vanuses 17–19). Kui keskmine rahuloluhinnang on 4,1, siis 17–19-aastastel on see 3,8 ja kutsekeskhariduse õpilastel 3,9.
- Analüüs osutas, et rahulolukogemus ja vanus on omavahel positiivses korrelatsioonis – mida vanem on õppur, seda rahulolevam ta on, seejuures on 25-aastaste ja vanemate õppurite rahuloluhinnang 4,5 (vrdl keskmine 4,1). See on oluline tulemus eeskätt täiskasvanuhariduse vaates, kuna koolides on suurenemas just 25-aastaste ja vanemate kutseõppurite osakaal. Ehkki täiskasvanud õppurid hindavad kooliga seotud üldist heaolu kõrgemalt, on nad kriitilisemad koolikeskkonna mõne aspekti suhtes, nt õppekava ja tunniplaani ülesehitus, õpetamine ja õppetöö korraldus. See tähendab, et vastamaks paremini täiskasvanud õppija ootustele, on vaja õppekavade rakendamine ja sisuline ülesehitus üle vaadata, samuti õpet paindlikumaks muuta. Kutseõppe vastavus täiskasvanud õppija vajadustele on oluline tagada eeskätt õppekavadel ja õppetasemetel, kus õpib rohkem 25-aastaseid ja vanemaid õppureid.
- Taustateguritest mõjutavad kooliga seotud rahulolukogemust rohkem eespool mainitud õppurite vanus ja sugu, aga ka kursus, millel õpitakse. Meessoost õppurite rahuloluhinnangud on madalamad (4,0 vs 4,2 naissoost õppuritel), samuti on

rahulolematumad kõrgemate kursuste õppurid. Esimese kursuse õppurite rahuloluhinnang on 4,2, kolmandat aastat koolis õppivatel õppuritel aga 3,8. Neist teguritest vajab kindlasti suuremat tähelepanu õppimise kursus. On oluline kooliti kindlaks teha, mis leiab õppeprotsessis aset pärast sisseastumist ning miks see kahandab kooliga seotud rahulolukogemust ja viib õppetöö katkestamiseni.

- Rahulolevamad on käsitöö ja lastehoiu õppekavarühmade õppurid (keskmine hinnang 4,7), kõige madalam on aga subjektiivne hinnang kooliga seotud rahulolule IT-erialade õppurite seas (3,8 vrld üldine keskmine 4,1). Nendel erialadel on ka suurem väljalangevus ning vähem nominaalajaga lõpetajaid kui teistes õppekavarühmades. See on kahtlemata kõnekas tulemus, kuna IT-spetsialistide järele on tööturul suur nõudlus ja koolipidaja peab tagama neil erialadel piisava järelkasvu. Väiksemat rahulolu võib ehk selgitada ka õppekorralduslike probleemidega – õppesuundade võrdluses olid hinnangud õppekorraldusele madalaimad just IKT suuna õppuritel.
- Õppijate rahulolu suurendavad head suhted koolis, eeskätt suhted kaasõppurite või kolleegidega: ligi 90% õppurite ja 95% õpetajate suhted kaasõppurite ja kolleegidega on head. Seevastu koolikiusamise juhtumid, mida on ühel või teisel kujul kogenud veidi enam kui 15% kutsekoolide õppureist, kahandavad ka üldist kooliga seotud heaolu.
- Valdav enamik kutseõppureid (veidi enam kui 80%) on rahul teadmiste ja oskustega, mida kutsekoolid pakuvad. Vaid ligi viiendik ei ole kindel, kas nende erialased teadmised ja oskused on piisavalt põhjalikud. Rahulolematust on suurem IT-erialade õppurite seas: nt tarkvara ja rakenduste arenduse ja analüüsi õppekavarühma kuuluvate erialade õppuritest 73% on saadavate erialaste teadmiste ja oskustega rahul. Kriitilisemad erialaste oskuste ja teadmiste osas on ka juhtimise ja halduse ning turunduse õppekavarühmades õppijad (rahulolevaid 71% ja 69% vastavalt). Samal ajal hindavad nimetatud õppekavarühmade õppurid headeks koolist saadavaid muid oskusi (ajakasutus-, sotsiaalsed, ettevõtlusoskused).
- Kutsekoolide praktikakorralduse aspektidest on õppurid pigem rahul praktikaegse ja -järgse tagasiside ning kooli ja tööandja koostööga. Veidi enam rahulolematust tekitab kooli tugi praktikakoha leidmisel – ligi viiendiku õppurite arvates ei aita kool piisavalt kaasa praktikakoha leidmisel.
- Rahulolu-uuringu tulemused osutavad, et valdavalt on õpetajad oma tööga rahul: keskmiselt 85% õpetajatest on tööga rahul ja tunneb end tööl hästi. Kõrgemaid hinnanguid tööga seotud rahulolule annavad kutseõpetajad, kelle tööstaaz on pikem ja vanust 60 aastat või enam. Noorte õpetajate rahuloluhinnangud seevastu on veidi madalamad (4,1 vrld 4,2, mis on üldine keskmine).
- Õpetajate rahulolu tööga mõjutab teistest teguritest rohkem see, mis valdkonna aineid nad õpetavad. Teistest rahulolevamad on sotsiaal- ja humanitaarainete õpetajad (keskmised vastavalt 4,4 ja 4,2), rahulolematumad aga põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria ainete õpetajad, kelle keskmine rahuloluhinnang on 3,9.
- Õpetajad on üldjoontes rahul sellega, kuidas kooli juhitakse, eriti väiksemates (1–4 õppekavarühma ehk kitsamat erialavalikut õpetavates) koolides. Samuti hindab ligi 90% õpetajatest suhteid koolijuhiga heaks.

- Kõige kriitilisemalt hinnatakse õpetajaameti mainet – kutsehariduse rahulolu-uuringu andmetel on vaid 30% õpetajatest arvamusel, et õpetajaid väärtustatakse, ja 40% on rahul õpetajaameti kuvandiga meedias. Keskmine hinnang õpetajaameti mainele on võrdluses teiste aspektidega üks madalamaid näitajaid.
- Õpetajaameti kuvandit mõjutab selle uuringu andmeil muu hulgas ka töötasu: need, kes ei ole palgaga rahul, annavad negatiivsema hinnangu ka õpetajaameti mainele.

Kasutatud allikad

- Cabrita, J., Perista, H.** 2006. Measuring job satisfaction in surveys. Comparative analytical report. <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/reports/TN0608TR01/TN0608TR01.htm>
- Carr, K.K., Kazanowski, K.** 1994. Factors affecting job satisfaction of nurses who work in long-term care. *Journal of Advanced Nursing*, 19(5): 878-883.
- Charles, K.R.** 1992. Career influences, expectations, and perceptions of Caribbean hospitality and tourism students: a third world perspective, *Hospitality and Tourism Education*, 4(3): 9-14
- Coco, M.** 2000. Internships: A try before you buy arrangement. *SAM Advanced Management Journal*, 65(2): 41-47.
- Collins, A.B.** 2002. Gateway to the real world, industrial training: dilemmas and problems. *Tourism Management*, 23: 93-96.
- Diener, E.** 1994. Assessing subjective well-being: Progress and opportunities. *Social Indicators Research*, 31, 103–157.
- Diener, E., Eunkook, M.S., Lucas, R.E., Smith, H.L.** 1999. Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2): 276-302.
- Diener, E., Napa Scollom, C., Lucas, R.E.** 2003. The evolving concept of subjective well-being: the multifaceted nature of happiness. *Advances in Cell Aging and Gerontology*, 15: 187-219.
- Diener, E., Ryan, K.** 2009. Subjective well-being: a general overview. *South African Journal of Psychology*, 39(4): 391-406.
- Dolan, P., Peasgood, T., White, M.** 2008. Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology*, 29: 94-122.
- Easterlin, R. A.** 1974. Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In P. A. David & M. W. Reder (Eds.), *Nations and households in economic growth*: 89-125. New York: Academic Press.
- Easterlin, R. A.** 1995. "Will Raising the Income of all Increase the Happiness of All?" *Journal of Economic Behavior and Organization* 27(1): 35–47.
- Eesti Tööandjate Keskliit.** 2015. Eesti hariduse ja tööturu vajaduste kokkusobitamine.
- Employment in Europe 2001:** recent trends and prospects. European Commission.
- Epstein, J.L.** 1981. Patterns of classroom participation, student attitudes, and achievements. In J.L. Epstein (Ed.) *Quality of school life*, 81-116. Lexington, MA: Heath.
- Epstein, J.L., McPartland, J.M.** 1976. The concept and measurement of the quality of school life. *American Educational Research Journal*, 13: 15-30.
- Ernst & Young Baltic AS.** 2017. Eesti kutseõppe 2015.-2016. aasta vilistlaste uuring: lõpparuanne.

- European Commission.** 2013. Study on Policy Measures to improve the Attractiveness of the Teaching Profession in Europe, vol 1.
- Hattie, J.** 2009. Making learning visible: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. London: Routledge.
- Haviland, S.** 2004. Job Satisfaction and the Gender Paradox: An International Perspective. http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/1/0/0/1/pages110014/p110014-1.php
- Holmes, E.** 2005. Teacher well-being. London: Routledge Falmer
- Gupta, P. B., Burns, D. J.** 2010. An exploration of student satisfaction with internship experiences in marketing. *Business Education & Administration*, 2(1): 27-37.
- Gupta, R., Gokhale, H.V.** 2013. An Exploratory Study on Job Satisfaction of Employees in Newspaper Industry with Special Reference to Nagpur Region. *Journal of Strategic Human Resource Management*, 2(1): 26-36.
- Joshi, U.** 2010. Subjective well-being by gender. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 1(1): 20-26.
- Kahnemann, D. Krueger, A.B.** 2006. Developments in the Measurement of Subjective Well-Being. *Journal of Economic Perspectives* 20(1): 3-24.
- Kandler, C., Gorger, J.** 2012. Adults' learning motivation: Expectancy of success, value, and the role of affective memories. *Learning and Individual Differences* 22(5): 610-617.
- Kim, H.B., Park, E.J.** 2013. The role of social experience in undergraduates' career perceptions through internships, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 12:70-78.
- Lam, T., Ching, L.** 2007. An exploratory study of an internship program: The case of Hong Kong students, *Hospitality Management*, 26(2): 336-351.
- Lizzio, A., Wilson, K., Simons, R.** 2002. University students' perceptions of the learning environment and academic outcomes: Implications for theory and practice. *Studies in Higher Education*, 27(1): 27-52.
- Metle, M. Kh.** 2005. Age-related differences in work attitudes and behavior among Kuwaiti women employees in the public sector. *International Journal of Commerce & Management*, 15(1): 47-68.
- Nestor, M.** 2012. Kutseõppeasutuste vilistlaste uuring. Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Nurmela, K., Nestor, M.** 2013. Kutseharidus ja muutuv tööturg. Tööandjate uuringu lõpparuanne. Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Okun, M. A., Braver, M. W., Weir, R. M.** 1990. Grade level differences in school satisfaction. *Social Indicators Research*, 22(4): 419-427.
- Paulins, V.A.** 2008. Characteristics of retailing internships contributing to students' reported satisfaction with career development. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 12(1): 105-118.

- Pope, R. L., Miklitsch, T. A., Weigand, M. J.** 2005. First-year students: Embracing their diversity. In R.S. Feldman (Ed.), *Improving the first year of college: research and practice* (pp.51-72). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Realo, A.** 2008. Eluga rahulolu ja õnnelikkus. Eesti inimareng aruanne 2008.
- Riigikontroll.** 2016. Ülevaade täiskasvanute osalemisest kutseõppes: Millise haridusliku ja tööalase taustaga täiskasvanud asuvad kutseharidust omandama ning kuidas muutub nende käekäik tööturul pärast kooli lõpetamist? Riigikontrolli ülevaade Riigikogule.
- Roffey, S.** 2012. Pupil wellbeing – Teacher wellbeing: Two sides of the same coin? *Educational and Child Psychology* 29 (4): 8-17.
- Roorda, D. L., Koomen, H. M. Y., Spilt, J. L., Oort, F. J.** 2011. The influence of affective teacher-student relationships on students' school engagement and achievement: A meta-analytic approach. *Review of Educational Research*, 81(4): 493-529.
- Roosalu, T., Raudsepp, M., Kazjulja, M., Vallimäe, T.** 2018. Elanikkonna senine kogemus eesti keele omandamisel ja vajadus eesti keele õppe järel. Peatükk kogumikus: Kallaste, E. (toim) *Eesti emakeelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: kvaliteet, mõju ja korraldus*. Tallinn: Eesti Rakendusüuringute Keskus Centar & Tallinna Ülikool.
- Salas-Velasco, M.** 2007. The transition from higher education to employment in Europe: the analysis of the time to obtain the first job. *Higher Education*, 54: 333-360.
- Schaie, K. W., Lawton, M. P.** 1997. *Focus on Emotion and Adult Development*. New York: Springer Publishing Company.
- Skaalvik, E. M., Skaalvik, S.** 2010. Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education*, 26(4): 1059–1069.
- Sirk, V.** 1983. *Kutseharidus Eestis 19. sajandi algusest 1917. aastani*. Tallinn: Valgus.
- Smith, P., Shu, S.** 2000. What Good Schools can Do About Bullying: Findings from a Survey in English Schools After a Decade of Research and Action. *Childhood* 7(2):193-212.
- Spector, P.E.** 1997. *Job satisfaction: Application, assessment, causes, and consequences*. London: Sage Publications.
- Zopiatis, A.** 2007. Hospitality internships in Cyprus: a genuine academic experience or a continuing frustration? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19(1): 65-77.
- TNS Emor.** 2016. Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus 2016. Uuringuaruanne.
- Toman, N.** 2010. Queen's 2010 NSS Results: Show Key Improvements.
<https://www.qub.ac.uk/directorates/AcademicStudentAffairs/CentreforEducationalDevelopment/FilestoreDONOTDELETE/Filetoupload,624234,en.pdf>
- Topala, I.** 2014. Attitudes towards Academic Learning and Learning Satisfaction in Adult Students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 142: 227 – 234.
- Türk, K., Siimon, A.** 2004. *Juhtimine: Teoreetilised alused*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Valk, A. 2016. Õpetajaameti atraktiivsus. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Vihalemm, T., Siiner, M., Masso, A. 2011. Sissejuhatus: keeleoskus inimarengu tegurina. Eesti inimarengu aruanne 2010/2011. Inimarengu Balti rajad: muutuste kaks aastakümnet. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu

Watson, D., Pichler, F., Wallace, C. 2010. Second European quality of life survey: Subjective well-being in Europe. Eurofound.

Wright, J. D., Hamilton, R. F. 1978. Work satisfaction and age: Some evidence for the 'job change' hypothesis. Social Forces, 56: 1140-1158.

Yang, S., Hsu, W-C., Chen, H-C. 2016. Age and gender's interactive effects on learning satisfaction among senior university students, Educational Gerontology, 42(12): 835-844.

Lisa 1. Õpilaste kooliga rahulolu faktorite sisu ja jaotused

		Pigem ei	Nii ja naa	Pigem jah
Õppijate kooliga rahulolu	Tunnen ennast oma kutsekoolis hästi	4%	15%	81%
	Koolis on huvitav	7%	19%	75%
	Enamasti lähen ma kooli hea meelega	8%	21%	71%
Autonoomia	Õpetajad arvestavad minu arvamusega	7%	22%	71%
	Õpetajad annavad mulle valikuvõimalusi	9%	22%	69%
Enesetõhusus	Olen kindel oma võimetes need õpingud lõpetada	4%	13%	83%
	Ma tunnen, et saan koolis antavate ülesannetega hakkama	4%	19%	77%
Seotus	Teised õppijad aitavad mind, kui seda vajan	4%	13%	83%
	Ma saan teiste õppijatega hästi läbi	3%	9%	88%
	Kaasõppijad hoolivad minus	6%	18%	76%
Õpetamine ja õppetöö korraldus	Olen rahul õpetajate ja õpetamise tasemega	5%	19%	76%
	Olen rahul õppetöö korraldusega	8%	21%	71%
Õppekava ja tunniplaan	Minu õppekava on loogiliselt üles ehitatud	12%	27%	61%
	Olen rahul tunniplaaniga	17%	28%	55%
Õppedistsipliin	Minu kaasõppijad kuulavad, kui õpetaja räägib	11%	28%	61%
	Minu kaasõppijad peavad õppimist oluliseks	9%	27%	64%
Erialased teadmised ja oskused	Õpingud annavad mulle põhjalikud erialased teadmised	4%	15%	81%
	Õpingud annavad mulle põhjalikud erialased oskused.	4%	16%	80%
Muud oskused	Õpingud arendavad minus sotsiaalseid oskusi ja ajakasutusoskust	5%	17%	78%
	Õpingud arendavad minus ettevõtlusoskusi ning iseseisvust ja vastutust töötamisel	6%	17%	77%
Ruumid, vahendid ja materjalid	Olen rahul õppematerjalidega, mida koolis kasutatakse	7%	23%	70%
	Olen rahul kooli õpperuumidega	4%	12%	84%
	Koolis on olemas õppetööks vajalikud vahendid	4%	13%	83%
Toitlustus	Olen rahul toitlustamisega koolis	16%	20%	64%
	Olen rahul kooli sööklaga	14%	18%	68%
Kurnatus	Kooliga seotud probleemide tõttu magan öösel sageli halvasti.	61%	20%	19%
	Tunnen, et olen koolitöödega üle koormatud	51%	28%	21%
Praktikakorraldus	Olen rahul koolipoolse praktika juhendamisega.	11%	15%	74%
	Saan praktika sooritamise ajal ja järgselt tagasisidet	8%	16%	76%
Praktikakoht	Praktikakohas antakse mulle arendavaid tööülesandeid	6%	14%	80%
	Olen rahul tööandjapoolse praktika juhendamisega	6%	14%	80%
Eriala väärtus ja ajakohasus	Eestis minu erialal antav kutseharidus on ajakohane	4%	16%	80%

	Eesti tööandjad väärtustavad kutseharidust minu erialal	6%	21%	73%
Õppetoetused	Õpingute ajal on kättesaadavad erinevad rahalised toetused	8%	18%	74%
	Erinevad toetused võimaldavad õpingute ajal majanduslikult toime tulla.	14%	21%	65%
Kutsekooli maine	Ma soovitaksin enda kutsekooli oma sõbrale	6%	15%	79%
	Olen uhke, et õpin just selles kutsekoolis	7%	18%	75%
	Minu kutsekoolil on hea maine.	6%	14%	80%

Lisa 2. Õpetajate kooliga rahulolu faktorite sisu ja jaotused

		Pige m ei	Nii ja naa	Pigem jah
Õpetajate tööga rahulolu	Olen oma tööga rahul	2%	14%	84%
	Tunnen ennast tööl hästi.	2%	12%	86%
Autonoomia	Tunnen, et saan tööl olla mina ise	3%	9%	88%
	Tunnen, et saan teha tööd nii nagu ma ise parimaks pean	4%	13%	83%
Enesetõhusus	Tunnen ennast tööl kompetentsena	1%	3%	96%
	Tunnen ennast õpetades enesekindlana	2%	4%	94%
	Minu ettevalmistus õpetaja tööks on piisav	1%	8%	91%
Seotus	Ma saan kolleegidega hästi läbi	1%	4%	95%
	Ma saan kolleege usaldada	3%	16%	81%
	Kolleegid aitavad mind, kui seda vajan.	1%	7%	92%
Juht - koostöö edendamine	Ta edendab töötajate vahelist koostööd	9%	16%	75%
	Ta arendab töötajate seas meeskonnavaimu ja – hoiakuid.	13%	16%	71%
Juht - tagasiside	Vahetu juht tunnustab mind hea töö korral	9%	14%	77%
	Vahetu juht huvitub tagasiside saamisest	8%	15%	77%
Juht - nõudlikkus	Ta nõuab ainult parimat sooritust	8%	22%	70%
	Ta ei rahuldu vähemaga kui parim	12%	27%	61%
Juht - tulevik	Ta innustab teisi tulevikuplaanidega	9%	18%	73%
	Ta visandab meie kooli jaoks huvitava tulevikupildi	9%	19%	72%
Õpetajate suhted õppijatega	Ma saan õppijatega hästi läbi	2%	38%	60%
	Õppijad suhtuvad minusse lugupidavalt	0%	4%	96%
Rahulolu ruumidega	Olen rahul teoreetilise õppe läbiviimiseks mõeldud ruumidega	5%	9%	86%
	Olen rahul praktilise õppe läbiviimiseks mõeldud ruumidega	6%	18%	76%
	Olen rahul õpetajatele mõeldud töö- ja puhkeruumidega.	8%	14%	78%
Õpetajaameti maine	Olen rahul õpetajate kuvandiga meedias	26%	34%	40%
	Eestis väärtustatakse õpetajaid	41%	30%	29%
Kutsehariduse maine ja ajakohasus	Kutsehariduse maine Eestis on hea	16%	34%	50%
	Eestis antav kutseharidus on ajakohane	4%	21%	75%

Riiklik hariduskorraldus	Olen rahul õppekavade suundumuste ja arengutega Eestis	19%	31%	50%
	Olen rahul kutsehariduse korraldusega Eestis	15%	35%	50%
Koolipidaja ja rahastus	Olen rahul kutseharidusõppe rahastamisega Eestis	41%	29%	30%
	Olen rahul koolipidaja (riik, kohalik omavalitsus või eraettevõtja) toetusega koolile	25%	36%	39%
Kooli maine	Olen uhke, et töötan just selles koolis	2%	9%	89%
	Soovitaksin siin töötamist ka teistele õpetajatele	2%	13%	85%

Lisa 3. Õpilaste faktorite kirjeldavad statistikud

	N	Miinum	Maksimum	Keskmine	Standardhälve
	5968	1,0	5,0	4,07	0,87
Autonoomia	6040	1,0	5,0	3,89	0,85
Seotus	5946	1,0	5,0	4,25	0,74
Enesetõhusus	6317	1,0	5,0	4,15	0,76
Kurnatus	6206	1,0	5,0	2,44	1,06
Õppedistsipliin	5668	1,0	5,0	3,77	0,93
Õpetamine ja õppetöö korraldus	6005	1,0	5,0	3,98	0,88
Toitlustus	5443	1,0	5,0	3,78	1,14
Ruumid, vahendid ja materjalid	5991	1,0	5,0	4,12	0,76
Õppekava ja tunniplaan	5884	1,0	5,0	3,62	0,98
Praktikakorraldus	2437	1,0	5,0	4,01	0,93
Praktikakoht	2623	1,0	5,0	4,18	0,90
Erialased teadmised ja oskused	6024	1,0	5,0	4,16	0,84
Muud oskused	5900	1,0	5,0	4,09	0,84
Eriala väärtus ja ajakohasus	5225	1,0	5,0	4,01	0,80
Õppetoetused	5224	1,0	5,0	3,90	0,98
Kutsekooli maine	5525	1,0	5,0	4,16	0,89

Lisa 4. Õpetajate faktorite kirjeldavad statistikud

	N	Miinum	Maksimum	Keskmine	Standardhälve
	867	1,0	5,0	4,23	0,73
Autonoomia	915	1,0	5,0	4,30	0,70
Enesetõhusus (kompetentsus)	920	1,0	5,0	4,51	0,54
Seotus	886	1,0	5,0	4,41	0,60
Juht - tagasiside	843	1,0	5,0	4,04	0,90
Juht - nõudlikkus	739	1,0	5,0	3,77	0,92
Juht - koostöö edendamine	814	1,0	5,0	3,93	0,98
Juht - tulevik	756	1,0	5,0	3,95	0,95

Õpetajate suhted õppijatega	893	1,0	5,0	4,53	0,52
Rahulolu ruumidega	805	1,0	5,0	4,22	0,76
Õpetajaameti maine	815	1,0	5,0	2,97	0,98
Kutsehariduse maine ja ajakohasus	831	1,0	5,0	3,70	0,76
Riiklik hariduskorraldus	809	1,0	5,0	3,43	0,90
Koolipidaja ja rahastus	660	1,0	5,0	2,99	1,01
Kooli maine	886	1,0	5,0	4,40	0,76

Lisa 5. Õpilaste kooliga rahulolu faktorite korrelatsioonitabel

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1. Kooliga rahulolu	1																
2. Autonoomia	,555**	1															
3. Seotus	,480**	,514**	1														
4. Enesetõhusus	,497**	,467**	,450**	1													
5. Kurnatus	-,260**	-,224**	-,162**	-,284**	1												
6. Õppedistsipliin	,627**	,469**	,489**	,323**	-,120**	1											
7. Õpetamine ja õppetöö korraldus	,681**	,577**	,362**	,370**	-,207**	,525**	1										
8. Toitlustus	,434**	,347**	,250**	,239**	-,103**	,392**	,467**	1									
9. Ruumid, vahendid ja materjalid	,636**	,532**	,395**	,411**	-,206**	,497**	,693**	,471**	1								
10. Õppekava ja tunniplaan	,554**	,486**	,302**	,352**	-,191**	,462**	,642**	,360**	,521**	1							
11. Praktikakorraldus	,473**	,432**	,302**	,324**	-,120**	,355**	,546**	,304**	,507**	,483**	1						
12. Praktikakoht	,361**	,360**	,306**	,305**	-,128**	,298**	,386**	,198**	,396**	,345**	,682**	1					
13. Erialased teadmised ja oskused	,540**	,439**	,315**	,382**	-,156**	,374**	,587**	,326**	,554**	,549**	,529**	,424**	1				
14. Muud oskused	,585**	,472**	,366**	,394**	-,139**	,435**	,564**	,325**	,549**	,548**	,528**	,430**	,734**	1			
15. Eriala väärtus ja ajakohasus	,501**	,428**	,339**	,352**	-,136**	,391**	,530**	,324**	,532**	,497**	,482**	,400**	,594**	,567**	1		
16. Õppetoetused	,310**	,278**	,186**	,247**	-,095**	,171**	,372**	,291**	,394**	,328**	,374**	,261**	,392**	,388**	,475**	1	
17. Kutsekooli maine	,794**	,528**	,404**	,401**	-,204**	,565**	,705**	,476**	,666**	,543**	,512**	,358**	,598**	,596**	,558**	,361**	1

** $p < 0.001$ (Pearsoni korrelatsioonikordaja).

Lisa 6. Õpetajate tööga rahulolu faktorite korrelatsioonitabel

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Tööga rahulolu	1														
2. Autonoomia	,513**	1													
3. Enesetõhusus (kompetentsus)	,358**	,440**	1												
4. Seotus	,417**	,461**	,307**	1											
5. Juht - tagasiside	,413**	,403**	,123**	,498**	1										
6. Juht - nõudlikkus	,201**	,159**	,111**	,184**	,238**	1									
7. Juht - koostöö edendamine	,440**	,411**	,160**	,494**	,585**	,294**	1								
8. Juht - tulevik	,416**	,358**	,143**	,413**	,551**	,408**	,791**	1							
9. Õpetajate suhted õppijatega	,374**	,397**	,475**	,361**	,198**	,144**	,214**	,203**	1						
10. Rahulolu ruumidega	,331**	,338**	,209**	,288**	,249**	,126**	,250**	,284**	,254**	1					
11. Õpetajaameti maine	,329**	,162**	0,043	,218**	,187**	,093*	,194**	,178**	,142**	,217**	1				
12. Kutsehariduse maine ja ajakohasus	,399**	,306**	,216**	,309**	,309**	,200**	,373**	,374**	,224**	,230**	,452**	1			
13. Riiklik hariduskorraldus	,373**	,333**	,184**	,257**	,290**	,174**	,312**	,341**	,180**	,294**	,476**	,624**	1		
14. Koolipidaja ja rahastus	,271**	,202**	,101**	,207**	,281**	,116**	,310**	,303**	,132**	,178**	,475**	,416**	,492**	1	
15. Kooli maine	,564**	,524**	,253**	,451**	,498**	,246**	,566**	,552**	,325**	,374**	,244**	,391**	,341**	,200**	1

** p < .0001 (Pearsoni korrelatsioonikordaja).